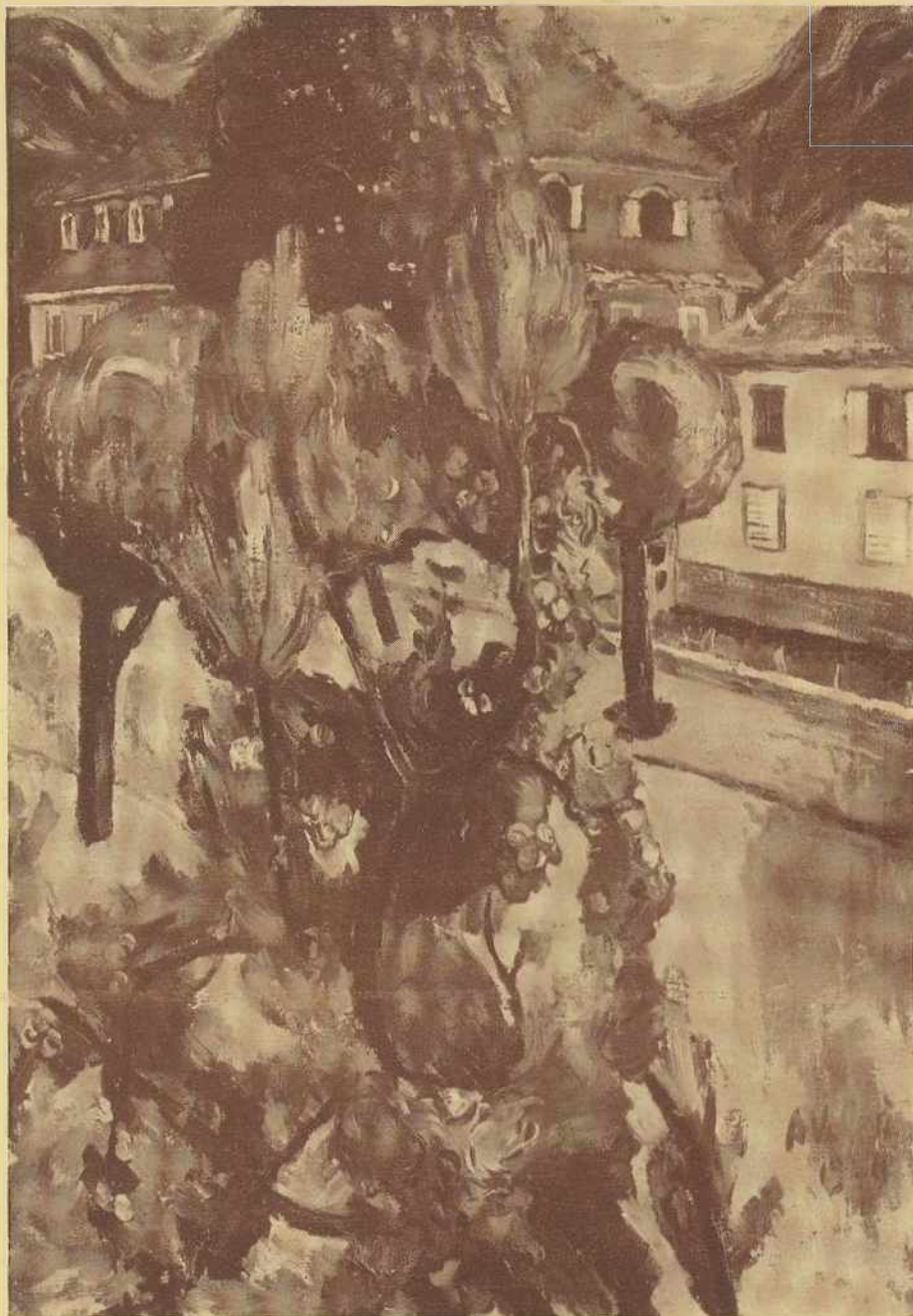

 AIDAI

1952
NR. 8

TURINYS

	Pusl.
A n t a n a s M u s t e i k i s — Kultūra mokslo šviesoj	337
S t a s y s S a n t v a r a s — Eilėraščiai apie meisterį:	
Gydytojas, Architektas, Sodininkas, Mokytojas	343
P r. G a i d a m a v i č i u s — Stigmatizuotieji naujo šviesoj	341
J o n a s B a l y s — Retos dainos — gražuolės	348
J u o z a s G i r n i u s — Laisvė ir religija	354
B e r n. B r a z d ž i o n i s — Vakaro perlai (eil.)	360
V. K. B a n a i t i s — Lietuvių muzikos raida ir Juozo	
Žilevičiaus vaidmuo	363
A. V a i č i u l a i t i s — Kaip Jonukas ant avino jodinėjo	369

KŪRYBOS PASAULYJE

LITERATŪRA

B e r n. B r a z d ž i o n i s — Lietuvių poezijos kelias per	
400 metų	373
A. A u d r i u s — Jurgis Gliūda: Namai ant smėlio	377
J. B. — Lietuva	378

RELIGINIS GYVENIMAS

A. M a c e i n a — Titulai ir ordinaai Bažnyčioje	379
---	-----

MOKSLAS

B r. S t. — Aukštosios mokyklos Amerikoje	380
---	-----

VISUOMENINIS GYVENIMAS

K. M o c k u s — Žemaičių kultūrinis gyvenimas praeitojo	
karo metu	382
A. J. — Aristokratijos žlugimas	383

ILIUSTRACIJOS

A. V a l e š k a — Ruduo	viršelių 1 psl.
A. G a l d i k a s — Marna prie St. Maur	339
Stasio santvaro nuotrauka	343
Z. K o l b a — šv. Pranciškus Asyžietis (vitražas)	345
Michelangelo — Prakeiktasis (Paskutinio Teismo freskos	
detalė)	356
Juozo Žilevičiaus nuotrauka	366
L. V i l i a m a s — Pirmieji emigrantai	369
Maironio nuotrauka	374
Vytauto Mačernio nuotrauka	376
Toulouse — Loutrec — Dirigentas	viršelių 4 psl.

OCTOBER, 1952

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunk Port, Maine. Subscription \$5.00 yearly in U. S. A.; single copy 50c.; Canada \$5.25, single copy 55c.; Foreign \$6.00.—Entered as second class matter at the post office at Kennebunk Port, Maine, February 7, 1950, under the act of March 3, 1879. Additional entry at Brooklyn, N. Y.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1952 METAI

SPALIO MENUO

NR. 8 (42)

KULTŪRA MOKSLO ŠVIESOJE

ANTANAS MUSTEIKIS

1. Dvi kultūros sąvokos

Kultūros sąvoka mūsų yra viena iš tų, kurios laikomos aiškiomis, savaime suprantamomis ir elementariomis. Ją dažnai užtinkame moksliniuose rašiniuose, mene bei literatūroje, publicistikoje ir kasdieniauose pokalbiuose. Lengva pastebėti, kad, pvz., apie biologiją, fiziką, chemiją ar kitus mokslus bei jų problemas autoritetingą žodį paprastai taria tų mokslų specialistai, ir visi sutinka, kad kitaip ir būti negali. Kitaip su kultūra.

Apie kultūrą gi kalba ir rašo visi, ypačiai laikraštininkai, menininkai, rašytojai, visuomeninių organizacijų nariai. Jų suvokiama kultūra dažniausiai yra susijusi ar išplaukianti iš jų pačių veiklos, kurią apskritai galima būtų suvesti į meno, grožinės literatūros ir mokslo (ypatingai humanitarinių mokslų) apraiškas. Ši kultūros sąvoka yra Vakarų Europos etnocentriškumo išdava. Pirmosios europiečių mokslininkų studijos apie egzotišką ("primityvių", "necivilizuotų") kraštų gyventojus, iš anksto laikant savąją "rasę" bei kultūrą aukštesne ir tuo pačiu svetimąsias kultūras įspaudžiant į apatinius palyginamosios skalės laiptus, padėjo įsišaknyti šiai populiariai kultūros sąvokai. Kitaip dar ši sąvoka yra apibrėžiama kaip "aukštojo tono" padarinys, sukuriamas rinktinio intelektualinio ir estetinio auklėjimo pagalba. Kultūra šia prasme yra tik retų asmenų, apdovanotų nepaprasta Dievo dovana, kūryba, kuria vėliau gali naudotis ir masės.

Būdami europiečiai, ir mes, lietuviai, šią "aukštojo skonio" kultūros sąvoką nejučiomis, o gal ir sąmoningai, pasisavinome. Be jokių kliūčių ji greit prigijo mūsų, pradedant pirmuosius atgautos nepriklausomybės metus, nors mes

ir negalėjome didžiuotis, sakysime, savaisiais Homerais, Dantėmis, Shakespear'ais, Rembrandtais, Beethovenais ar Kandais; net Čiurlionis, mūsų laikomas neabejotinai lietuvių genijaus atstovu, visuotinėje meno istorijoje neturi tos vietos, kurios jis nusipelno. Šia proga mes, lyg ir pateisindami savo "kultūrinį atsilikimą", būtinai prisimename istorinius vergovės šimtmečius, mūsų kraštą gi kaip geografinę kryžkelę tarp Rytų ir Vakarų, kur mūsų tautos genijus negalėjęs pasireikšti...

O vis dėlto lietuviuose nuskambėjo ir kita kultūros sąvoka, ir tai labai reikšmingu laiku — pačioje tautinio atgimimo užuomazgoje. Prieš kokį šimtą metų Daukantas savo pagrindiniame veikale mūsų kultūros istoriją suvokė kaip lietuvių būdą. Atrodo, kad pirmasis tautinio lietuvių atgimimo šauklys yra modernesnis negu daugelis mūsų kūrėjų bei veikėjų, kurie didžiausia kultūrine apraiška laiko eilėraščio ar novelės parašymą, paveikslą nutapymą arba netgi, kaip vienas humoristas išsireiškė, "lenciūgėlio" pašokimą.

Mes anaipol visai neneigiame minėtų kultūrinių apraiškų kaip tokių bei jų svarbos tautinėje ar tarptautinėje plotmėje. Tačiau taip pat aišku, kad ne visa, kas rašoma, yra mažiau ar daugiau svari kultūrinė apraiška. Vien iš pagrindinių šio, sakykime, dirbtinio kultūros išpūtimo priežasčių yra kompetencijos stoka. Kadangi kalbėti apie literatūrą, meną, visuomenę ar kultūrą, neturint atitinkamų žinių bei supratimo, t. y. ne specialistui, yra nepatogu, tenka įieškoti kokio nors naujo požiūrio. Čia ateina į pagalbą plačiai, nors labai neaiškiai, suprastas kultūros baras, kuris dažnam rašančiajam atrodo savaime aiškus ir nereikalaujantis specialaus žinojimo. Čia ir pasireiškia šiaip suprasto kultūrininko po-

žiūris, eilinių scenos mėgėjų pastatymą iškeldamas į parnąsą ar nepasiekusią vidutiniškumo novelę sulgyindamas su Dostojevskio romanu, ir visa tai dažnai bus atremta į "aukštojo tono" kultūrą.

Lengva pajusti, kad pirmoji "aukštojo tono" kultūros sąvoka yra per siaura. Argi nenuostabu, kad, kai tik mums tenka palyginti savo kultūrą su kitomis, mes prarandame nuoseklumą. Išvardinę kelis individualius lietuvių kūrėjus, mes greit juos paliekame ir peršokame į mūsų liaudies meno bei tautosakos lobyną, lietuvių lyrinio grožio pajautimą, jų vaišingumą ir kitas būdo savybes. Kaip ir kiekvieno krašto "eilinis" (vidutinis) gyventojas, mes, "įsimylėję" (visuotinio etnocentriškumo išdava) visa, kas sava, idealizuojame ir pagražiname savos kultūros apraiškas, o reprezentuodami jas, mes pripuolamai peršokame iš vienos plotmės į kitą, nepastebėdami nenuoseklumo. Mums atrodo, kad tik mes vieni turime labai turtingą ir vertingą ("nes lyrišką") liaudies kūrybą, kai tikrumoje kiekviena, nors ir labiausiai atskirta nuo pasaulio, egzotiška bendruomenė turi ir didžiulį savo gražia žodine kūryba. Dar daugiau — tų kraštų tautosaka bus, galimas dalykas, ideologinis, maginis bei religinis elementas, be kurio jokia visuomenė neįmanoma. Ir vis dėlto šis intuityvus mūsų "kultūrininkų" grabistymasis, nors ir neturintis realaus kultūros supratimo, priklauso antrosios kultūros sąvokos apraiškoms. O minėtas nenuoseklumas tarp "aukštojo tono" ir kitokių kultūros aspektų yra tik tariamas. Modernioji antropologija, kurios tikrasis mokslo objektas ir yra kultūra, ir kiti socialiniai mokslai suvokia kultūrą kaip daugiopų žmogiškojo gyvenimo aspektų visumą.

2. Mokslinė kultūros sąvoka

Antropologija yra mokslas apie fizine, socialinę ir kultūrinę žmonių raidą bei jų ypatybes. Joje galime išskirti keletą ryškių poskyrių, kurie yra glaudžiai vienas su kitu susiję, kaip antai: uolienų žmogus, fizinė antropologija, archeologija arba proistorė, kultūrinė arba socialinė antropologija ir kalbotyra.

Žmogus įvairuoja dviem atžvilgiais: fizine forma (fizinės antropologijos objektas) ir socialiniu paveldėjimu plačiąja prasme (kultūrinės arba socialinės antropologijos objektas). Antrasis atvejis liečia tai, kas privalėtų atitikti mūsų antrąją kultūros sąvoką.

Įvairios bendruomenės yra charakterizuojamos pagal skirtingus socialinius paveldėjimus, pastebimus bendruomenės kalboje, papročiuose, įpročiuose, idėjose, tikyboje, socialinėje organizacijoje ir kitur. Tėvų, giminių, pažįstamų ir nežįstamų bendruomenės narių itakoj žmogus "paveldi" tam tikrą įprastą "gyvenimo būdą", vadinamą kultūra. Įvairiuose kraštuose socialinis paveldėjimas yra daugeliu atžvilgių skirtingas. Afrikos negras, išaugęs, sakysime, Pary-

žiaus ar New Yorko didmiesty, pagrindinai skiriasi nuo to, kuris paliko džiunglėse. Antra vertus, socialinis paveldėjimas sąlygoja tik žmonių gyvenimą: žmogus pagrindinai skirsis nuo beždžionės ar kurio nors kito gyvulio tuo, kad pirmasis turi išmokstamą ir paveldimą kultūrą, kurios jokia kita ne žmonių padermė neturi.

Kultūros sąvoka apima daugiau ar mažiau įprastų poelgių visumą, kur įeina mąstymo, jautimo ir veikimo būdai, idėjos, etinės vertybės, techniniai procesai, o taip pat ir tie fiziniai daiktai bei įrankiai, kaip namai, susisiekimo priemonės, knygos ir t.t., kurių reikšmę mes sužinojome ir kuriais naudotis išmokome iš savo tėvų bei protėvių. Taip pat ir socialinė organizacija, t. y. žmonių giminytės, lyties, amžiaus, vedybiniai, bendros gyvenvietės, politiniai, religiniai ir kitokie ryšiai, gali būti suvokiama tikrai kaip kultūros dalis.

Kiekvienos bendruomenės narys, nežiūrint to, ar toji bendruomenė yra pasiekusi mūsų laikų technikos viršūnę, ar tai senovinė ar dvidešimtojo amžiaus egzotiška ("primitivi") kiltis, — nuolat keičia savo aplinką, ją sąlygojamas, nors ir pats jos sąlygojamas. Žmogus, B. Malinowskio terminu, sukuria naują dirbtinę arba antrinę aplinką (namus, kelius, pagaminatą maistą...), kuri padeda jam išlikti gyvam. Ši antroji aplinka — žmogaus įrankiai, statyba, susisiekimo priemonės, padargai bei ginklai, taipogi magiški bei religiniai reikmenys — yra ryškiausi ir labiausiai apčiuopiami kultūros aspektai. Jais remdamiesi, antropologai bando apspėti atitinkamos kultūros lygį ir jos pajėgumą vieniems ar kitiems individo ar bendruomenės tikslams pasiekti.

Betgi šie kultūros objektai arba materialioji kultūra (europiečių terminu — civilizacija) nėra savaiminė jėga. Kad galima būtų kultūros objektus gaminti, kontroliuoti bei jais naudotis, reikia žinojimo. O žinojimas iš esmės yra surištas su protinėmis ir moralinėmis disciplinomis, iš kurių religija, teisė, ir etiniai dėsniai yra pagrindinis šaltinis (B. Malinowskis). Iš kitos pusės, gamyba ir naudojimas reikalauja bendradarbiavimo. Bendras darbas ar vargas ir bendras naudojimas ar džiaugsmas suponuoja bent minimumą socialinės organizacijos. Taigi materialiniai kultūros objektai yra reikalingi papildymo, išbaigimo bei įprasminimo, kuris nėra toks paprastas, nėra taip lengvai analizuojamas, kaip apčiuopiami objektai. Jis susidaro iš protinių, moralinių ir dvasinių vertybių sistemos, iš socialinės organizacijos ir kalbos, kas yra įprasta vadinti nematerialiąja ("dvasine") kultūra arba, kaip amerikiečiai linkę apibrėžti, pačiais poelgiais (behavior).

Materialinė kultūra yra būtina sąlyga bet kokiai žmonių kartai ar grupei formuoti. Ši antrinė aplinka yra žmogiškojo organizmo refleksu, impulsu ir jausmų pasireiškimo dirva. Žmogiškasis kūnas, rankos, kojos, akys yra įpratinotos judėti bei "pagauti" ir "suvokti" aplinką ma-

A. Galdikas — Marna prie St. Maur

terialių daiktų dėka. Tos "pagavos" modifikuoja nervų procesus tam tikromis kryptimis, kurias biologai ir psichologai suvokia kaip ištisą intelektualinių ir emocinių sampratų skalę, sudarančią vyraujančią bendruomenės mokslinių, religinių ir etinių aspektų sistemą. Be šių protinių procesų, yra dar modifikacijų gerklose ir liežuvyje, kurios atitinkamų garsų pagalba išreiškia aukščiau minėtas sampratas. Taigi daiktai ir papročiai lygiai yra būtini ir analizuotini betkioje kultūroje: jie veikia ir apsprendžia vienas antrą (B. Malinowskis).

Kalba — garsų išreiškimas — yra toks veiksmas ar poelgių rūšis, kuri galima palyginti su betkokių instrumentų bei įrankių naudojimu. Kalbėjimas gi yra, tarp kitko, kūno įprotis, kuris gali kisti daugeliu atvejų ir kuris gali būti palyginimas su betkokiomis papročių rūšimis.

Socialinė organizacija negali būti suprantama be kultūros rėmų. Žmonės yra glaudžiai vienas su kitu susirišę dėl to, kad naudojasi ben-

dra antrąją aplinką: bendra pastoge, įrankiais, maistu ar bendru darbo pasiskirstymu. Jų tikslai dažnai sutampa ir jų poelgiai yra apręsti tam tikrų taisyklių, kurias mes vadiname įpročiais, papročiais ir įstatymais. Šie religijos, metafizikos bei filosofijos samprotose yra priskiriami sąžinės, Dievo valios ar įgimto kategoriško imperatyvo sferai, kuri gali būti vadinama moraliniu pateisinimu. Nuo mažens išmokti poelgiai yra toliau tęsiami ir moralinio pateisinimo sankcionuojami. Plačiąja prasme moralinis pateisinimas yra idėjų, jausmų bei laikysenų (attitudes) sistema, apsprendžianti žmogaus santykius su jo aplinkos materialiais objektais, su kitais žmonėmis ir dievybe. Kad moralinis pateisinimas labai ryškiai sąlygoja žmonių poelgius, yra aišku iš daugelio pavyzdžių, kai žmonės atvejų atvejais sutinka pakelti vargą, skurdą, skausmus, netgi sutinka mirti, tačiau neatsisako savo pasaulėžiūros bei įsitikinimų, remiamų moralinio pateisinimo.

3. Kultūros aspektai ir jų tarpusavio santykiai

Kultūros skirstymas į materialiąją (daiktus, įrankius...) ir nematerialiąją ("dvasinę"), susidedančią iš papročių sistemos, yra naudingas metodologiniu atžvilgiu. Tuo pačiu pagrindu mes galime, ją analizuodami, išskaidyti į daugybę poskyrių ir padalinių.

Pačios mažosios kultūros dalelės, kaip, pvz., titnago ar puodo technika, tautosakos motyvas, muzikos ritmas, kalbos garsas, yra vadinamos kultūros elementais ar bruožais. Jų daugiau jau negalima susmulkinti. Kultūroje jie užima tokią vietą, kokią chemijoje turi neutronai, jonai ar atomai. Mažesnė ar didesnė tokių elementų grupė, tampa vienas su kitu susijusių, yra vadinama kultūros kompleksu. Pavyzdžiui, lygumų indėnų kultūros arklių kompleksas apima arklių auginimą, laikymą garduose ir kinkymą bei balnoimą; jų nuosavybės ir naudojimo papročius; su jais susijusių indėnų medžiojimo ir kariavimo būdą, ir iš viso to išplaukiančius pakitusius asmenybės bruožus. Antropologai vartoja ir daugiau terminų, siauresnių ir platesnių, ar skirtingų plotmių terminų, kaip aukščiau minėtas moralinis pateisinimas (kitų vadinamas elementariomis idėjomis ar ideologinėmis temomis). Minėtini kultūros plotai skirstomi į pakraštinius ir centrinius, ir kt. Aišku, kad nesunku suvokti ir analizuoti kultūros elementus, bet daug sunkiau juos apibendrinti ir suvesti į mokslui priimtinus ideologinius aspektus.

Tačiau nepamirština, kad šis skirstymas, nors ir nepamainomas, yra dirbtinis ir reliatyvios mokslinės vertės. Kaip nėra jonų, protonų ir neutronų, palaidų ir nesusijusių su kitomis dalelėmis, lygiai taip ir kultūros apraiškose neradime paskirų elementų, izoliuotai ir atsitiktinai klaiojančių erdvėje ir laike. Šitam pailiuotai mes paanalizuosime populiarią vandens transporto priemonę — laivelį. Egzotinių kraštų gyventojai moka tikslingai parinkti specialų medį, atsparų įvairioms klimatinėms atmainoms. Atmatuojamas tam tikras ilgis, plotis ir aukštis, jau darbo pradžioje apskaičiuojama būsimoji laivelio forma, kad laivelis būtų pakankamai judrus ir išlaikytų pusiausvyrą net audros metu. Laivelis gali būti įvairioms paskirtims statomas, pvz., upės, ežero ar jūros žvejybai. Jis gali būti kartimi stumiamas, vienirklis, dvirklis, burinis ir tt. Jo forma įvairuoja pagal paskirtį. Tačiau šis komplikotas kultūros objektas negali būti apspręstas vien pagal formą. Jo paskirtis sąlygoja formą, nes žvejų, žemdirbių, prekybininkų ar karių laivas reikalauja skirtingos technikos jo statybos pradžioje. Tam yra reikalingas žinojimas ir statant ir naudojant laivą: pusiausvyros principas, greičio ir paslankumo sąlygos ir kt. Taigi forma yra glaudžiai susijusi su laivelio technika ir naudojimo būdu. Dar daugiau: netgi vienirklis vieno žmogaus pastatytas laivelis esti ne vien savininko naudojamas, bet ir skolinamas

ar nuomojamas. Didesnis laivas jau reikalingas įgulos. Čia tuoj susidursime su komplikuota nuosavybe, pareigų ir teisių paskirstymu, bendruomenės reikalais ryšium su laivu, jūrininkais ir kt. Šitie veiksmai tvarkomi tam tikrų papročių, taisyklių bei įstatymų. Pagaliau — prieš statant laivelį ir ypatingai prieš pirmąją kelionę į giliąją jūrą yra panaudojamos magiškos formulės, nelyginant mūsų laikų laivo "krikštynos", kad antgamtinės jėgos apsaugotų laivelį nuo pavojų. Taigi forma negali būti suvokiama kaip savaiminis nepriklausomas kultūros bruožas, kintąs atsitiktinai ir — racionaliai, nesurištas su platesniu kultūros kompleksu. Tuo būdu materialus kultūros objektas jo gamybos ir naudojimo procese yra sunkiai atskiriamas nuo žinojimo, t. y. ideologinio aspekto.

Trumpai nusakant įvairių kultūros aspektų santykiavimą, tenka pabrėžti, kad ekonominių, mokslinių ir techninių daiktų gamyba ir jais naudojimas paaukia jų vertinimą ir tučtuojau atspindi moralinėje, filosofinėje ir meninėje plotmėje, parafrazuojant antropologų G. ir M. Wilsonų mintį. Kultūros visumoje jų santykiavimas gali būti apspręstas vieno ar kito aspekto didesniu ar mažesniu vyraavimu, tačiau kiekviena atveju į vyraujančius ar nevyraujančius elementus įeina ir kiti. Štai kodėl kultūros antropologija yra ne tikai paskirų kurios nors bendruomenės kultūros turinių, formų (struktūrų) ir funkcijų mokslas. Ji steigiasi pagrindiniai apimti įvairiopus tarpusavio santykius tarp materialių ir nematerialių kultūros aspektų plačioje kultūros visumos skalėje.

4. Kultūra ir asmenybė

Palyginti, lengva antropologams suvesti įvairius kultūros aspektus į vientisą visumą, liečiančią egzotinius kraštus ir mažas žmonių grupes. Skirtumas tarp egzotinių kultūrų ar mažų grupių, iš vienos pusės, ir urbanistinių kultūrų ar didelių grupių santykiavimo, iš kitos pusės, kaikiurių antropologų yra laikomas netgi esminiu. Tad lengva stebėtojams pasiklysti didmiesčio bei jo priemiesčių kultūros komplekse, nelyginant legendariniuose labirintuose. Urbanistinės kultūros apraiškos yra išsisklaidžiusios įvairiose institucijose, kurios, atrodo, yra pagrindiniai skirtingos nuo "primitivių" žmonių naudojamų. Dar daugiau — tos institucijos atrodo funkcionuojančios savaimingai ir nepriklausomai viena nuo kitos. Šituo būdu gamyba, pinigai, kainos ir atlyginimai ekonomistui atrodo svariausias kultūros veiksnys; administracinė bei politinė sistema teisininkui apsprendžia kultūros linkmę; pasaulėžiūra filosofui nulemia valstybinį ir individualinį gyvenimą. Kiekvienas jų, analizuodamas kultūrą iš savojo požiūrio, tuo ir pasitenkina. O kai jie sutinka su kitų požiūrių galimybėmis, jie vis dėlto neįieško ryšių su naujais aspektais, pasiteisindami, kad tai ne jų reikalas. "Aš juk esu ekonomistas".

Betgi kultūra yra visuma ir vienuma lygiai primityviose kultyse, lygiai mūsų bendruomenėje. Suklestėjusios institucijos, kuriomis dabartinė kultūra yra suvokiama, stengiasi tapti savaimingomis, niekieno nesaistomomis, tuo pačiu jos atitraukia dėmesį nuo kito pagrindinio kultūros veiksnio — individo. Tokia kultūros sąvoka, orientuota į vyraujančių institucijų kompleksą, pirma iškelia kultūrą kaip pasireiškiančią be asmenų, kurie ją gyvena; antra, suponuoja kultūrą kaip nepriklausomą nuo asmenų, kurie ją gyvena; trečia, jučiomis ar nejučiomis verčia sutikti su kultūros determinizmu, laikantį kultūrą savarankišką jėgą, veikiančią savo vidujiniais dėsniais, kad formuotų žmones pagal jos pačios tikslus (R. S. Lynd). Iš to seka, kad žmogus neturi kitos išeities, kaip tik pasisavinti kultūrą ar prie jos prisitaikyti. Kad ši kultūros samprata yra vienašališka, mes lengvai pastebime. Beje, kultūra pateikia žmonėms patarnavimus bruktinai. Pavyzdžiui, didmiesčio susisiekimo taisyklės yra neišvengiamai vykdytinos, kad žmonės išliktų gyvi. Tačiau kad ir kažinkaip išplėstos, institucijos sąlygoja žmones reliatyviai ir tik iki tam tikro laipsnio. Jos „veikia“, kol žmonės jų „klauso“ ir jas remia. O mes gi žinome, kad tos institucijos dažnai veikia nepatenkinamai ir žmonės nesutaria, kaip reikia joms padėti. Pagaliau, institucijos didžiąja dalimi yra ne kas kita, kaip žmonės. Štai kodėl teisingiau, institucijas analizuojant kaip kultūros visumos atskiras dalis, suvokti kultūrą kaip „išikūnijusią“ ir „veikiančią“ išmoktuose bei įprastuose žmonių poelgiuose, impulsuose. Institucinės plotmės analizė (kaimų sistema, klasių struktūra, mokesčiai, šeima, ekonominis determinizmas, tautinė ideologija ir t.t.) įgalins mus pasiekti tik apręžto žinojimo, kurį galės papildyti ir atbaigti žmonių — individų grupės poelgių analizė. Tikroji institucijų svarba išryškės iš jų santykių su tam tikroje padėtyje esančiais žmonėmis: kaip jie atsižvelgia į tas institucijas, kiek jie naudojasi jomis, ką jos jiems reiškia. Aukščiau minėtas pavyzdys apie mokyklos lankymą liečia tą pačią instituciją, tačiau ji mokiniams turi įvairias reikšmes, kadangi jų poelgių motyvavimai yra skirtingi. Ir antropologai čia turi reikalo su skirtingais dalykais, apspręstais žmogiškosios asmenybės, nors ir sąlygojama šios pačios institucijos. Trumpai sakant, svarbu studijuoti kultūrą kaip tokią (institucijas) ir asmenis kaip tokius (poelgius). Abu poliai tačiau turi būti suvokiami kaip du vienos realybės dėmesio centrai, kur pirmenybė vis dėlto priklausys žmogiškajam elgesiui.

„Kultūros ir asmenybės“ studijos dabar yra išsišakojusios dviem kryptimis. Pirmoji kryptis, atstovaujama Frommo, Eriksono ir Kardinerio, pabrėžia prigimtinių faktorių ir psichoanalitinių sampratų svarbą. Antroji kryptis, ryškiausiai atstovaujama R. Benedict, laiko kultūros kompleksų ir asmenybės tipų aprašymą lemiančiu dalyku.

Grįžtant prie poelgių sąvokos, atrodo, kad bėgdami nuo vilko — pribėgom mešką. Kyla klausimas, kaip galima pasiekti pastovių mokslinių davinų apie poelgius, kurie yra, tarp kitko, irracionalūs, nelaukti, nenumatomi ir sunkiai apčiuopiami, palyginus su ryškiai klasifikuojamais materialinės kultūros objektais. Mokslas ši klausimą sprendžia labai paprastai: statistikos pagalba. Jos daviniai apie, sakysime, vienos kokios nors mokyklos mokinių ūgį, svorį, amžių ir t.t. aiškiai rodo, kad didžioji mokinių dalis yra nei per dideli, nei per maži, nei per sunkūs, nei per lengvi, o vidutiniški. Tokiu pačiu pagrindu galima kalbėti ir apie didžiosios mokinių dalies „vidutinį“ ar „normuotą“ elgesį. Tokiu būdu ir betkokios grupės individų, susijusių su kokia nors institucija, elgesys gali būti matuojamas su didesnėmis ar mažesnėmis „paklaidomis“, kurios bus ne kas kita, kaip nukrypimai nuo „normuoto“ elgesio. Atsitiktinumo atvejis (kaip išimtis), žinoma, yra galimas, bet tokie atsitiktinumas nėra išvengiami nei gamtos moksluose, nes, pvz., chemikas, bandydamas kokį mišinį, niekada nebus užtikrintas, kad pakartotinai gaus visai tokius pat rezultatus. Beje, yra studijuojamas ir nevidutinis, „nukrypęs“ elgesys ir jo kilmė; tuo domisi, pvz., kriminologija, psichiatrija ir kiti mokslai.

Kultūros kaip žmogiškųjų poelgių visumos samprata įgalina mus sujungti visus kultūros aspektus į vienumą. Joje pranyksta atskiras „ekonominis“, „politinis“, „socialinis“ ar „filosofinis“ (religinis) žmogus, o iškyla vienas ir tas pats „vispusiškas“ ar „daugiariopas“ žmogus, be kurio nei institucijos nei kultūra neįmanoma suvokti. Tuo tarpu kai istorija stengiasi pasekti ir aprašyti eilę kultūros reiškinių pridurmui, antropologija jieško jų priežastingumo ir tarpusavio santykių, kurių interpretavimas ir analizė nuolatiniame kultūros kitime bei dinamikoje yra tokie įvairūs, kad gali būti suvedami į keletą antropologinių „mokyklų“. Kultūros kitimas gi ir yra antropologų dėmesio centre, ypačiai stengiantis „numatyti“ būsimuosius kitimus, t. y. ateitį.

5. Kultūros kitimas

Apskritai kultūra kinta dviem pagrindiniais būdais: „iš vidaus“ ir „iš oro“. Pirmuoju atveju turime reikalo su savarankiškais išradimais, galimais įvairiausiose kultūrose, kurios viena kitai negalėjo turėti įtakos. Šiuo būdu žemdirbystės, gyvulininkystės technika, raštas ir kiti išradimai yra spontaniški ir nepriklausomi vienas nuo kito daugelyje kraštų bent keliais atvejais. Antroju atveju mes turime reikalo su aiškia „sveimos“ kultūros įtaka, kuri vienu ar kitu būdu paveikia „savarankišką“, atskirą kultūrą. Dažniausiai tai įvyksta, kai užsimezga artimas ryšys tarp dviejų kultūrų ar jų agentų, nors pasitaiko, kad kultūrinis kontaktas per objektus (nebūtinai per žmones) paveikia ir tas kultūras, ku-

rios yra labai nutolusios nuo "įtakingosios" kultūros.

Istoriškai pati pirmoji yra *evoliucionistinė* (raidos) mokykla, vyravusi nuo 1860 m. iki to šimtmečio pabaigos. Pagal ją pagrindinis dinaminis kultūros procesas bendruomenėse pasireiškė pažangos kryptimi: nuo žemesnių ir vis aukštesnės pakopos. Antropologijos uždavinys ir buvo pavaizduoti kiekvieną tų pakopų, įieškant pavyzdžių žemesniuose ir aukštesniuose egzotinių kraštų technologijos lygiuose. Pavyzdžiui, vienas pirmųjų garsių antropologų E. B. Tylor įrodinėjo, kad pradinės religinės ideologijos pakopa yra charakterizuotina individualinių dvasinių būtybių suvokimu, kuris užleido vietą aukštesnei politeistinei ideologijai, o ši savo ruožtu išriedėjo į monoteistinę ideologijos rūšį. L. H. Morgan panašiai suformulavo šeimos raidą nuo žemesnių iki aukštesnių formų, pradėdamas nuo "atsitiktinių", toliau per grupines, matriarchalines, patriarchalines iki "maišytų" (matriarchalinių ar patriarchalinių) vedybų šeimų. A. C. Haddon suvedė meno raidą į aukštesnes geometrinio, simbolinio ir abstraktinio vaizdavimo pakopas.

Evoliucionistinės mokyklos nuopelnai yra ne tiek jų teoretinėje plotmėje, kiek pionieriškame mokslinių davinų rinkime. Ji pirmoji bandė atidengti kultūrinio kitimo raidą, ir archeologija jau yra patvirtinusi kaikuriuos evoliucionistų tvirtinimus apie žmonijos technologijos raidą nuo paprasto maisto rinkimo iki žemdirbystės ar gyvulininkystės technikos. Tačiau didžioji dalis jų detalizuotų pažangos pakopų dabar neišlaiko kritikos reikalavimų. Taipogi per mažas dėmesys ir "išorinės" įtakos šią mokyklą daro labai vienašališką. Todėl dabar ši mokykla neturi pasekėjų, išskiriant sovietų Rusiją, kur evoliucionistinis pažangos principas yra labai parankus tariamam dialektinio materializmo istoriniam determinizmui paremti.

Vadinamoji *kultūrinio ciklo* (Kulturkreis) mokykla, atstovaujama Graebnerio, Ankermano, W. Schmidto ir Menghino ir pasireiškusi apie 1910 metus, bando sujungti kaikurias evoliucionistų ir difuzionistų prielaidas. Pagal ją įvairūs kultūros kompleksai arba tipai, charakterizuojami tam tikro skaičiaus esminių ir šalutinių kultūros bruožų, turi būti suvokiami viename ar kitame pasaulio krašte kaip pridurminių epochų raida sąryšy su modifikacijomis, kilusiomis iš kitų kraštų įtakos.

Pagrindinis priekaištas šiai mokyklai ilečia jos nepatvirtinamas prielaidas, kad "svetimos" įtakos istorijos būvyje yra būtina pasireiškios kiekvienoje senovės bendruomenėje. Kitas priekaištas — šios mokyklos šalininkų neretai pastebimas nesugebėjimas atskirti pagrindinius nuo šalutinių bruožų.

Panaši į pastarąją yra *difuzionistų* mokykla. Ji remiasi kultūros elementų bangavimu, kuris geografiškai paliečia tolimiausius plotus. Kiek ji

liečia "skolinimą" ar "pasisavinimą" "svetimų" kultūros elementų plačioje "sąmoningo ir nesąmoningo" kultūrinio kitimo skalėje, tai yra didelį įnašą į kultūrinės antropologijos mokslą. Aplamai, difuzijos principas dabar yra visų antropologų laikomas viena iš pagrindinių (šalia išradimų) kultūrinio kitimo sąlygų, nors istoriškai jis yra neįrodomas, kad ir labai galimas. Tačiau ir difuzionistai yra daugiau ar mažiau vienašališki, ir jie yra tik iš dalies priimtini.

Paskiausioji mokykla, o drauge ir paskutinis antropologų žodis, yra *funkcionalizmas*. Tiesą sakant, ir ši mokykla susilaukia kritikos bei priekaištų, tačiau dabar mes nerasime nė vieno antropologo, kuris daugiau ar mažiau nesinaudotų funkcionalizmo šulų, kaip Radcliffe — Brown ar Malinowskio teorija ir metodais. Pagal juos mūsų gyvenimui ir mokslui nėra svarbi kultūros evoliucija ar istorija, o tik dabartinė kultūros kaip socialinio organizmo struktūra ir psichologija, kuri įgalins pasekti kultūros kitimą. Visas jų dėmesys yra paskirtas kultūrinio poelgių studijoms tam tikroje aprėžtoje bendruomenėje, pabrėžiant įvairius tarpusavio santykius ir bendruomeninę jų funkciją.

Iš kitų yra minėtina *psichoanalitinė* mokykla, imant Freudo ir jo mokinių sugestionuotus metodus. Kaip jau anksčiau, paliesdami "kultūros" — asmenybės "santykius, pastebėjome, šios mokyklos atstovai kreipia ypatingą dėmesį į pagrindinius asmenybės formavimo veiksmus, kuriuos jie randa lemiamus kūdikystės ir ankstyvosios vaikystės išgyvenimuose, sąlygose, sapnuose.

Aplamai, visos mokyklos, pabrėždamos vieną ar kitą metodą ar kultūros aspektą, paliko žymų įnašą praktinėje ir teoretinėje kultūros mokslo dirvoje.

Baigiant tenka pastebėti, kad anglai ir amerikiečiai, turėdami daugiau reikalų su svetimomis kultūromis, didžiąja dalimi sukūrė ir išplėtojo moderniąją antropologiją. Ypatingai pirmieji jau seniai suprato antropologijos reikšmę tarptautinių (kolonijinių) santykių plotmėje. Antrieji gi, susidurdami su savo krašto gyventojų ryškiai heterogeniška sudėtimi, skiria ypatingą dėmesį socialiniams mokslams, o jų tarpe ir antropologijai. Turint galvoje, kad betkokia mūsų bendruomenė dabartyje (ypačiai ateityje) yra suvoktina kaip visos žemės rutulio žmonijos dalis, jos sąlygojama ir pati ją sąlygodama, tenka pabrėžti mokslinės kultūros sąvokos svarbą. Kultūros pažinimas yra vienas tarptautinio bendradarbiavimo laidų.

Būtų pravartu paanalizuoti ir lietuvių kultūrą antropologijos rėmuose. Tada gal ir mūsų kultūriniai ginčai, paskutiniaisiais metais įaistrinę daugelį mūsų spaudos bendradarbių, išnirtų iš siauros kultūros kritikos ir jos gynėjų argumentacijos, o mūsų tikroji kultūra rastų atitinkamą vietą kitų kultūrų tarpe.

STASYS SANTVARAS

EILERAŠCIAI APIE MEISTERĮ

1. GYDYTOJAS

Įnirtę vandenys nugriovė krantą —
Ir ažuolas pasviro iš šaknų — —
Ir negirdėti sakalo skardžių dainų,
Ir sieion gniūžtys šalto sniego krenta...

Guliu nykioj palatoje prie lango
Ir vakaro sutingusioj žliejoj regiu:
Naktis man juodą sydą deda ant akių —
Uždengia sodą ir namus, uždengia dangų...

Staiga per juodą, gilią erdvių lanką
Baltam drabuži Jis ateina į mane — —
Gal nebūty, o gal sunkiam sapne, —
Ant kaktos aš jaučiu gyvybės pilną ranką...

Žvelgiu pro langą, ten arai vėl nardo,
Ten susiklosto baltos pusnys debesų — —
Dar aš esu! O taip — dar aš esu! —
Užgeso ašmenys mirties ugninio kardo...

2. ARCHITEKTAS

Prie upės, nešančios laikus ir žmones
Į juodą marių naktį, —
Būties džiaugsmu alsavo viltytys ir svajonės,
Būties džiaugsmu širdis galėjo plakti...

Dabar pro vandenyno širmą skarą
Regiu dienas griuvėsių; —
Kur besurasiu aš senolių baltą dvarą,
Kur po sausrų, po badmečių atvėsiu? ..

Ak, eitum, rodos, už pasaulio vartų,
Prakeiktum žemės žmogų,
Kurs žudė broį, žudė daugel kartų,
Nepriglaudė našlės po savo stogui!...

Ir aš, kaip medžio palaužta šakelė,
Krintu į šaltą dieną —
Ir surandu Tave, kaip vargdienį prie kelio,
Benešantį išniekintą Naujieną...

Atleisk! Tikiu išganymo stebuklą,
Tikiu negriūvančią šventovę! —
Tu duosi duonos, duosi kirvį mums ir pjūklą —
Padėsi atstatyti parblokštą šlovę!...

3. SODININKAS

Žvelgiu į tą auksinį erdvių diską,
Kaip dulkė pats aplinkui jį skrendu. —
Ir kam, kaip indai sklidinai tie vandens tviska?
Ir kur per miglą aš brendu? ...

Gyvenimą, kaip saldų vyšnios vaisių,
Ant šalto akmenio einu sodinti — —
Lyg žiedas koks, per vasarą prieš saulę kaisiu,
Ruduo ateis manęs nuskinti...

Dainuoja aušros, o kančia be krašto —
Kaip jūrų gelmės tvyro nežinia! —
Aš laikiu svečio, tartum pasmerkimo rašto —
Aš laikiu, kol nusirps vyšnia...

Ir skrenda vasara — ugninė gulbė,
Ir kniumba po šalnų gležni žiedai — —
Kaip sodo medžiai dairomės aplink apstulbę,
Kol nuskelia šakas ledai...

Ir štai drebu prie Sodininko vartų:
Lelijos, rožės dega jaunatve...
O Viešpatie, ir aš buvau diena daug kartų,
Kodėl klajoja naktys ta dienų gatve?...

4. MOKYTOJAS

Einu per būtį, lyg per seną miestą —
Atpaįstu žmones ir gatves,
Tiktai savoį širdį — toje naktį be krašto,
Aš nerandu savęs.

Lelijos taurėj ir balandžio žvilgsny
Dega neatspėjama mintis;
Mergaitės meilė — tie jaunatvės metų burtai —
Tebėr man paslaptis.

Tėvų sodyboj švietė baltas kryžius,
Tokis kaip jaunos širdies malda — —
Nugriovė jį žmogus, lyg seną girios medį,
Ar grįšiu ten kada?

Kai jieškau šilimos bičiulio sieloj —
Širdį sukala rudens šalna,
Lyg niekad vasara nebūtų saule žaidus,
Lyg šalčio negana...

Ir žvelgdamas į tą sugriautą miestą,
Ak, į tas prabėgančias gatves, —
Širdies ugnim meldžiu: ateik, pamokyk sūnų —
Aš nerandu savęs!...

STIGMATIZUOTIEJI NAUJOJ ŠVIESOJ

Pr. Gaidamavičius

Yra žmonių, apie kuriuos kalba visas pasaulis. Juos iškelia mokslai, politiniai žygiai, sportas. Kad ir kaip būtų žinomi tie žmonės, nė vienas savo garsu nepaskleidžia antgamtinio pasaulio šviesos. Jų žygių garbė lieka jiems patiems arba jų tautoms.

Salia profaninio garso žmonių yra sakralinio pasaulio nešėjų, kurie, anot A. Jakšto, „ne savo šviesą lieja, ne savo šviesa žėruoja“. Tai žmonės, kurie yra gyvos antgamtinio pasaulio atšvaitos. Jų egzistencija prašoka fizinės egzistencijos rėmus ir savo svorį permeta dvasinin pasaulin.

Tas jų dvasingumas nėra vien kultūrinų vertybių puoselėjimas, jų kūrimas, o prasiveržimas naujon sritin, kur nutyla žemės kalba ir kur prasideda mistinis pasaulis. Negali pasakyti, kad šis mistinis pasaulis būtų jau pati antgamtis, „das ganz Andere“, kurios nesiekia žmogiška sąvoka. Mistiniam pasauly žmogus pasilieka žmogumi su visa normalia prigimtimi, tik čia jis savo dvasiniu pakilimu pašoka tiek aukštai, kad kasdieninis gyvenimas nustoja savo centrinio svorio, savo traukos. Visas svoris persimeta idealinin pasaulin, kurio veikimas tampa toks realus ir toks trauklus, kad žmogus lieka gaute pagautas, ypač ekstazės metu. Tada žmogui žemė tėra fizinė bazė, kurios jis nebejuočia. Idealinis pasaulis jį taip užvaldo, kad jis kasdieniam gyvenimui tampa „nebenormalus“ ir „neberealus“. Toks buvo, pvz., mūsų O. Milašius. Jam mistinis pasaulis buvo toks realus ir taip apčiuopiamai pasiekiamas, kad jis jame gyveno kaip savo realybėje. Užtat jis daug kam buvo keistas, „nenormalus“, nesuprantamas. Antra vertus, kasdienė realybė Milašiui buvo per daug įstrigusi medžiagon ir mažiau suprantama nei mistinio pasaulio viršūnė. Jam tiesa nėra medžiaga. Išvadavimas ateisias iš dvasinio pasaulio, kai „mes nebedvosime gražinti jai tikrąjį vardą, būtent, Šventojo Dvasia“. Milašiaus akimis žiūrint, „mūsų metas yra baisus ir gražus, kaip tikėjimo prisikėlimas, būdingas savo metafiziniu nerimu“. Jis aiškiai mato, kad „mokslas, priėjęs medžiaginio pasaulio ribą, veltui bando slėpti nuo savo sekėjų išgastį, kuris kyla mistinio pasaulio begalybės akivaizdoj. Ultragreito eismo priemonių ir apskritai mašinizmo išplėtimas, tų dirbtinių reikalingų kreatūros kelia pačią kilmės ir ypač judesio problemą. Kas gi yra tame visame pastovaus, nekintamo? Štai klausimas, kuris kyšo iš po su-

stingusios moderniosios minios veido kaukės“ (Les Arcanes).

Mistinis polėkis, sutelktas idealiniam pasauly, nedingsta abstraktybėje. Jis jieško žmogaus prigimčiai atliepiančios asmeninės traukos. Ta asmeninė idealinio pasaulio trauka prieškrakščioniškos eros mintytojams buvo Tiesa, Gėris ir Grožis. Krikščioniškos eros polėkiui anas idealinis pasaulis tampa religiniu, kuriame žmogus veržiasi Dievop, siekia Dievo artumos, tačiau jis nėra pajėgus tai pasiekti. Pats Dievas nusileidžia iki žmogaus, iki jo intymųjų gelmių, ir tuo būdu žmogus įeina idealinin pasaulin krikščioniškąja prasme. Naujame dvasinio pobūdžio pasauly kartu su atsiveriančia šviesa iškyla ir tokie horizontai, kurių šviesa per stipri žmogaus akims, ir dėl to apreiškime pilna yra misterijų. Pastarosios nėra šešėliai, stokoja esminės šviesos, o akinantys centrai, kurie savo antgamtinės šviesos galingumu prašoka žmogiškas pajėgas. Net ir mistikai, pakilę iki žmogiškos prigimties viršūnių, nėra pajėgūs išvelgti misterijon. Jie, tiesa, daug arčiau ir ryškiau pamato tai, kas paslėpta pilko žmogaus akiai, tačiau pačios misterijos pagrindų nepasiekia. Misterijos rodosi ir jiems žmogiškais vaizdais, sąvokomis, t. y. tuo ribotumu, kuris yra savas kiekvienam žmogui.

Jei mistikai ir nepermato misterijų pagrindų, jie vis dėlto pergyvena jas nepaprastu intensyvumu. Imkime šv. Pranciškų Asyžietį. Tasai Italijos Poverello gamtos vienatvėje su dideliu dvasios pakilimu galėjo kontempliuoti Kristaus kančią ir apskritai Dievo geradarybes žmogui. Istorijos liudijimu, tasai Poverello tiek buvo išgyvenęs Kristaus kančios misterijoje, kad liko apdovanotas išoriniais kančios ženklais — stigmomis, anot šv. Pranciškaus Saleziečio, „transformuotas į antrą kryžių“.

Mistikai su stigmomis

Lietuvos istorijoje neteko užtikti žmonių, kurie savo kūne būtų nešioję Kristaus kančios ženklus — stigas. Nežiūrint lyrinio-mistinio lietuvių linkimo į religinį gyvenimą, minėto pobūdžio mistikų Lietuva nėra susilaukusi (kiek man žinoma, Aut.). Galimas daiktas, kad krikščionybė, taip vėlai atkeliavusi mūsų kraštan, nepajėgė taip giliai įleisti šaknų. Ši aplinkybė, matyt, ir bus prisidėjusi, kad apskritai mes neturime savo mistikų, kaip Tauleris ar Seuse. Žinoma, tai nėra vienintelė priežastis, juoba, kad mistikai,

Šv. Pranciškus
Asyžietis

Z. Kolbos vitražas pranciškonų vienuolyno koplyčioje Kennebunk Porte.

ypač stigmatizuotieji, yra tam tikra dovana — charisma. Mūsų krikščioniškojo tikėjimo vyrai liko pašaukti iki šiai dienai ne mistiniam, o martirologiniam gyvenimui. Lietuvos krikščionybė turėjo per maža laiko susitelkti savyje, kontemp-liuoti. Vos įleidus šaknis, ji buvo pašaukta jas

stiprinti ne ramia kontempliacija, o kankinių kančiomis ir krauju.

Europos Vakarai, šimtmečiais ugde krikščio-niškąsias vertybes, stigmatizuotųjų turėjo visą eilę. Būdinga yra, kad ši charisma pastebima tik Katalikų Bažnyčioje. Jai artimoje pravoslavų Baž-

nyčioj ji nepastebima. Ten, be kitko, ir kančios vertinimas yra kitokio pobūdžio. Lot-Borodine rašo: "Pravoslavų Rytų Bažnyčia ne tik nežino stigmatizuotųjų savo šventųjų tarpe, ji net neprileidžia šio antgamtinio reiškinių; jai rodosi tai nukrypimas nuo tiesioginės savo mistinės teologijos linijos... Dvasinė atmosfera čia nėra ta pati kaip Vakaruose, šventos Jėzaus žmogystės garbinimas graikų ortodoksijoje nėra pažįstamas, nes ji tegarbina vieną hipostaziją. Apskritai, kančia jai yra transfigūruota, kaip tokia nėra nuopelninga, nežiūrint labai aštrios askezės, einančios iš dykumos Tėvų. Visa tai eina iš dogminio tikėjimo į kūno "pneumatizaciją" (sudvasinimą, —aut.), įgalinančią charismatinės dovanas kaip: teisiųjų kūnų fizinių pakilimą, šviesingumą ir net negendumą, žinoma, bent reliatyvini. To pagrindas randamas Sv. Rašte. Iš čia ir relikvių kultas". (Les mystères du "don des larmes" dans l'Orient chrétien; La vie spirituelle, 1935-6).

Pastebėtina, kad stigmatizuotųjų randama graikų-katalikų Bažnyčioj, pvz., gana naujas įvykis su Naszti Voloszen. Kitose tikybose, kur yra mistikų, pvz., islame, neužtikinama stigmatizuotųjų. Ten nėra esminio elemento, būtent, Kristaus kančios pergyvenimo — compassio.

Pastarajame dešimtmety daug kalbėta apie Elzbietą, protestantę, kuri turi stigmatas, gautas savotišku būdu. Gyd. Lechleris, kurio klinikoje gydėsi Elzbietą, sugestijos būdu iššaukęs stigmatas. Jei tai yra tikra, reikia pasakyti, kad ir šis įvykis yra glaudžiai susijęs su katalikybės įtaka, nes minėtoji Elzbietą esanti dvasiniu požiūriu stipriai priklauso nuo Teresės Neumanaitės.

Katalikų Bažnyčioj yra priskaitoma apie 70 stigmatizuotųjų. Yra jų žymiai daugiau, tačiau daugeliu atvejų autentiškumas nėra įrodytas. Ligšioliniai tyrinėjimai yra priskaitę nuo pirmojo istoriškai paliudyto stigmatizuotojo, šv. Pranciškaus Asyžiečio, 330 atvejų. Dr. Imbert-Gourbeyre savo garsiaame veikle "La stigmatisation, l'extase et les miracles de Lourdes" (Clermont-Ferrand, 1894) priskaito 321. Tame skaičiuje yra ir tie mistikai, kurie Kristaus kančią yra stipriai pergyvenę, jautę skausmą, tačiau neturėję išorinių kančios ženklų: atsinaujinančių ir negyjančių žaizdų (pvz., Kotryna Sienietė). Tikra prasme jie tad nėra stigmatizuoti. Atskyrus juos ir tuos, kurių stigmatos nėra aiškiai įrodytos, autentiškų stigmatizuotų skaičius bus žymiai mažesnis.

Istorinės kritikos žodis

Pastaraisiais metais Teresės Neumanaitės ir Gemma Galgani stigmatos sukėlė stiprų susidomėjimą. Istorinė kritika atkreipė dėmesį į praeity žinomus stigmatizuotus (daugiausia moteris). Ji iš naujo perkratė Dr. Imbert-Gourbeyre tyrinėjimus ir konstatavo, kad tų nuostabių reiškinių aprašyme yra įsibrovę daugybė netikslumų. Ypač jie yra žymūs vidurinių amžių stigmatizuotųjų aprašyme, nes ten yra legendinio

elemento. Paskirų ordinų kronikininkai, siekdami iškelti savo ordinų šventumą bei nuopelnus, nevengė mažai patikimų nuostabių reiškinių įpyrimo. Kaip būdingą pavyzdį ir pirmą istorijoje tenka imti iš Klaros Montefalkietės gyvenimo. Ji gimė 1275 m. ir dar maža buvo atiduota augustinių vienuolynui, kuriam vadovavo jos sesuo. Pastarajai mirus, Klara tapo vyresniąja ir ja išbuvo iki mirties. Pagal bolandistų šaltinius, Klara buvusi labai pamaldi, kontempliuodavusi Kristaus kančią, "dalyvaudavo regimai visose Kančios scenose ir Viešpaties skausmuose". Jai mirus 1308 m., vienuolės nusprendė balzamuoti jos kūną. Viena jų, Pranciška Ermane iš Foligno, pasišovė tai atlikti. Kai priejo prie širdies, pastaroji pasirodė labai didelė. Su savo draugėmis minėtoji sesuo konstatavusi kryžių, susidariusį iš raumenų ir nervų, plaktuvį, stulpą, jietį, nendrę su užmušta kempine, erškėčių vainiką, vinis, — žodžiu, visus Kančios įrankius, susiformavusius širdyje. Visa tai likę konservuota kaip relikvija.

Iš minėto aprašymo matyti, kad nurodomi "faktai" negali išlaikyti kritikos. Jau iš pirmo įspūdžio negali paslėpti legendinio elemento, kuris labai lengvai galėjo kilti dėl anatomijos nežinojimo. Seserys, mačiusios atidarytą širdį ir nenusimaniosios anatomijoje, iš atrastų širdies konstrukcijos organų galėjo įžiūrėti "kryžių" ir panašiai. Joks anatomijos žinovas ten nedalyvaavo.

Šitokių stigmatizuotųjų aprašymų 13, 14 ir 15 amžiais gana daug. Jokia rimta kritika negali tokių įvykių laikyti patikimais. Patikrinti jų iš arti nėra įmanoma, o turimi šaltiniai daugely atvejų nepatikimi. Imti juos lengvatike širdimi yra rizikinga, nes nuostabių reiškinių srityje galima yra apgaulė. Antai, yra konstatuota vadinamųjų pseudo-stigmatizuotų: Eustachijus Paduvietis pats persidūrė kojų plaštakas vinimi, o savo šoną durklu; Angelė Hupe Westfalijoje pasidarė stigmatas stiklo šukėmis; Teresė Stoelele iš Bohlingen pasidarė žaizdas vinimis. Šitokia sąmoninga apgaulė nėra lengva susekti. Pvz., Karolina Boller (Warburg) penktadieniais turėdavo stigmatas, iš kurių sruveno kraujas. Tyrinėtojai aprišo josios ranką antspauduotais tvarsčiais, bet kraujas vistiek sruveno, ir nebuvo matyti žymių, kad tvarsčiai būtų iš oro paliesti. Tada tarp tvarsčių ir rankų odos buvo įdėtas plonas popieris. Šiuo būdu buvo konstatuota popieryje skylutės, rodančios, kad buvo vartojami aštriai duriant įrankiai. Sugauta Karolina prisipažino dirbtinai susižeidusi, norėdama sekti šv. Pranciškum. Šitokių faktų akivaizdoj dabartiniai tyrai, kaip T. A. Gemelli, yra nepaprastai atsargūs. Pastarasis stebėjęs apie 130 stigmatizuotųjų, ir nė vienu atveju negalėjęs absoliučiai įsitikinti, kad nebūtų buvę dirbtinių priemonių. Jis ypač pabrėžia isterijos vaidmenį. Isterikai paprastai yra genijalūs melagiai bei apgaudinėtojai. Ne vienas gydytojas buvo apgautas, nežiūrint įpras-

to atsargumo. Dėl to T. Gemelli, biologas ir gydytojas, išvadoje konstatuoja: "Šv. Pranciškus Asyžietis vienas tik gali būti laikomas tikrai stigmatizuotu, t. y. vienintelis atvejis, kur apologetika turi išsikšti ir kur ji gali įrodyti atgamtinį pobūdį". Ši griežta išvada betgi neužkerta kelio kitiems tyrėjams konstatuoti tikrų stigmatizacijų.

Kaip išaiškinti stigmų atsiradimą?

Naujoji kritika — medicininė ir psichologinė — atidengusi praeity nemažą lengvapėdiškumą, panūdo išaiškinti problemą natūraliniu procesu. J. Tinelis, pasirodęs su naujausia teorija, mano, kad visa problema glūdi psichologiniame-fiziologiniame procese: psichiniai pergyvenimai sukelia organizme sutrikimų. Mistikuose šis procesas, esą, pasirodo stigmomis. Jo manymu, pergyvenamas skausmas per nervus sukelia tam tikros medžiagos atsiradimą, medžiagos vadinamos histaminu. Tai tam tikra cheminė substancija, išplečianti kraujotaką indus. Mistikas, kuris jautriai pergyvena Kristaus kančią, jaučia skausmą. Šis pastarasis sukelia histaminą tose kūno dalyse, kurias paliečia mintijimo koncentravimas, būtent, rankose, kojose, kaktoje, pečiuose. Tokiu būdu atsiranda rausvos dėmės ir net žaizdos — stigos.

Teorija nauja, bet trapi. Ji toli gražu neišaiškina to mistinio reiškimo — stigmų, kurios atsiranda kartais ir be skausmo ir be noro.

Kiti tyrėjai iškelia sugestijos galią. Antai Platonovas (1936) dirbtinai sukėlė žaizdą vienos moters rankoje tokiu būdu: uždėjo metalinį pinigą ant rankos ir sugestijonavo moterį, kad pinigą esąs įkaitintas iki raudonumo; po 25 minučių ta vieta stipriai paraudo, ir po pusvalandžio pasirodė pūslė. — Šindleriui yra pavykę sukelti quasi-stigmas hipnoze. 22 metų pamaldai mergaitė, norinti turėti stigmas, pasineria į Katrinos Emmerich regėjimų skaitymą. Hipnozės metu jai buvo įtaigojama, kad stigos pasirodys rankose ir kojose. Atsibudus buvo konstatuota rankose rausvos dėmės (ecchymoses).

Minėtos rūšies bandymai, nežiūrint panašumo į tikrąsias stigmas, toli gražu neišaiškina

problemos. Tikrosios stigos kūne pasiskirsto simetriškai, jos nėra tik paraudusios dėmės, o tikros žaizdos, sunkiai užgyjančios ir neužkreciamos.

Po suminėtų fiziologinių bandymų, reikia iškelti religinės psichologijos nuomonę. Kaip ir medikų, taip ir psichologų bandymuose matyti tendencija išaiškinti mistinius reiškinius natūraliniu būdu. Dar 19 amžiaus pabaigoje daugis psichologų laikėsi materialistinės pažiūros ir nepripažino dvasinio prado įtakos kūnui. Šiuo metu psichologija yra pasinešusi tvirtinti, kad stigos yra psichogeniniai reiškiniai, kur visas vaidmuo atitenka psichiniam pradui; atgamtinis elementas paliekamas nuošaliai. Ši psichologinė linkmė nepajėgia išspręsti problemos visų platumoj, nes išskiria esminius elementus. Religinė psichologija, tai pabrėždama, siekia apimti visus elementus.

Tikrosios stigos yra neabejotini dvasinio—mistinio pergyvenimo ženklai, ir tai gilaus pergyvenimo. Ligšioliniai stigmatizuotųjų aprašymai, pradedant šv. Pranciškum Asyžiečiu, tai patvirtina. Fizinį stigmų pagrindą yra tad dvasinėse stigmose. Pvz., Ruysbroeko raštuose aiškiai matyti ryšys tarp dvasinių ir fizinių stigmų. Görres aną transformuojančią dvasinę galią pavadino "plastische Kraft" (plastinė galia). Tai galia, kuri išspaudžia kūne ženklus pagal vidinį Kristaus Kančios pergyvenimą. Naujoji psichologija tą galią vadina psichologine organizmo reakcija.

Ir ši teorija, turinti daug tiespanašumo, nepajėgia visko išaiškinti. Pvz., Šv. Marija, taip jautriai pergyvenusi Kristaus kančią, neturėjo žaizdų. Josios plastinė galia neapsireiškė stigmomis. Tai rodo, kad be plastinės galios žmogui yra kitų veiksmų, kurių jokios teorijos neįstengia aprėpti. Tai atgamtinis veiksnys, kurio veikimas natūralinėse ribose klininėmis priemonėmis yra neapčiuopiamas. Stigos yra tad užpsichologinis ir užfiziologinis reiškinys, nors kaip pastebi prof. Wunderle, negalima visiškai paneigti ir grynai natūralinių stigmų. Skirti autentines stigmas su atgamtinio pobūdžio nuo natūralinių ir nuo įscenizuotų yra nebe teorijų, o Bažnyčios kompetencija.

RETOS DAINOS — GRAŽUOLĖS

JONAS BALYS

Mūsų dainų lobyne visko yra. Literatus ar poetus gal daugiau domina grynai lyrinės dainos ir jų nepaprastai grakščios išraiškos priemonės. Tautosakininkams įdomesnės pasakojamo pobūdžio dainos, kurios turi daugiau išvystytą siužetą, pasakoja apie koki nors įvykį, dažniausiai tragiškai pasibaigiantį. Tai epiniai motyvai, kurių mūsų poezija nelabai daug turi, o ir tų, kuriuos turime, dažnai nepastebime — juos nustelbia tūkstančiai lengvo romansinio pobūdžio dainų.

Pasakojamas dainas, arba balades, kurių yra apie trys šimtai tipų, galime paskirstyti į dvi grupes: aiškiai tarptautines, dažnai tik daugiau ar mažiau „sulietuvintas“, ir grynai lietuviškas, kurioms atitikmenų kitose tautose nerandame. Tokių bus maždaug po šimtą abiem grupėm. Tačiau yra ir tam tikro tarpinio tipo dainų: tuo tarpu yra neaišku, ar jos grynai lietuviškos, ar skolintinės. Šitokios dainos tautosakininkui yra tikras galvosūkis, kol tyrinėjimo ar laimingo supuolimo dėka mįslė pagaliau lieka išspręsta. Nemaža tokių mįslingų dainų pasisėkė per pastaruosius dešimtį metų išaiškinti, tačiau geras jų būrys dar liko, laukdamos sprendimo. Ypač sunku, kai daina yra įdomi ir graži, bet labai reta, vos vienas kitas jos variantas teužrašytas. Tada galima apie ją, kaip apie kokią išdidžią gražuolę, sukti galvą per dienas ir naktis, o sprendimo vis nesurandi.

Kai kurie tautosakininkai yra linkę manyti, kad skirtinga ir reta dainos variacija yra kokio gabaus dainininko atsitiktinė išmonė, kuri spontaniškai sukurta, žmonėse plačiai nepasklido, nes arba ji yra dar palyginti nesenos kilmės, arba žmonėms nepatiko, kaip neįprasta, per daug skirtinga ir pramani. O kas daryti, kai mes randame tokios retos dainos du skirtingu variantu? Tada jau aišku, kad seniau yra buvęs vienas tos dainos prototipas, kuris arba liko pamirštas, arba slypi kuriame iš dviejų variantų.

Imkime ir pagražinkime keletą tokių dainų.

1. Nuskandinau žiedelį

Dainų ciklas apie paskendusį žiedą yra labai gausus ir įvairus. Įprastinė forma yra tokia: „Linelius roviau, rankas mazgojau, nuskandinau žiedelį į marelių dugnelį. Šit ir atjoja jaunas bernytis ant juodbėrio žirgyčio... Žiedelį siekdamas ir pats nuskendo...“ Kartais mergaitė prašo šiaurų vėjelį, kad jis išpūstų jos žiedą į žalią lanką, o broliai pjaudami šieną jį suras. Vėjas paprastai išpildo mergaitės prašymą. Tačiau vienoje dainoje tas šiaurus vėjelis pirma nori sužinoti „keno pirktas žiedelis“, ir tik tada jau jis atitinkamai pasielgs.

Vai kad aš [buvau] pas motinėle,*
Valios darbėlius dirbau.

Kas dieną balta, graži raudona,
Galvelė sušukuota.

Vai eičiau, eičiau in Dunojėlį,
Prausčiau baltai burnelę.

Burnelę prausiau, rankas mazgojau,
Nuskandinau žiedelį.

Aš nuskandinau savo žiedelį
In Dunojaus dugnelį.

Aš paprašyčiau šiaurus vėjelio,
Kad išpūstų žiedelį.

Vai kad išpūstų ir išliūliuotų
Žiedelį in kraštelį.

Vėjelis pūtė prakalbėdamas:
Keno pirktas žiedelis?

Jei tetužėlio žiedelis pirktas —
Daužysiu in vilnelę.

Jei brolužėlio žiedelis pirktas —
Liūliuosiu in kraštelį.

* Pirmoji kiekvieno posmo eilutė dalintina į dvi eilutes.

O jei šio šelmio, šelmio bernelio —
Gramzdinsiu in dugnelį.

Ant ko pažinai, šiaurus vėjeli,
Keno pirkas žiedelis?

Sidabro baltas, aukso geltonas,
Deimantužio raudonas.

Tėvelio pirkas — tai sidabrėlio,
Brolelio auksinėlis.

O šių vėl šelmių, šelmių bernelių,
Deimantužių raudonas.

Atspausdino ją D. T. B. (Bačkauskis) rinkiny "Lietuviszkas dainorius", Mahanoy City, Pa., 1905, p. 353t. Iš kur buvo ta daina paimta, dar nepasisiekė susekti. Greičiausia ji jau buvo kur nors spausdinta. Kodėl vis dėlto ji tokia reta? Nei dainos forma, nei turinys nekelia jokių abejotimų dėl jos lietuviškumo ar liaudiškumo. Ir ji yra tokia žavi. Tai ne eilinio liaudies poeto kūrinys, bet didelio talento švystelėjimas.

2. Šausiu vargo mergele

Nėra toks jau retas dainos tipas, kaip bernelis šauna volungę, balandėlį ar gegužėlę ir... nušauna savo mergele. (Dažnai šis epizodas yra įžanga baladės "Per tiltą jojau, nuo žirgo puoliau", tačiau pasitaiko ir kaip savaiminga daina) Tai nelaimingas atsitikimas: jis nežinojo, kad mergelė buvo pavirtusi ar paversta į paukštį. Tikrai motina jam išaiškina.

a)

Vai broli, broli,
Broleli mano,
Serka ma bėrą žirgelį.

O kaip nušersi
Bėrą žirgelį,
Uždėk tymo balnelį.

O kaip uždėsi
Tymo balnelį,
Prisek aukso kilpeles.

O kaip prisegsi
Aukso kilpeles,
Sėsk ir pats ant žirgelio.

Į kilpas stodams,
Ant žirgo sėsdams,
Volungėlę nušoviau.

Vai baudė, barė
Mane močiutė,
Kam šoviau volungėlę.

—Ta volungėlė,
Drebna paukštelė,
Tai vargdienė mergelė.
Reikė nušautie
Girios lepūnų,
Arba marių narūnų.

—Lepūns palėkė,
Narūns panērė,
Volungėlė čiulbėjo.

Kaip ji čiulbėjo —
Auksas žerėjo,
Kaip lėkė — suskambėjo.

Daina lietuviška ir labai sena, graži. Magiškas mergaitės pavirtimas į paukštį yra labai dažnas mūsų dainose. Rečiau bernelis pavirsta paukščiu, antinu arba sakalu. Brolis pažįsta gegutę pavirtusią savo seserį, tada jos nešauna. Tačiau viena dainos variacija sako, kad bernelis žino, jog gegužėlė — tai jo mergelė, o vis dėlto ją šauna (kodėl — nepaaiškinta), bet mergaitė dar sušpėja šauktis Perkūno pagalbos, prakeikia šelmį bernelį, kurį tuojau pat užmuša griauštinis:

b)

Žalioj girelėj,
Lygioj lankelėj
Stovi sesių pulkelis.
Vai ir atjojo
Šelmis bernelis
Šaudyklę taisydamas.

—Vai skirkis, skirkis,
Sesių pulkelį,
Šausiu vargo mergele.
Vai šausiu, šausiu
Tave, mergele,
Per girios gegužėlę.

—Vai nešauk, nešauk,
Šelmi berneli,
Nes nustosi žirgelį.
—Šitą nustosi,
Kitą balnosiu, —
Šausiu vargo mergele.

Pirmą kart šoviau —
Lapai mirgėjo,
Mergelė prakalbėjo:
—Vai nešauk, nešauk,
Šelmi bernuži,
Koros tave Dievulis.

Vai koros, koros
Dievs Dievulėlis,
Už vargdienę mergele.
Vai kyla, kyla
Juods debesėlis
Su dideliu griausmeliu.

Kilk, debesėli,
Mušk, Perkūnėli,
Ing tą šelmį bernelį.
Vai ir užmušė
Šelmį bernelį
Už vargdienę mergele.

* Plg. Juškevičiaus "Liet. dainos" I Nr. 339, II Nr. 801, 994. Dainos Nr. 801 pirmi keturi posmai labai panašūs į pacituotą dainą, bet toliau žymiai skiriasi. Visi trys Juškevičiaus variantai nėra taip gerai išvystyti ir toli neprilygsta tobulam "Liet. dainorius" variantui. Dainavo Uršulė Žemaitienė, 59 m. a., kilusi iš Šukų k., Lankeliškių par. Atvažiavo į JAV 1914 m. ir dabar gyvena Čikagoje. Užr. 1949. 7. 23. Arch.: R 6-50.

Daina sena, graži, lietuviška ir tikrai liaudiška: žiūr. "Liet. dainorius" p. 355t. Plg. Jušk. "Liet. dainos" I Nr. 596 ir Nr. 762 (jiedu abu teturi tik porą panašių posmų). Daina įdomi ir savo etika: Perkūnas nubaudžia nusikaltėlį. Ar tas "Dievs Dievulėlis" yra krikščioniškas, ar senas stabmeldiškas — neaišku. Kitoje panašaus pobūdžio dainoje, kuri tačiau yra daug dažniau randama, vyro skriaudžiama žmona prašo: "Žaibuok, žaibeli, trenk, Perkūnėli, užmušk piktą vyrėlį!" Vienoj gudiškoj dainoj moteris dejuoja, kad griaustinis užmušė ne tą, kurio ji nekenė (jos vyrą), bet tą, kurį ji mylėjo (jos meilužį).

3. Nušoviau sakalėlį

Sakalas mūsų liaudies poezijoje yra vaizduojamas, kaip žmonių draugas ir pasiuntinys, jis "naujienas nešioja". Svetimaj šaly mirštąs karys prašo sakalą parnešti jo kaulus į tėviškę "pas mano tėvelį". Žodžiu, tai neliečiamas arba "tabu" paukštis, kurio nevalia skriausti arba užmušti, nes tada kokia didelė nelaimė atsitiks. Ir štai vienas girtas medžiotojas jį nušauna. Atsikvošėjęs ir išsigandęs klausia savo tėvą, ką turi daryti. Tėvas liepia slapta palaidoti sakalą gilioje duobėje, t. y. suteikti jam pagarbą, paprastai skiriamą žmogui. Mat, gal tada nusižengimas bus nors iš dalies atpirtas ir neatsitiks nelaimė:

Vai lustig runda,*
Jaunieji broleliai,
Margoje karčiamėlėj.
Nedaug prašokau,
Nedaug pragėriau —
Daug pinigų mokėjau.

Tancių prašokau,
Gorčių išgėriau,
Dolėružį mokėjau.

Vai siuntė siuntė
Mane tētužėlis
Į giružę medžioti.

O ir pamačiau
Sierą sakalėlį
Viršūnėj ažuolėlio.

Vai eičia klausčiau
Senojo tėvelio —
Ar šautie sakalėlį?

—Sūneli mano,
Jaunasis mano,
Sūneli brangvardėli.

* Germanizmas, reiškia "linksmi aplinkui" šokti ar gerti.

Dainavo Magdalena Takažauskienė, 72 m. a. Gimtinė: Versnuplių k., Alvito par. Atvažiavo į JAV 1904 m. ir dabar gyvena Pittsburgh, Pa. Užrašyta 1949. 8. 19. Dainuotoja paaiškino: "Mano tėvuko (senelio) Pranciškaus Šematausko daina. Jis buvo iš Vyžainių par. ir mirė turėdamas 110 metų. Mes ją retai dainuodavom, už nieką laikydavom".

Vai nešauk, nešauk
Sierą sakalėlį,
Duok sakalui čiulbėti.

Oi aš neklausiau
Senojo tėvelio,
Nušoviau sakalėlį.

Aš eičia klausčiau
Senojo tėvelio —
Kur sakalą kavoti?

—Sūneli mano,
Jaunasis mano,
Sūneli brangvardėli.

Oi iškask, iškask
Gilią duobužę
Į du tris stuomenėlius.

Kad nieks n'išgirstų,
Onei nesuprastų
Kur sakalą kavojai.

Tai aiškiai Mažosios Lietuvos kilmės daina, gal gerokai aptrupėjusi, nes nieko nepasakoja apie medžiotojo tolimesnį likimą, jo nubaudimą. Kitą variantą duoda Jušk. "Liet. dainos" I Nr. 142. Takažauskienės variantas yra pilnesnis, negu Juškevičiaus, nors pastarasis buvo gerokai anksčiau užrašytas. Daina sena, reta ir graži.

4. Puldamas sakalėlis užmušė karaliūną

Kas atsitinka sakalo medžiotojui, vaizdžiai rodo "karaliūno daina". Jos žinomi mažiausia trys variantai, visi dzūkiški. Vieną atspausdinau rinkiny "Šimtas liaudies baladžių" (Kaunas, 1940, Nr. 66), kitus du užrašiau Amerikoje ir čia dedu. Tokias dainas dzūkai vadina "Gavėnios dainomis", t. y. jos yra rimto, liūdno turinio.

a)

Už marių mėlynųjų
Bovinosi du sakalai.

Užmušė kazokėlį,
Kazokėlį dvarokėlį.

Ir paliko jauną našlę
Su pulku siratėlių.

—Oi purmone, kinkyk arklius,
Mes važiuosim pas motulį.

—Oi motula mano miela,
Ar prijėmi mane jauną?

Ar prijėmi mano skarbus,
Ar prijėmi palšus jaučius?

Ar prijėmi mažus vaikus,
Mažus vaikus siratėles?

—Oi dukrele mano jauna,
Aš prijėmu tave jauną.

Aš prijėmu tavo skarbus
 Ir prijėmu palšus jaučius.
 Neprijėmu mažų vaikų,
 Mažų vaikų siratėlių.

[Toliau lygiai toks pat pokalbis
 su tėvu, broliu ir seserimi].

—Purmonėli, gražyk žirgus,
 Aš važiuosiu pas vyrelį.
 Aš važiuosiu pas vyrelį
 An aukštojo kalnelio.
 —Prisiegėle mano mielas,
 Ar prijėmi mane jauną?
 Ar prijėmi mano skarbus?
 Ar prijėmi palšus jaučius?
 Ar prijėmi mažus vaikus,
 Mažus vaikus siratėles?
 —Neprijėmu tavo skarbų,
 Neprijėmu palšų jaučių.
 Tik prijėmu tave jauną,
 Mažus vaikus siratėles.*

b)

Ir išjojo karaliūnas
 Žalion girion paliavoti.
 Ir užmušė karaliūnas
 Žalios girios sakalėlį.
 Ir puldamas sakalėlis,
 Ir užmušė karaliūną.
 Vai parbėga jo kurteliai
 Per laukelius skalydami.
 Vai parbėga jo žirgeliai
 Viešais keliais žvingydami.
 Vai parbėga jo slūgelės
 Baltas rankas laužydamos.
 —Karaliene, didi ponia,
 Dabar tavo po mudrystei.
 Dabar tavo po mudrystei,
 Tai nešiokie žėlabėlę.
 Tai nešiokie žėlabėlę,
 Jau užmušė karaliūną.
 —Vai slūgelės, vai vier-
 niausios,
 Kinkykite šyvus žirgus.
 Kinkykite šyvus žirgus,
 Aš važiuosiu pas tėvulį.
 Aš važiuosiu pas tėvulį,
 Pas tėvulį, pas motulę.
 Davažiavaus tėvo dvarą,
 Stov tėvulis vidur dvaro.
 Stov tėvulis vidur dvaro,
 O motulė šaly dvaro.

UŽMUŠĖ KARALIŪNAS PILKĄJĮ SAKALĖLĮ

—Vai tėvuli, vai motule,
 Duokie dabar kokią rodą.
 Duokie dabar kokią rodą,
 Jau užmušė karaliūną.
 —Vai dukrele mano miela,
 Jaučius, karves išparduokie.
 Jaučius, karves išparduokie,
 Šyvus žirgus man atduokie.
 Šyvus žirgus man atduokie,
 Laisk sūnelius kuniguosna.
 Laisk sūnelius kuniguosna,
 O dukrelas minyškosna.

* Dainavo Ona Medonienė, 50 m. a., iš Papečių k., Lazdijų par. Dabar gyvena Hartford, Conn., atvažia-
 vo 1912 m. Užr. 1950. 7. 10. Arch.: R 64/46.

O dukrelas minyškosna,
Pati jauna ištekie.

—Vai tėvuli, vai motula,
Tai nedėkui už tokią rodą.

Vai slūgelės, vai vierniausios,
Grażykite šyvus žirgus.

Grażykite šyvus žirgus,
Aš važiuosiu savo dvaran.*

Atrodo, kad varianto "b" didžioji dalis (pirmieji 16 posmų) yra senesnės dainos forma, gerai išaiškinanti visos nelaimės priežastį. Jos pabaiga su kunigais ir minyškėmis jau yra naujesnės kilmės. Tuo tarpu varianto "a" pradžia yra tik nuotrupos, o pradedant ketvirtu posmu jau randame labai būdingą liaudies poezijos motyvą, vadinamą "vadavimu": kai visi artimieji atsisako nelaimėn patekusiui padėti, tai mylimasis (-ji) tuoj pasiryžta gelbėti ir viską paaukoti, kas tik jam ar jai yra galima padaryti mylimo asmens naudai. "Karaliūnas" yra senesnis, negu "kazokėlis dvarokėlis". Antrosios dainos melodija yra primityvi, bet originali ir lietuviška, o pirmosios beveik recitatyvas. Pati daina gali turėti slaviškos įtakos, tačiau tuo tarpu neturiu slaviškų atitikmenų.

5. Tavo ponas nuskendo

Tai vėl mįslinga daina. Iš dalies ji primena "paskandintą žiedą" (Nr. 1), iš dalies "karaliūno dainą" (Nr. 4). Vienas jos variantas, užrašytas A. Leskieno 1880 m. Vilkiškių apyl. (Maž. Lietuvoj), yra toks:

Ėjo ponas medžioti
Į žaliąją girelę.
Ėjo ponas damais [pylimais] tais
Baltai rankas mazgoti.
Ponas žiedą begriebdams
Ir pats jaunas įpuolė.
—Ei tu tarne viernasis,
Kinkyk šešis žirgelius,
Bėkit pas žiuponę [poniā].
O tai rado žiuponę
Didžiam luste [linksmume] bešokant.
—Ei tu žiupon, žiupone,
Tu jaunoji žiupone,
Kad tu vislab žinotum,
Tai tam luste nešoktum.
Tavo ponas nuskendo,
Į dugnužį nugrinz[d]o.
—Ei tu tarne viernasis,
Kinkyk šešis žirgelius,
Bėki pono jieškoti.
Kur žirgužiai stovėjo,
Čia žemužė nutrypta;
Kur ponelis įpuolė,

Vandenužis sudrumstas.
O tai rado ponelį
Ant jūružių dugnelio,
Baltais žiedrais apdumtą,
Žaliais maurais aptiestą.
Tai laidojo ponelį
Į karaliaus sklepelį,
O tai davė užrašyti:
Čia gul jaunas zelnierius,
Karaliaus jėgerėlė [šaulys].

Daina turi nemažą germanizmų ir slavizmų, neturi posmų (slaviška įtaka?), tačiau, antra vertus, turi ir aiškiai lietuviškų dainos bruožų, tad ją tenka laikyti mažalietuvišku kūriniu. Formos atžvilgiu daina nėra tobula.

Kitas panašus, bet ne toks pilnas šios dainos variantas, užrašytas Lauksargių par. (Maž. Lietuvoj), buvo paskelbtas V. Kalvaičio knygoj "Prūsijos Lietuvių dainos", 1905, p. 224 Nr. 460. Ten skėsdamas ponas liepia ištikimam tarnui pranešti tą liūdną žinią "žiuponei", kurią atrado irgi "didžiam luste bešokant". Ponia tuojau liepė tarnui pakinkyti šešis žirgus, visus širmus, ir "eism pono jieškoti". Apie palaidojimą nieko nepasakyta. Daina turi dviejų eilučių posmus (du posmai turi po tris eilutes). Pagaliau Juškevičiaus "Liet. dainos" II Nr. 836 duoda gana nutolusią versiją: "Rankeles mazgojau, žiedelį nuskandinau. Žiedelį griebdams aš jaunas ir įpuoliau. Plauk mano žirgeli per jūružes mareles, pasakyk tėveliui, skųskiesi motinėlei. Sakyki: ženijausi..." Apie žmoną čia nieko nesakoma. Šis variantas artimesnis dainos tipui, kur bernelis nuskęsta, jieškodamas mergelės žiedo.

6. Juodas kudlotas...

Miško dvasia irgi kartais užsimano prisivilioti žmonių dukrą. Kadangi jis yra "juodas kudlotas, šleivas vyžuotas", tai gražuolę vilioja visai moderniškais priemonėmis — auksu sidabru. Tokia daina apie nepaprastą piršlybą buvo tik vieną kartą užrašyta vokiečio K. Brugmano 1880 m. Garliavos apylinkėj:

Sumaliau rėtį,
Sumaliau antrą,
Liu-lei-liu.*
Vai aš išėjau
Ant didžio dvaro.
Nei aušra aušta,
Nei saulė teka.
Vai tik ateina
Juodas kudlotas,

* Dainavo Elena Pigagienė, 65 m., iš Perlojos. Atvažiavo į JAV 1905 m. ir dabar gyvena Brockton, Mass. Užr. 1949. 9. 2. Arch. R 39/24.

Leskien und Brugman, *Litauische Volkslieder und Maerchen*, 1882, p. 139 Nr. 80

A. Leskien und K. Brugman, *Litauische Volkslieder und Maerchen*, Strassburg 1882, p. 39 Nr. 61

Juodas kudlotas,
Sleivas vyžuotas.
Ir jis paėmė
Už baltų rankų,

Vai ir nuvedė
In žalią girią.
Te nauji dvarai,
Balti pakajai.

Ir pasodino
Už balto stalo,
Vai ir papylė
Aukso sidabro.

“Vai man nemiela
Aukšas sidabras,
Vai tik man miela
Tėvas močiutė,

Tėvas močiutė,
Broliai sesutės”.
“Vai cit neverke,
Jauna mergele,

Vai tu turėsi
Dešimts slugelių,
Dešimts slugelių,
Dešimts [šimtą?] vargelių”.

Į šią neabejotinai liaudišką dainą panaši yra pasaka apie Jovadą (kudlota būtybė — nei meška, nei žmogus), kurią išspausdinau knygoje “Lietuviškos Pasakos” (Chicago, 1951, p. 145-151).

Yra panaši sakmė, kaip velnias, užtikęs vieną pirtį besimaudančią merginą, ją kviečia: “Merga, merga, einam šokti!” Gudri mergina atsako: “Kad aš neturiu batelių... suknelės... skarelės ir t.t.” Ir velnias viską neša iki gaidžių. Šita sakmė yra labai populiari ne tik Lietuvoje, bet visoj rytų ir vidurio Europoj nuo Estijos iki Kaukazo. Kyla klausimas, ar minėta “Jovado” pasaka atsirado veikiant tokioms sakmėms, ar dainoms, panašioms į Brugmano užrašytąją? Pasaka artimesnė sakmėms, tik vienas dalykas įdomus: Jodvadui išbėgus, mergina labai daug dainuoja, šaukdamosi pagalbos, pavyzdžiui:

Pučia vėjelis žalioj girelėj,
Žiha žvaigždelės tamsioj naktelėj,
O mane ima Jovadas kudlotas,
Turi daug pinigų, labai bagotas.*

Arba taip skundžiasi:

Mane apleido tėvas motulė,
Manęs neklauso rudi kurteliai,
Man nepačiulba drabni paukšteliai.
Mane graudena šiaurus vėjelis —

Nieks neramina manęs mergelės.
Nors jūs gaideliai, nors jūs raibieji,
Jūs užgiedokit anksti rytelio.
Jūs nubaidykit Jovadą kudlotą...

Gal šie gausūs dainuojami posmeliai, kurie mūsų pasakose dažnai pasitaiko, rodo liaudies dainų įtaką? Abejoju. Skaitydamas originalo rankraštį, turėjau kai kurių abejojimų dėl pasakos liaudinškumo. Užrašė ją Paulius Golovnia (Galaunė?) Sobuvos km., Jėzno par. ir nusiuntė LMD-jai. Rankraštis rašytas apie 1910 m., o tada buvo kaip tik labai madoj, sekant Vincu Kreve ir Liudu GiGra, kurti eilėraščius, pamėgdžiojančius dzūkiškas liaudies dainas.

Dainų eilėdara, posmai

Dainų senumą ir jų lietuviškumą nustatyti labai padeda jų forma arba eilėdara. Senosios mūsų dainos neturi rimo. Priėjau išvados, kad seniausios ir tikrai gražios lietuviškos dainos turi trijų eilučių posmus: pirmos dvi eilutės yra trumpos, o trečioji kiek ilgesnė (žiūr. šio str. dainas Nr. 1-3). Tatai dar nereiškia, kad visos dainos, turinčios kitokius, negu trijų eilučių posmus, jau yra nelietuviškos kilmės. Dainos, turinčios dviejų eilučių posmus, irgi gali būti senos. Pačios seniausios mūsų dainos arba sutartinės dažnai teturi tik vieną eilutę prasmingo teksto, o toliau posmą užpildo neturįs prasmės priedainis iš vienos ar daugiau eilučių. Vėliau išsigalėjo keturių eilučių posmai. Rimuotos dainos yra jauniausios. Jei daina visai neturi posmų, tuojau kyla įtarimas, ar nebus skolinatinė iš rytinių slavų. Pagaliau reikia žinoti, kad “suposmavimas” priklauso ir nuo užrašytojo: jei jis nežymėjo pasikartojančių eilučių ir priedainių, tai posmai dažnai nebeišeina, ir priešingai, geras dainininkas ir tariamai neposmuotą dainą gali suposmuoti: tai padaro atitinkamai pakartodamas kai kurias eilutes, visas ištisai ar tik jų pusę, ir pridėdamas pora naujų žodžių, atitinkamuose vietose panaudodamas priedainius ir pan. Posmus galima skirti tik tada, kai daina esti dainuojama. Diktuojant žodžius, paprastai viskas sumaišoma. Todėl galimas yra dalykas, kad kai kurios neposmuotai užrašytos dainos iš tikrųjų buvo posmuotos, bet jas negerai užrašė, — nerekalavo, kad dainuotų, bet prašė, kad tik žodžius sakytų.

Susižavėti gražia daina yra nesunku. Kur kas sunkiau yra nustatyti tokios gražios dainos amžių ir spręsti apie jos kilmę. Čia reikia ne tik folklorininko — istoriko, gerai pažįstančio kaip mūsų, taip ir kaimyninių tautų dainas, bet dar reikia pasikviesti pagalbon eilėdaros žinovą ir muziką.

* Liu-lei-liu yra priedainis kartojamas po kiekvieno posmo.

* Originale, atsimenu, buvo: “Ir ant pinigų labai bagotas”, — tai aiškus slavizmas.

LAISVĖ IR RELIGIJA

KARL JASPERO EGZISTENCINĖS METAFIZIKOS PAGRINDAI (IV)

JUOZAS GIRNIUS

1. Filosofija, kaip laisvasis tikėjimas

a. *Filosofinė religijos kritika.* — Filosofija yra laisvas tikėjimas. Štai ta tezė, kuri Jaspersui lygiai atriboja filosofiją ir nuo mokslų, ir nuo religijos. Kiek filosofija yra tikėjimas, tiek ji nėra mokslas. Ir kiek filosofija yra laisvas tikėjimas, tiek ji nėra religija. Iš vienos pusės: filosofija nėra mokslas, nes iš viso filosofinis mąstymas neslepia savyje jokio pažinimo. Galima pažinti tik pasaulyje randamus objektus, o absoliutinės būties tenka ieškoti tikėjimu. Pagal tai mokslo ir filosofijos santykiai Jaspersui yra tolygūs žinojimo ir tikėjimo santykiams: kai mokslai, kreipdamiesi į patirtinę tikrovę, mums teikia žinojimą, tai filosofija, ieškodama „tikrosios būties“, išauga iš tikėjimo. Tačiau, antra vertus, tai nieku būdu nereiškia, kad šis filosofijos išskyrimas iš mokslų ją priartintų prie religijos. Kas sekė mūsų ankstesnė Jasperso filosofinės minties analizė, tas negalėjo nepastebėti, kiek yra neteisinga filosofinių žurnalistų nukaltoji kliše: „Kai Heideggeris su Sartre atstovauja ateistiniam egzistencializmui, tai Jaspersas su Marceliu — krikščioniškajam egzistencializmui“. Jei Gabriel Marceliui galima iš tiesų taikyti krikščioniškojo egzistencialisto vardą, tai Jaspersui šis vardas iš viso nedera, nes pagal jį filosofas iš viso negali savęs surišti jokia religija. Jei filosofija nėra mokslas, nes ji nėra iš viso žinojimas, tai lygiai filosofija Jaspersui nėra religija, nes ji nėra autoritetinis tikėjimas. Kai mokslai savyje slepia priverstinį žinojimą ir kai religija remiasi Apreiškimo prievarta, tai filosofija yra iš esmės laisvas tikėjimas, pagrįstas „laisva nelygstamybe“. Šita tai prasme ir laiko Jaspersas savo egzistencinę filosofiją laisvės filosofija: kai kiekvienas žinojimas yra priverstinis, tai filosofija yra tikėjimas, ir būtent, ne autoritetinis, o laisvas tikėjimas.

Iš pradžių gali atrodyti: vistiek filosofija pagal Jaspersą turi likti artimesnė religijai, nes abi aptariamoms tikėjimu ir tuo pačiu išskiriamos iš žinojimo. Tačiau taip nėra. Jei ir randa Jaspersas tikėjimą „politinėje įtampoje“ su žinojimu, tai betgi vistiek jis neranda neperžengiamos prarajos tarp mokslo ir filosofijos. Nors filosofija ir nėra mokslas, tačiau ji suponuoja mokslinį pažinimą. Užtat ir negali būti principinės kovos tarp filosofinio tikėjimo ir mokslinio žinojimo. Mokslininkas gali filosofuoti, ir filosofas gali imtis mokslo. Kitaip religijos atveju. Kai įtampa

tarp filosofijos ir mokslų lieka reliatyvi, tai įtampa tarp filosofijos ir religijos yra absoliuti. Filosofinį tikėjimą nuo religinio tikėjimo skiria, pagal Jaspersą, neperžengiama praraja. Kai filosofinis tikėjimas išreiškia „laisvą nelygstamybę“, tai religinio tikėjimo nelygstamybė remiasi Apreiškimo autoritetu. Užtat, pagal Jaspersą, būti filosofu ir priklausyti religijai yra dvi viena antrą nesutaikomai išskiriančios galimybės. „Filosofui kaip tokiam yra galimas tikėjimas, bet ne religija“.

„Gali filosofija susivienyti su mokslu“, bet „turi ji kovoti prieš religiją“.²⁾ Kodėl neišvengiama filosofijos kova prieš religiją? Todėl, atsako Jaspersas, kad filosofas negali paneigti savo laisvės, sukniubdamas prieš Apreiškimo autoritetą. Be abejo, sutinka ir mūsų filosofas, jei tariamasai Apreiškimas būtų iš tiesų Dievo balsas, nebūtų galima jam nepaklusti. „Jei tektų rinktis tarp Dievo ir žmogaus, būtų negalima nesirinkti Dievo“³⁾, skelbia Jaspersas savo „Philosophie“. Tą pačią mintį, išreikštą nauja sofistinė forma, sutinkame ir jo vėliau išėjusioje studijoje „Von der Wahrheit“: jei Dievas būtų iš tiesų apsireiškęs, tai net pats absurdiškumas nebūtų galiojantis priekaištas prieš Apreiškimą. „Jei būtų tai įvykę, Apreiškimas būtų pagrindinė ir galutinė tikrybė, jokia tiesa negalėtų už jo išeiti ir dingtų kiekvienas klausimas, liečias jo galimumą, patirtinį faktiškumą bei jo sąlygas. Šiuo atveju Apreiškimas būtų viso mūsų tiesos jiekvojimo pradžia, nes kiekviena žmogiškoji tiesa turėtų nusiilenkti Apreiškimui, o ne Apreiškimas derintis prie mūsų ankstesnio tiesos žinojimo“⁴⁾. Pavaidindome šią argumentaciją sofistinė todėl, kad Jaspersas prileisdamas, jog net absurdiškumas nebūtų priekaištas prieš Apreiškimą, jei šis būtų faktiškai įvykęs, drauge principiškai paneigia Apreiškimo galimybę pačiu tuo, jog jis atmeta bet koki istorinį liudijimą. Iš tiesų, cituotą tekstą seka klausimas: kaip galime įsitikrinti, kad Apreiškimas yra Dievo balsas? Neišvengiama remtis liudininkais, atsako pats sau aną klausimą mūsų filosofas. Tačiau „žmogaus žodis nebėra Dievo žodis“.⁵⁾ Kiek Apreiškimas yra perduodamas, jis priima pavidalą pasaulyje ir tuo pačiu kiekvienai žmogiškajai tiesai savą baigtinybę. „Kur žmonės teigia tiesą, ten jie palenkti logikai ir kitų žmogiškajai patirčiai“.⁶⁾

Užtat randame ir pas Jaspersą visą tą krikščionybės kritiką, kurios savo laiku ėmėsi racionalistai. „Absurdiška, kad Dievas taptų žmogu-

mi ar žmogus Dievumi".⁶⁾ Visi Kristaus Prisikėlimo liudijimai yra klaidingi, nes liečia tai, kas pasaulyje yra negalima. Nieko nereikia visi liudininkai. Pakankamai žinome liudininkų, kurie subjektyviai buvo nuoširdūs, liudydami savo tuščias iliuzijas. Negalint jais remtis, nelieka nieko kito, kaip kreiptis į patį Apreiškimo turinį ir jį kritiškai vertinti. Priėmęs racionalistinę kritiką dėl Apreiškimo negalimybės, Jaspersas atmeta krikščionybę visų pirma moraliniais pagrindais. Loginis absurdiškumas kaip toks, Jasperso akimis, dar nebūtų galutinis priekaištas, nes "absurdas yra Transcendencijos mąstymui apsirėškimo forma, kuri užtat yra neišvengiama ir kiekvienoje gilesnėje filosofijoje".⁷⁾ Užtat atmetęs iš viso absurda, mūsų filosofas skiria "apreiškiantį absurda" nuo "klaidinančio absurdo". "Gi filosofijai Dievas-Žmogus yra klaidinantis absurdas".⁸⁾ Kodėl? Todėl, atsako Jaspersas, kad "jis mūsų neveda meilės pokylyje į Transcendenciją, o tik mus supančioja tuščia dogma". Negali mūsų filosofas priimti Jėzaus asmenybę ne tik kaip Kristaus, bet ir žmogaus. Prikia jis Jėzaus asmenybei visų pirma radikalią bėgimą iš pasaulio. Jasperso akimis, Jėzus tebuvo "išimtis, o ne pilnas žmogus", nes jis stokojo "veiklios pasaulio, dvasios, žinojimo".⁹⁾ Būti Jėzaus mokiniu, pagal mūsų filosofą, lygu save klausti: "ar noriu gyvenimo, kaip manęs pačio sunaikinimo?"¹⁰⁾ Neįmanoma sekti Jėzų. Faktinė krikščionybė tėra kompromisas su gyvenimo reikalavimais, o ne tikras Jėzaus sekimas. Tikras Kalno Pamokslo sekimas reikštų viso gyvenimo sunaikinimą. Kiek betgi krikščionys negali patys sekti Evangelija, tiek, iš antros pusės, savo pretenzija į ekskluzyvinę tiesą, jie žadina fanatizmą. Užtat mūsų filosofas ir jaučiasi labiau traukiamas "laisvos ir protingos drąsos vyrų" (Platono, Sekspyro, Kanto, Lessingo, Goethės), negu "aiškių krikščionių" (Povilo, Augustino, Liuterio, Kalvino).

Šią Apreiškimo kritiką lydi bendra kiekvienos religijos kritika. Visų pirma Jaspersas klausimo ženklą pastato dogmas. Visos dogmos jam tėra mitai. Religinis tikėjimas visada yra "proto išsižadėjimas", sacrificio dell intelletto, t. y. tikėjimas prieš protą, o ne aukščiau proto (gegen den Verstand, nicht über den Verstand hinaus).¹¹⁾ Bet kadangi ir patys religininkai nesitiki, jog galėtų žmogus sąmoningai atsisakyti proto, bandoma dogmų absurdiškumą užmaskuoti, nedrįstama viešai jį pripažinti.

Panašiai mūsų filosofas kreipia savo kritiką ir į religinį kultą. Religinis kultas savaime suponuoja asmeninį Dievą. Gi Jaspersui asmeninis Dievas tėra neteisėtas žmogaus suabsoliutinimas. Todėl ir Apvaizda jam tėra "sublimuota magija". Tuščia pasitikėti apvaizdine pagalba kasdieniuose reikaluose. Iliuzija, kad Dievas rūpinasi mumis ir laukia mūsų maldu. Tikroji Transcendencija nereikalauja "nei kulto, nei propagandos".¹²⁾ Visos mūsų maldos tėra bereikalinga ma-

gija. Net ir ta malda, kuri pakyla aukščiau utilitarinių reikalavimų, lieka abejotinos vertės, nes kasdieninis užsitikrinimas dievybe greičiau slopina mūsų veržimąsi į Transcendenciją, negu jį žadina.

Pagaliau mūsų filosofo kritika neaplenkia ir bažnyčios. Jo žodžiais, kiekviena religija siekia susiorganizuoti į corpus mysticum bendruomenę ir reikalauti jai paklusybės už išganyto pažadą. Tačiau, sako Jaspersas, filosofas negali niekam akiai paklusti, nes jis žino, jog kiekviena žmogiška institucija, neišskyrus bažnyčios, lieka žmonių padaras. Gi Dievo duotosios laisvės vardu žmogus turi teisę kritiškai vertinti visa, kas yra pasaulyje, net ir tuos, kurie save laiko Dievo vikarais. Tokia filosofo laisvė, pripažįsta Jaspersas, gali religiniu požiūriu atrodyti smerktinas subjektyvizmas, neleistinas išdidumas. Tačiau filosofiniu požiūriu, palaiko mūsų filosofas, ne kritinė mintis, o aklas paklusnumas yra Dievo duotosios laisvės išdavimas.

Štai kodėl, pagal Jaspersą, filosofas turi pakilti religijai. Negalima filosofui nei išduoti savo laisvės tikėjimu prieš protą, nei jieskoti iliuzinės paguodos maldos magikoje, nei pagaliau priimti dvasininkų autoritetą. Greičiau filosofas turi kovoti prieš kiekvienos religijos netiesą, kai ši virsta Transcendencijos sustabinimu, fantomų baime, fanatizmu be meilės, eretikų medžiokle. Ši kova yra neišvengiama, kad "būtų laimėta laisvė erdvė individo rizikoje".¹³⁾ Tačiau, antra vertus, Jaspersas perspėja, ši kova tegali kreiptis prieš tam tikrą religiją tik tiek, kiek ši sustingsta klaidinančioje objektyvumoje. "Filosofija kovoja prieš religiją, bet visada tik prieš tam tikrą religiją jos netiesoje".¹⁴⁾ Kiek religija objektyvuojasi tam tikromis dogmomis, tam tikru kultu ir tam tikra bažnyčia, tiek ji tampa klaidinga. Tai ir verčia filosofiją ją atmesti. Bet, sako Jaspersas, ta versmė, iš kurios sravi visos religijos, verčia ir filosofą jieskoti kito santykio su religija. Tai nebe kovos, o pagarbos santykis. Turi filosofija gerbti religiją kaip galimą, nors ir svetimą tiesą, t. y. kaip tiesą, nors ir "ne man" (nicht für mich). "Yra religinėje egzistencijoje tiesa, net jeigu ir nėra ji man įsisavinimas".¹⁵⁾ Tai reiškia: jei ir neišvengiama kovoti prieš objektyvios religijos netiesą, reikia gerbti religinį ištikinimą kaip tokį, nes religinis ištikinimas yra taip pat religinės egzistencijos (t. y. tikinčiojo) tiesa, kaip filosofinis ištikinimas yra filosofinės egzistencijos (t. y. filosofo) tiesa.

b. *Filosofo santykis su religine tikrove.* — Užtat, jei iš vienos pusės Jaspersas laiko filosofijos kovą prieš religiją neišvengiamu dalyku, tai iš antros pusės ir jis konstatuoja, jog "religija nėra filosofijos priešininkė".¹⁶⁾ Religijos versmė kelia nerimą ir pačiame filosofe. Nors filosofija negali priimti Apreiškimo, betgi ir ji stovi prieš tolimąją Transcendenciją. Pagaliau: "tariamąjį apreiškimo turinį, nuvalyti nuo savo absoliutiškumo bei ekskluzyviškumo, gali

būti savo substancijoje ir filosofiskai įsisavinti kaip šifrai".¹⁷⁾ Tiesa, sako Jaspersas, Jėzus nėra Dievas, ir galimas dalykas, jog ir jis pats nelaikė savęs Dievu. Tačiau Kristaus mitas yra šifras, kuris simbolizuoja "šifro teisę tarpininkauti tarp Dievo ir žmogaus".¹⁸⁾ Taip pat ir su pomirtine amžinybe. Negalima padaryti jokios nuolaidos tai simbolikai, kuri nori anapusinį pasaulį išivaizduoti realia trūka laike. Bet yra prasmės pripažinti šią simboliką, kiek ji, "užuot glosčiusi jėgą, geismą gyventi, tarnauja egzistencijos žaditimui".¹⁹⁾ Ne kitaip su pragaru. Tuščia pragaro baimė, bet nieko verta ir ta ramybė, kuri pagrista tik velnio nebuvimu. Jei užtat pragaro ir nėra, jis yra šifras egzistencinei baimei prarasti "save patį" kasdieniniuose rūpesčiuose. "Žmogus su-seklėja, kur baimė išsisklaido".²⁰⁾

Oficialus kultas sustingęs tuščiose formose. Bet asmeninė malda priartėja prie filosofinės kontempliacijos ir pagaliau susilieja su šia tą akimirka, kai pranyksta pragmatinis santykis su dievybe ir maginis geismas paveikti Dievą. Kiekvieni tačiau atveju malda, kuri yra santykis su asmeniniu Dievu, nuo filosofinės kontempliacijos skiria "šiuolis", nes pereiti nuo maldos į kontempliaciją lygu pereiti iš religinės į filosofinę plotmę. Tiesa, sutinka Jaspersas, net ir filosofo akimis, malda yra tikresnė laikysena, negu "visiškas Transcendencijos stokojimas".²¹⁾ Tačiau pats filosofas niekada negali suklupti maldai, savęs neišduodamas. "Norėtų ir jis nusilenkti, bet jis nenori sukniubti ant kelių tik prieš tai, kas tėra žmonių padaras".²²⁾ Vis dėlto filosofas atsisako maldos ne lengva širdimi, o skausmingai: "malda yra galima realybė, kurios stoka mane pripildo skausmu, o ne triumfo sąmone".²³⁾

Panašiai, nežiūrint visos pagarbos, filosofas negali sau rasti vietos nė bažnyčioje. "Gilus liūdesys" pagauna Jaspersą vakarietiškos bažnyčios schizmos akivaizdoje. Bet žino jis, kad jokia žmogiška institucija negali trukti visam laikui. Pripažįsta mūsų filosofas nepakeičiamą vaidmenį, kurį atlieka bažnyčios perduodamos tradicijos lobi. Bet nori jis sukliudyti tą jų fanatinę sustingimą, kuris jas veda į ekskluzyvizmo pretenziją. "Kiekviena konfesija yra gera", nes "dievo-baimingųjų bendruomenė telkia savo narius iš visų konfesijų".²⁴⁾ Užtat ir nėra jokio pagrindo keisti vienai konfesijai kita. Greičiau ištikimybė įpareigoja likti savo tėvų tikėjime. Bet likti tėvų tikėjime nereiškia likti tų teologų bažnyčioje, kurie imasi filosofą ekskomunikuoti. Filosofo laikysena bažnyčios atžvilgiu, pastebi Jaspersas, tai likti protestantu. "Kaip filosofuojantysis anaipol nenoriu nebūties, o greičiau, kalbant visų laikų kalba, drįstu būti bažnyčioje eretiku arba, kitais žodžiais, protestantu par excellence".²⁵⁾

Tačiau ši likimą bažnyčioje eretiku, arba "protestantu par excellence", netenka suprasti, lyg tarsi Jaspersas atšauktų savo tezė, pagal kurią negalima drauge būti filosofu ir priklausyti

religijai. Ne, ši tezė neatšaukiama. Pagal Jaspersą, filosofas niekada negali įieškoti paguodos ir saugumo religijos prieglobstyje, net ir matydamas bei atvirai pripažindamas filosofijos nepakankamumą. Kodėl? Todėl, kad kiekviena sacrificio dell intelletto forma yra jo laisvės ir jo vertės sunaikinimas".²⁶⁾ Filosofas turi niekinti tokį nusistatymą, kuris nori sukliudyti faktų šviesą mitų naudai. Nors ir niekur Dievas nekalba į mus tiesiog, jis reikalauja iš mūsų pačia laisvės dovana, kad imtume atsakomybę patys už save. Šita tad prasme "pasislėpusioji dievybė atrodo draudžianti filosofuojančiam žmogui sugrįžti į religiją".²⁷⁾ Todėl įtampa tarp filosofijos ir religijos neatšaukiamai reikalauja aiškaus apsisprendimo: arba — arba. "Šis apsisprendimas yra toks, kad joks garbingas žmogus negali jo išvengti, jei jis nenori likti neapsisprendusioje tamsoje".²⁸⁾ Arba ryžtuosi filosofinės minties laisvei, ir tada atsisakau religijos, arba esu religijoje, ir tada negaliu rasti kelio į filosofinės rizikos laisvę.

Bet apsisprendimas už filosofiją neturi virsti paprastu religijos neigimu, perspėja Jaspersas, pakartotinai primindamas, jog religijos užmirštis drauge būtų ir filosofijos galas, nes "filosofiniai turiniai gyvena masėje tik per religinio tikėjimo tarpininkavimą".²⁹⁾ Užtat galų gale ir pačią filosofijos kovą prieš religijos netiesą Jaspersas supranta ne kaip paprastą religijos neigimą, o greičiau kaip filosofijos norą prisidėti, kad neišsektų religijos versmės, kad nesustingtų religija fanatinėje netiesoje. Nors filosofai ir negali tiesiog dalyvauti religiniame gyvenime, tačiau "tendencija pagelbėti religinėms institucijoms slypi kiekvienoje filosofijoje".³⁰⁾

Kokia ši pagalba, kurią Jaspersas pažada religijai filosofijos vardu? Visų pirma tai reikalavimas religijoms atsisakyti pretenzijos į ekskluzyvinę tiesą, t. y. į visiems galiojamumą. "Ekskluzyvizmo pretenzija yra žmonių padaras, nėra ji pagrįsta Dievu, kuris atvėrė žmogui daugelį kelių į save".³¹⁾ Ir ne tik ši pretenzija nėra teisinga, bet tiesiai ji yra mums pati pragaištis tiek savo motyvais, tiek savo pasėkomis. Tai ekskluzyvizmo pretenzija yra ta versmė, iš kurios kyla baisus fanatizmas, visada pasirodęs iš naujo užkurti laužus eretikams. Todėl ir šaukia mus Jaspersas: "turime kovoti prieš šią mirtiną pretenziją už tiesą ir mūsų sielą".³²⁾ Pagal mūsų filosofą, nieku būdu ir ne-lypi religijos esmė, kad bet kuris tikėjimas turėtų būti laikomas vieninteliu visiems teisingu. Tik biblinės religijos pasidavė šiai ekskluzyvizmo pagundai, o ypačiai krikščionybė. Ir kadangi ši ekskluzyvizmo pagunda visų pirma išisaknijusi Dievo-Žmogaus mite, tai prieš šį mitą labiausiai ir nusikreipia mūsų filosofas. "Reikia atsižadėti Kristaus religijos, kuri laiko Jėzų Dievu".³³⁾ Tėra ši religija tikra tik ta prasme, kuria Dievas gali kalbėti į žmogų per žmogų. Tačiau Dievas nekalba ekskluzyviai per jokią vieną žmogų. Kai dėl Jėzaus, Jasperso nuomone, jis tėra paskutinis toje pra-

MICHELANGELO — PRAKEIKTASIS

Detalė iš "Paskutinio Teismo" freskos Sikstinos koplyčioje

našų eilėje, per kuriuos Dievas kalbėjo Biblijoje. Tai šiame sąryšyje Jaspersas reikalauja: "numitinimas negali čia sauvališkai sustoti, nes kiekvienas mitas, tegu ir pats giliausias, lieka visada mitas ir užtat tėra žaismas".³⁴⁾

Bet kas lieka, kai tokiu būdu "numitiname" religiją? Savo veikale "Der philosophische Glaube" Jaspersas atsako šį klausimą sekančiu "inventoriumi": Vieno Dievo mintis, moralinio apsisprendimo nelygstamybė, meilė kaip amžinybės pavidalas žmoguje, veikla kaip žmogaus iš-

bandymas, vadovaujančiosios idėjos pasaulyje, visų žmogiškųjų pastangų sudužimas ir pagaliau tikėjimas: "Dievas yra galutinė ir vienintelė prieglauda".³⁵⁾ Bet ar šitaip "numitinta" religija nesutampa galutinėje sąskaitoje su Jasperso skelbiamu "filosofiniu tikėjimu"? Ir ar šis filosofinis tikėjimas gali atstoti religiją? Atsako mūsų filosofas į šį klausimą savo paties klausimu: "Ar filosofinio tikėjimo idėja nėra tik bekraujė iliuzija ir šiandien, kaip visada? Tai dažnai mums sakoma, bet aš tai netikiu".³⁶⁾

2. Religijos suesminimas ar jos išblankinimas?

Keliame šį klausimą paties Jasperso žodžiais, kuriais jis norėjo išsakyti religijos filosofinio „numitinimo“ prasmę. „Ar klausimas eina apie religijos praskiedimą, apie jos substancijos praradimą? Jei taip, vadiname tai sekuliarizacija. Ar greičiau klausimas eina apie tyrimą, apie jos versmių esminį atnaujinimą ir tad kaip tik-tai apie religijos substancializaciją?“³⁷) Kuris atvejis yra jaspersinis religijos „numitinimas“ — sekuliarizacija ar substancializacija, supasaulinimas ar suesmeninimas?

Ar religijos „numitinimo“ pretenzija nėra savaime pati religijos „supasaulinimo“ (sekuliarizacijos) tendencija? Iš tiesų, *suteikti filosofijai teisę „tyrinti“ religiją lygu pastatyti religiją prieš filosofijos teismą*. Bet tai kaip tik ir yra tai, ką vadiname „supasaulinimu“: priimti iš religinės tradicijos tai, ką galime ir protu pasiekti, ir atmesti visa tai, kas peržengia žmogiškosios patirties ribas. Kaip pats Jaspersas sako, „kas Apreiškime liečia žmogų kaip tokį tampa filosofijos turiniu, ir šis turinys kaip toks galioja be sąryšio su Apreiškimu“.³⁸) Bet šitaip supasaulinti religiją lygu iš viso religiją pastatyti klausimo ženklan. Tiesa, Jaspersas daro distinkciją: filosofija kovoja tik prieš objektyvuotų religijų netiesą, bet gerbia religiją apskritai kaip svetimą tiesą. Faktiškai tačiau ši distinkcija nedaug ką reiškia. Pats Jaspersas gerai žino, kad kiekviena religija visada yra objektyvuota ta prasme, kurią šiam žodžiui jis teikia. Nėra religijos be dogmų, be kulto, be bažnyčios. Ir užtat, kada Jaspersas skelbia kovą prieš kiekvienos objektyvuotos religijos „netiesą“, jis kreipiasi prieš kiekvieną religiją apskritai. Nieko nereiškia, kad Jaspersas gerbia religiją kaip „tiesą ne man“ (nicht für mich). Klausimas čia eina nebe apie religiją kaip tokią, o tik apie religinį įsitikinimą. Kuriuo gi atveju tenka kovoti prieš „svetimą tiesą“? Tik ten, kur klausimas eina ne apie skirtingas tiesas, o tik apie tiesą ar netiesą. Nėra reikalo fizikai kovoti prieš biologiją. Bet teko chemijai kovoti prieš alchemiją, nes teko šią pastarąją laikyti netiesa. Panašiai ir mūsų atveju: kada Jaspersas įpareigoja filosofiją kovoti prieš kiekvieną objektyvuotą religiją, jis teikia filosofijai uždavinį pakeisti religiją, jei ne visuose protuose, tai bent tuose, kurie pajėgūs filosofijai. Kaip galima kitaip pateisinti Jasperso tezę, kuri skelbia religijos ir filosofijos nesutaikomybę tame pačiame žmoguje?

Tiesa, Jaspersas žino, kad filosofija negali duoti to, ką duoda religija, nes „filosofija negali reikšti pretenzijos duoti išganymą“.³⁹) Greičiau, pagal Jaspersą, filosofija gali mums duoti tik išganymo pakaitą (Analogon) mūsų išsilavinimo pilnai išplėtoti protą ir meilę, t. y. moralinę asmenybę. Bet jei anapusinė amžinybė tėra iliuzija, sukurta mūsų jauslinio geismo gyven-ti be galo, ir jei visa mums galima amžinybė slypi mūsų nelygstamosios veiklos egzistencinėje

amžinybėje, tai iš tiesų filosofijos teikiamasai išganymo pakaitas drauge yra ir vienintelis mums galimas išganymas. Ir kada Jaspersas mūsų čia svarstomą tezę („filosofija negali reikšti pretenzijos duoti išganymą“) palydi tolerantiška nuolaida „ir užtat filosofija palieka religijai bent laivą erdvę“⁴⁰), tai šią nuolaidą visų pirma įkvepia abejonė, kad grynai filosofinė tiesa galėtų laimėti masę. Kadangi filosofiniai turiniai gyvena masėje tik per religinio tikėjimo tarpininkavimą, tai Jaspersas ir pripažįsta, kad „su religijos palikimu bei užmiršimu išblėstų ir tikroji filosofija, visa pakeistų pati savęs nežinanti nevilts, aklas gyvenimas momentu, nihilizmas ir pagaliau prietarų chaosas“.⁴¹) Viena tik religija laiduoja pasaulyje „žmogaus transcendentinę orientaciją“ (transzendente Bezogenheit des Menschen). „Jei žmonių bendruomenė nebe-gyventų tuo, kas randa savęs nušvietimą ir filosofiniame tikėjime, filosofija išsisklaidytų vis retesniuose individuose, kol galų gale visiškai iš-blėstų“.⁴²) Štai kodėl kovą prieš religiją mūsų filosofas pakeičia pagarba religijos pedagoginei misijai. Įdomus tai pagrindas lūpose to filosofo, kuris norėtų religiją pakeisti filosofija. Bet kiekvienu atveju pripažinimas religijos pedagoginio vaidmens masėms nėra pripažinimas religijai pačios tiesos. Jasperso pagarbą religijai gaivina tik nevilts, kad grynai filosofija galėtų tapti visų protų religija.

Bet kodėl šis filosofas, kurio mąstymas persunktas aistringų Transcendencijos įieškojimu, gali baigti tokiu religijos vidinės prasmės nesu-pratimu? Pripažįsta tai pats mūsų filosofas: „ne tik nėra nepakankama tai, ką filosofas gali pasakyti apie religiją, bet dargi atrodo, kad jis visai negalėtų pasiekti religijos, kai jis apie ją kalba“.⁴³) Jaspersas aiškina tai principine antinomi-ja tarp filosofijos ir religijos: „Nėra galimas joks požiūris, kuris būtų anapus filosofijos ir religijos antinomijos; kiekvienas mūsų šioje politinėje įtampoje užima vieną polių ir kalba apie antrą be nuosavos patirties: užtat galite laukti, kad ir aš kai kur likčiau aklas“.⁴⁴) Tam tikra prasme tai yra tiesa: negalima suprasti religijos, pačiam liekant nuošaliai. Bet kodėl Jaspersas užsidaro vienoje tik filosofijoje? Iš vienos pusės, reikia į šį klausimą įieškoti atsakymo pačioje jo filosofijos sampratoje, ir būtent, visų pirma absoliutinės būties nepažįstamumo prielaidoje. Gi iš antros pusės, neįmanoma mūsų filosofui pasiekti religijos esmę todėl, kad jis iš anksto atmeta Apreiškimo galimybę ir tuo pačiu nedaro distinkcijos tarp natūralinių religijų ir apreikštosios religijos. Natūralinės religijos, imant jų loginį turinį, iš tiesų sutampa su filosofine spekuliacija, suprata racionalinio pažinimo apskritai prasme. Tenka sutikti, kad, pavyzdžiui, graikų filosofija iš tiesų „numitino“ mitinę religiją. Bet kitas filosofijos santykis su apreikštąja religija. Jei Jasperso teikiamoji filosofijos ir religijos santykių charakteristika ir yra iš dalies teisinga natūra-

linių religijų atžvilgiu, tai betgi ji sudūžta į filosofijos padėtį Apreiškimo atžvilgiu.

Be abejo, filosofija kaip tokia negali niekada remtis Apreiškimu, nes ji pačia savo aptartimi yra racionalinis pažinimas. Bet lygiai filosofija neturi teisės nė principiškai neigti Apreiškimą. *Apreiškimo paneigimą savyje slepia tik tam tikra filosofija, o ne filosofija kaip tokia.* Principiškai Apreiškimo galimybė tėra ten išskirta, kur yra išskirtas ir Dievas, ar bent asmeninis Dievas. Ir jeigu Jaspersas negali prileisti Apreiškimo, tai todėl, kad ir jo Transcendencija nėra asmeninis Dievas. Bet užtat ir reikia konstatuoti: principiškai išskiria Apreiškimo galimybę tik ateistinė ar panteistinė filosofija. Gi filosofija, kaip tokia (atseit žmogiškasis protas) neišskiria iš anksto šios galimybės, nes ši galimybė nėra savyje prieštaringa. Greičiau, grynai filosofiniu pažiūriu, tenka sakyti: jei yra Dievas, jis gali mums save ir apreikšti. Kiekvienu tačiau atveju yra absurdiška mūsų protą iškelti į Apreiškimo matą, lyg turėtume teisės Dievui diktuoti Apreiškimo turinį ir jį vertinti mūsų žmogiškojo proto matais. Jaspersas yra piktinėjis bent keliose vietose tais filosofais, kurie, užurpuodami Dievo teises, laikosi taip, tarsi patys būtų dalyvavę pasaulio kūryboje. Bet ar tas pats priekaištas neatsigręžia ir prieš mūsų filosofą, kai jis imasi uždavinio "numitinti" Apreiškimą?

Tiesa, Apreiškimas slepia savyje daugelį paslapčių, kurios peržengia mūsų protą ir mūsų patirtį. Bet tai nėra pagrindas visa, kas peržengia mūsų protą, vertinti kaip "tikėjamą prieš protą". Pats Jaspersas savoje scientistinio pozityvizmo kritikoje teisingai pastebi, kad mokslinė patirtis atskleidžia tik tai, kas randasi jos ribose, bet dėl to anaipol neturi teisės paneigti visa tai, kas lieka neprieinama mokslinio tyrinėjimo metodams. Taip yra ir su filosofija. Be abejo, filosofinis mąstymas negali išsemti Absoliutinės Būties: mūsų baigtinio proto pastanga turi sudužti į Nebaigtinybę. Bet kaip neturime teisės iš mokslinės patirties daryti išvadą, jog to ir nėra, kas jai nepasiekiamo, taip neturime teisės ir iš filosofinio mąstymo ribų daryti išvadą: ko negalime suvokti mūsų filosofiniu protu, tėra absurdiška negalimybė. Greičiau: kaip mūsų patirties ribos drauge yra mokslinio pažinimo (atskirųjų mokslų prasme) ribos, taip mūsų proto ribos drauge yra filosofinio pažinimo ribos. *Ir kaip atskirųjų mokslų ribos mus nurodo į filosofiją, taip filosofijos ribos mus kreipia į Apreiškimą.*

Gi, priešingai, Apreiškimo galimybės neigimas visada savo pagrinde yra atremtas į žmogiškojo proto suabsoliutinimą, nors šis suabsoliutinimas gali būti lygiai pozityvus, kaip negatyvus. Tradicinis racionalizmas paneigia Apreiškimą absoliutaus Dievybės pažinimo mūsų proto vardan (arba, jei tai yra ateistinis racionalizmas, absoliučiai tikro pažinimo, jog Dievo nėra, vardan). Gi egzistencinis mūsų filosofo irracionalizmas paneigia Apreiškimą tolimosios Trans-

cendencijos absoliučios nepažįstamybės vardu. Jei iš vienos pusės Jaspersas reikalauja reliatyvinti visas filosofines tiesas, tai iš antros pusės jis suteikia pačiai filosofijai tokią absoliutybę, kad prieš filosofijos teismą pastato ir pačią religiją. *Suabsoliutinti filosofiją, bet sureliatyvinti filosofinę tiesą* — štai egzistencinio irracionalizmo paradoksas, kuris suabsoliutina mūsų žmogiškojo proto ribotumą.

Tai iš čia galime suprasti Jasperso nusistatymą religijos atžvilgiu. Jei jau pačios filosofinės tiesos tėra simboliniai šifrai, neteikia jokio pažinimo, tai dar labiau religinės tiesos. Visos religinės dogmos mūsų filosofui tėra absurdiški prieštaravimai savyje. Kiekviena pastanga nuveikti religinėse dogmose slypinčius prieštaravimus sudūžta į erezijas. "Visi galimi sprendimai nugula apie neišsprendžiamosios paslapties centrą erezijų vainiku, nes vienintelė šios paslapties galima išraiška yra paradoksas: krikščionybėje viso supratimo pabaiga ir riba yra absurdo paslaptis".⁴⁴ Užtat, pagal Jaspersą, visos dogmos ir tėra šifrai, simbolizuoją absoliučią Transcendencijos neišsakomybę. Kada gi norime šias dogmas imti už tariamą Transcendencijos pažinimą, jos tuojau pat išvirsta į grubius prietarus. Mūsų filosofo akimis, dogmomis objektyvuotas tikėjimas tėra prietarinis žinojimas (abergläubisches Wissen), kuris, užuot atvėręs mus tikrosios Transcendencijos kalbai, greičiau tik išblėsina mummyse "transcendentinę orientaciją". Iš čia Jasperso apeliavimas į krikščionybę išsilaisvinti iš visų fiksuotų dogmų (zurückholen aus Fixierungen).

Reikia šiame sąryšyje pastebėti, kad mūsų filosofas labiau susipažinęs su Kierkegaardo krikščionybės samprata, negu su pačia krikščioniškąja teologija. Tai Kierkegaardas interpretuoja krikščioniškąsias dogmas absurdiniais paradoksais. Tačiau *apreikštosios tiesos yra paslaptys, o ne absurdoi.* Absurdas yra tai, kas savyje prieštaringa ir tuo pačiu priešinga protui. Gi paslaptis yra tai, kas peržengia protą ir tuo pačiu nebėra jam pasiekiamo. Tiesa, kad absurdas reikalauja protą save paneigti, nes negalima priimti absurdo, neatsisakant proto. Ir jei religinis tikėjimas iš tiesų būtų tikėjimas prieš protą, kaip tikėjimas į absurdus, Jaspersas turėtų teisės atmesti tokį sacrificio dell intelletto. Tačiau religinės paslaptys atskleidžia mums ne mūsų protui pasiekiamus dalykus, tik žinomus kaip nesančius tuo, kuo juos teigia Apreiškimas, o tokius dalykus, kurie peržengia racionalinio pažinimo ribas. Iš tiesų, religinės paslaptys ir tėra tokios tik todėl, kad mūsų protas negali jų išsemti. Bet dėl to dar neturi protas teisės šias paslaptis pastatyti prieš savo teismą. *Kaip visi teigimai tėra galimi proto ribose, taip ir visi neigimai. Už savo ribų protas negali nieko nei teigti nei neigti.* Užuot neigęs tai, kas jį peržengia, mūsų protas turi prieš apreikštąsias paslaptis nusiilenkti išmintingo nusižeminimo dyasia. Pati mū-

Vakaro Perlai

BERN. BRAZDŽIONIS

Vakaras per dangų žengia
Tartum kilimų pirklys
Ir patiesia juos padangėj
Žemę jais apjuost galįs.

Ir dangus takus pabarsto
Perlais, net nesuskaitau;
Aš į dainą juos suvarstau
Ir padovanoju tau,

Kad tais kilimais keliautum
Iš pasaulio realaus
Į kitų pasaulių skliautą,
Kur širdis gal nebeklaus, —

Kam tie akmenys po kojų
Ir kam rožės su spygliais,
Kam žmogus iš čia į rojų
Eina ašarų keliais — — —

sų proto ribų sąmonė žadina mus gerbti paslaptis, nei jas neigiant, nei jas racionalizuojant. Neišmintinga imtis religinių paslaptių racionalinio išaiškinimo, nes šios paslaptys yra supraracionalinės. Bet lygiai neišmintinga ir jas degraduoti į absurdus vien todėl, kad jų racionalizavimo (protinio išaiškinimo) pastanga sudūžta. Abiem atvejais išeinama iš tos pačios prielaidos — iš antgamtinės tikrovės paneigimo. Čia ir susiliečia dar kartą egzistencinis irracionalizmas su tradiciniu racionalizmu. Kai pastarasai nori iš viso nuveikti paslaptis, tai pirmasai iš jų padaro absurdus. Ir pagal tai lygiai abu religinėms tiesoms tetaikia simbolinę prasmę.

Bet kas lieka, kai šitaip „numitiname“ religiją? Lieka tik „filosofinis tikėjimas“. Bet kadangi šis tikėjimas yra atpalaiduotas nuo betkokio dogmų, tai lygiai jis atpalaiduotas ir nuo betkokio turinio. Filosofinis tikėjimas, kaip jį supranta Jaspersas, tėra gryna „transcendentinė orientacija“ ta prasme, kuria egzistencijai suteikia tiesą pats santykis su Transcendencija (t. y. pats „tikrosios būties“ ieškojimas), nekeliant klausimo, ar šis santykis yra pozityvus, negatyvus ar neutralus. Kalbėdamas apie tai, kad mokslinis pažinimas mus išlaisvina iš fantominių stabų baimės, Jaspersas konstatuoja, kad šis išlaisvinimas leidžia žmogui sugrįžti į „amžinąją savo egzistencijos tiesą su, prieš ar be Dievo“ (mit oder gegen oder ohne Gott).⁴⁵⁾ Tas pats konsta-

tavimas ir kitame tekste: „be, prieš ar su Transcendencija, ši yra nuolatinis klausimas galimajai egzistencijai“.⁴⁶⁾ Šie tekstai nori betgi daugiau pasakyti, negu paprastai konstatuoti, jog negalime nekelti absoliutinės būties klausimo. Nurodo mums tai tasai sprendimas, kuris betarpiškai seka paskutinįjį aukščiau cituotą tekstą: „šios trys galimybės (be, prieš ar su Transcendencija) yra egzistencinės sąmonės momentai laikiniame Transcendencijos ieškojime“. Tai reiškia: filosofinis tikėjimas pačia savo objektyvia netikrybe glaudžia savyje visas tris galimybes tokiu būdu, kad pats santykio su Transcendencija gilumas daugiau lemia, negu tai, ar šis santykis yra pozityvus, negatyvus ar neutralus. „Nelygstamas ateistas yra artimesnis tikram tikinčiam, negu abejingas vidutiniškumas“.⁴⁷⁾ Tai tiesa: lojalus Transcendencijos ieškojimas, net jei ši ir nerandama, yra daugiau, negu paskendimas kasdieninių rūpesčių pilkumoje. Bet tai nėra pagrindas nelygstamybės vardan suteikti tiesos rangą kiekvienam santykiui, lyg tarsi pats santykis kurtų tiesą, o ne tiesa teistų santykį. Čia kaip tik ir iškyla „egzistencinės tiesos“ netiesa: teikti tiesos vardą tam, kas tėra subjektyvus įsitikinimas. Reikia gerbti visus nuoširdžius įsitikinimus, bet nereikia tolerancijos paversti abejingumu pačiai tiesai.

Kaip Jaspersas „numitina“ religiją nuo visų dogmų, taip lygiai jis religiją „apvalo“ ir nuo betkokios „mistikos“, suprasdamas šiuo žodžiu kiekvieną religinį santykį su asmeniniu Dievu. Priešingai mistikai, pagrįstai tikėjimu į asmeninį Dievą, filosofinis tikėjimas yra „tikėjimas pasaulyje“. Ir jei Jaspersas pakelia į egzistencinės tiesos rangą kiekvieną santykį su Transcendencija („su, prieš ar be“), tai todėl, kad ir pats pozityvus santykis su Transcendencija, pagal mūsų filosofą, turi likti pasaulyje. „Jei tikėjimas palieka pasaulį, jis dingsta sunykdamas mistinėje vienybėje (unio mistica) su būtimi; tikėjimas yra svetimas tai unio mistica, kuri nebetiki, bet jau turi būti“.⁴⁸⁾ Iš pradžių gali pasirodyti, kad šiuo tekstu Jaspersas teikia mistikai didesnę vertę, negu tikėjimui. Tačiau taip nėra. Kaip žinome, pagal Jaspersą, turėti Dievą lygu jį prarasti. Užtuot vertinės mistiką, Jaspersas ją kaltina bėgimu iš pasaulio. Kadangi jis tapatina mistiką su religija apskritai, tai iš tiesų jis prikiša pasaulio neigimą kiekvienai religijai. Ypatingai šią kiekvienoje religijoje slypinčią tendenciją Jaspersui liudija vienuolinio gyvenimo idealas. Rinktis vienuoliškai asketinį gyvenimą, pagal mūsų filosofą, lygu rinktis „neigiamą apsisprendimą“. Ir jei Jaspersas pripažįsta šių „negatyvių herojų“ nelygstamybę, tai tuojau pat ją įglaudžia į tą pačią rubriką su savižudybės nelygstamyste. Nors šie negatyvūs herojai ir atskleidžia gyvulinio prisirišimo prie gyvenimo tuštybę, jie lieka mums nekomunikatyvūs: negalime su jais rasti kalbos ir negalime jų sekti. O antra: ir jie patys nepasiekia to, ką tariamai laimi. Tuščia norėti susijungti su Dievu, lyg asmenine būtimi.

Transcendencija yra taip giliai pasislėpusi, kad ji neapsireiškia mums kitaip, kaip per pasaulį ir pasaulyje. Net jei mistikas ir svajoja susiliesti su Amžinuojū, negali betgi faktiškai šio išvilioti iš slaptumos, ir užtat, vietoj prarasti save Būtyje, mistikas pakimba tik tuštumoje.

Ši aštri mistikos kritika remiasi pas Jaspersą dviem tezėmis: „komunikacija su Dievu slepia tendenciją slopinti komunikaciją tarp žmonių“,⁴⁹⁾ kai egzistencija „netiki į jokią Dievo meilę, kuri nesireiškia atskiros žmogaus meile“.⁵⁰⁾ Nėra nelemtesnio dalykų sumaišymo, kaip šiedvi mūsų filosofo tezės. Ir krikščioniui Dievo meilė ir artimo meilė yra viena. Galime užtat be jokių rezervų pasirašyti po šiais Jasperso žodžiais: „negalime mylėti Dievo, nemylėdami žmogaus, ir negalime mylėti žmogaus, nemylėdami Dievo“.⁵¹⁾ Tačiau faktiškai tenka konstatuoti ne sutikimą, o visišką skirtingumą tarp krikščionybės ir Jasperso. Kada Jaspersas netiki į tokią Dievo meilę, kuri nesireiškėtų žmogaus meile, jis išskiria Dievo meilę, kad būtų įgalinta žmogaus meilė. Tokia, būtent, yra reali Jasperso mintis: Dievo meilė tikra žodžio prasme yra negalima, bet jei vistiek norima pateisinti šį išsireikimą, reikia žinoti, kad tik žmogaus meilė gali būti vadinama Dievo meile. „Meilė, kurią aš kreipiu į dievybę, kaip asmenybę, yra meilė tik metaforine žodžio prasme“.⁵²⁾ Atseit, mūsų filosofas tapatina Dievo meilę su žmogaus meile tik dėl to, kad jis neigia Dievo meilę tiesiogine šio žodžio prasme. Dar daugiau: ne tik Dievo meilė tikrąja to žodžio prasme yra negalima, bet dargi pati pretenzija į tokią meilę yra pragaištinga. „Kiekvienas santykis su Dievu, kuris neišikūnija egzistencine komunikacija, per kurią vieną jis tampa tikras, yra ne tik savyje pačiame abejotinas, bet drauge jis yra egzistencijos išdavimas“.⁵³⁾ Kodėl? Todėl, kad tariamoji komunikacija su Dievu slopina komunikaciją tarp žmonių. „Kaip tam, kuris tiesiog komunikuoja su Dievu, gali kitas žmogus turėti absoliučią reikšmę“.⁵⁴⁾

Nesiimame praktine prasme diskutuoti šio teigimo, kad Dievo meilė blėsina žmogaus meilę. Atremia šį teigimą visi tie krikščioniškosios artimo meilės apaštalai, kurie rado versmę savo žygiams ne kitur, kaip Dievo meilėje. Tekeliame klausimą: ką reiškia Jaspersinis paneigimas Dievo meilei tikrosios prasmės? Krikščioniškąja prasme Dievo meilė yra paties Dievo meilė tiesiogine prasme. Pats Dievas yra tiesiog ir betarpiškai krikščionio mylimas. Bet Dievo meilė savaimingai virsta versme tos broliškos meilės, kuri apima visus žmones. Taigi, krikščioniškoji Dievo ir žmogaus meilės vienybė savo pagrinde yra religijos ir moralės vienybė tuo būdu, kad religija drauge ir absorbuoja ir transcenduoja moralę. Priešingai, mūsų filosofas suveda santykį su Transcendencija į moralę tokiu būdu, kad jis palieka moralę pačiai sau. Pagal Jaspersą, pati egzistencija išsemia visus galimus santykius su dievybe. „Atrodo, kad Dievas nereikalauja iš mū-

sų nieko kito, kaip to, kas esame komunikacijoje su kita egzistencija; jis nereikalauja nei šlovini-mo, nei garbinimo, nei propagandos. „Pasaulyje aš sutinku tik egzistenciją, kai Dievas, kaip jis pats, lieka pasaulyje pasislėpęs“.⁵⁵⁾ Kas kita tai visa, jei ne paprastas religijos suvedimas į moralę? Jei mūsų filosofo Transcendencija nėra asmeninis Dievas, tai iš tiesų turi prasmę viena tik moralė, nes religija nebetenka savo tikrosios prasmės. Tokia ir yra Jasperso filosofinio tikėjimo į immanentinę Transcendenciją esmė: *pakeisti religinį santykį su Dievu moraliniu santykiu tarp žmonių*.

Tai ir yra loginė religijos „numitinimo“ išvada. Iš pradžių religija buvo „išlaisvinta“ nuo dogmų ir suvesta į gryną „transcendentinės orientacijos“ santykį. Vėliau pats šis santykis buvo atpalaidotas nuo bet kokios „mistikos“ ir suvestas į moralinį santykį tarp žmonių pasaulyje. Belineka „ištyrinti“ ir pačią moralę.

Žengia mūsų filosofas ir šį paskutinį žingsnį. Pagal Jaspersą, įtampa tarp religijos ir filosofijos nedingsta ir moralėje. Negalima kitaip šios įtampos nuveikti, kaip sureliatyvinant arba religinę arba filosofinę moralę. Religinė moralė skelbia savo įstatymus Dievo vardu, ir užtat ji nužemina žmogų į prarastą dieviškosios Visagalybės įrankį. Priešingai, filosofinė moralė yra autonimiška, ir užtat ji žiūri į religinę veiklą kaip „leistą, bet bereikalingą dalyką“. Vis dėlto filosofinė Jasperso moralė nėra grynai laicistinė. Nors ir lieka ji atsietą nuo religijos, bet ir ji yra nukreipta į Transcendenciją. Ir filosofinė moralė laiko Transcendenciją savo versme, kaip ir religinė moralė, akcentuoja Jaspersas. Bet yra pagrindinis skirtumas: kai religinė moralė tiki turinti Dievą, tai filosofinė moralė žino, kad dievybė lieka pasislėpusi net ir sąžinėje, kad nebūtų sunaikinta mūsų laisvė. Religinė moralė stato mūsų laisvę klausimo ženklą pačiu tuo, kad ji teikia savo įstatymus kaip Dievo įsakymus. Gi filosofinė moralė turi savo pagrindą kaip tik tame, kad „Dievas pačiu savo pasislėpimu reikalauja egzistencijos laisvės, kaip tiesos laike sąlygos“.⁵⁶⁾ Būti laisvam — tai tuo pačiu paklusti Dievui. Šia prasme tenka suprasti, kokių būdu mūsų filosofas, kurio visa aistra nukreipta į laisvę, gali teigti: „nepriklausomybė reiškia: priklausyti tik Dievo, bet priklausyti jo visiškai“.⁵⁷⁾ Tai reikia suprasti: nepriklausyti nieko kito, kaip savo sąžinės, bet priklausyti jos nelygstamai. „Visa gali būti paaukota, net gyvybė, bet niekada buvimas savimi pačiu“.⁵⁸⁾ Nieko teisingesnio, kaip ši tiesa. Bet ką reiškia būti savimi pačiu? Deja, šis klausimas pas Jaspersą lieka be aiškaus atsakymo, nes sąžinę jis aptaria visų pirma kaltės sąmone, o ne moralinėmis vertybėmis.

Bet čia ir turime kelti paskutinį klausimą: ar laisvė, atsietą nuo Dievo meilės ir suvesta į kaltės sąmonę, gali mus žadinti į žmogaus meilę, kuri lygiai ir Jaspersui, kaip mums, turi liudyti Transcendenciją? Negalime šį klausimą at-

sakyti: taip. Kaltės sąmonė be Dievo meilės (tiesioginė, ne tik metaforinė prasme) niekada nepakils ligi tos visuotinės meilės, kuri ir pačiame priešė regi artimą. Tokia meile esame mylimi tik Dievo, kuris yra pati Meilė. Bet kada ji iš tiesų mylime, meilės ugnis pagauna ir mus. Bet tuščia tikėtis, kad ir kaltės sąmonė galėtų mumyse įžiebtį visuotinio broliškumo meilę. Tai matome ir Jasperso filosofijoje, kurios apeliavimas į egzistencinę komunikaciją lieka labiau artimos širdies ilgesys, negu džiaugsmingas meilės išsiliejimas. Negali tačiau šio ilgesio patenkinti (ir tuo būdu nuveikti vienumos tuštumą) net ir pati intymiausia egzistencinė komunikacija, nes ši visada lieka ribota tik "keliais negausiais". Tik Dievo meilė gali perkeisti vienumą į meilę ir užuojautą į broliškumą, kai kaltės sąmonė greičiau mus uždaro tik nenuveikiamoje vienumoje. Ir kai mūsų filosofas skausmingai apeliuoja į egzistencinę komunikaciją, turime jam atsakyti Georges Bernanos žodžiais (romane "Monsieur Ouine"): "Ak, mano broliai, koki vieniši esame blogyje. Vargšai žmonės, kurie iš amžiaus į amžių svajoja pralaužti šią vienumą. Tuščia pastanga: velnias, kuris gali tiek daug dalykų, niekada betgi neįstengs sukurti savo bažnyčios, kuri sutelktų kaltę. Reikės ligi pasaulio pabaigai, kad nusidėjėlis nusidėtų vienas, visada vienas — nusidedame vieniši, kaip mirštame vieniši".⁵⁹)

Suglaudžiant

Negalime sutikti su Jasperso bandymu grįsti metafiziką morale, nes šis bandymas iš anksto savyje slepia netikėjimą mūsų proto jėga pakilti ligi Absoliutinės Būties. Bet teisingai mūsų filosofas nurodo, kad filosofija, suprasta "tikrosios būties" jieškojimo prasme, nėra tik "gryno proto" uždavinys, bet gyva konkretaus žmogaus drama.

Negalime sutikti su Jasperso tiesos samprata, nes ji pakelia į "egzistencinės tiesos" rangą kiekvieną įsitikinimą. Tai neišvengiamai veda į tiesos nuvertinimą. Bet teisingai mūsų filosofas akcentuoja, kad tiesa reikalauja būti gyvenama, ne tik žinoma.

Negalime sutikti su Jasperso žmogaus samprata, nes kiek ji kelia žmogaus moralinį pašaukimą tapti "egzistencija", tiek betgi ji neįvertina žmogaus dvasinės prigimties. Tai ir paverčia egzistencinę filosofiją tik apeliavimu į "save patį", neduodant konkrečios moralinių vertybių doktrinos. Bet nėra filosofijos, kuri būtų energingiau gynusi sąžinės nelygstamybę ir laisvę.

Negalime sutikti su Jasperso dievybės samprata, nes jo immanentinė Transcendencija nėra Gyvasai Dievas. Pradėjęs blogio klausimu, mūsų filosofas nepajėgia pakilti ligi Absoliutinės Mei-

lės. Todėl ir lieka jo metafizika labiau Absoliuto jieškojimo psichologija, negu metafizika tikra to žodžio prasme. Bet jei egzistencinė metafizika ir neduoda mums teologijos, tai bent ji leidžia mums giliau suprasti tuos, kurie jieško Absoliuto nenuveikiamoje tikėjimo ir netikėjimo įtampoje.

Negalime pasitenkinti Jasperso filosofiniu tikėjimu, nes jis religinį santykį su Absoliutine Meile "supasaulina" į etinį egzistencinės komunikacijos santykį pasaulyje. Nepasiekęs Dievo, kaip Meilės, nepajėgia mūsų filosofas pakelti savo egzistencinės komunikacijos į visuotinę meilę, o apriboja ją tik "keliais negausiais". Bet kai daugelis kitų dabarties filosofų atvirai skelbia ateistinės vienumos nihilizmą, tai Jaspersas yra vienas iš tų, kurie nurodo humanizmo be Dievo negalimybę. "Neįmanoma, kad Transcendencija dingtų žmogui, šiam nenustojant žmogumi būti", nes "tikėjimas žmogumi remiasi tikėjimu į dievybę, kuriai žmogus yra".⁶⁰)

Tai ir paaiškina, kodėl Jaspersas, nors ir likdamas šalia krikščionybės, yra giliai veikęs ir tuos, kurie ėmėsi mūsų dienomis kurti vadinajamąjį krikščioniškąjį egzistencializmą. Žymi jo įtaka vokiečių katalikų filosofui Peter Wustui. Atvirai savo dialoginį kontaktą su Jaspersu pripažįsta prancūzų katalikų filosofas Gabriel Marcelis. Gi su "Jobo Drama" Jasperso poveikis išiveržė ir į mūsų filosofinį mąstymą.

Dorchester, Mass., 1951. 9. 8.

1. Philosophie (sutrumpintai: P), 252.—2. P., 251. — 3. P., 271. — 4. Von der Wahrheit (sutrumpintai: W), 852. — 5. Der philosophische Glaube (sutrumpintai: PG), 66. — 6. W., 852. — 7. W., 853. — 8. W., 853. — 9. W., 854. — 10. W., 855. — 11. P., 262. — 12. P., 783. — 13. P., 257. — 14. P., 256-257. — 15. P., 257. — 16. PG., 61. — 17. W., 1052. — 18. W., 1052. — 19. P., 754. — 20. — PG., 67. — 21. P., 567. — 22. P., 259. — 23. P., 267. — 24. PG., 87. — 25. P., 267. — 26. P., 263. — 27. P., 259. — 28. P., 258. — 29. PG., 85. — 30. PG., 89. — 31. PG., 75. — 32. PG., 69. — 33. PG., 80. — 34. PG., 81. — 35. PG., 82. — 36. PG., 84. — 37. PG., 66. — 38. PG., 66. — 39. W., 965. — 39-a. PG., 85. — 40. W., 916. — 41. PG., 85-86. — 42. PG., 85. — 43. PG., 60-61. — 44. W., 860. — 45. W., 635. — 46. P., 678. — 47. Vernunft und Existenz (sutrumpinta) 535. — 49. P., 816. — 50. P., 255. — 51. W., 1003. — 52.1: VE), 110. — 48. P., 534-535. — 55. P., 783. — 56. P., 571. — 57. M., 888. — 58. W., 888. — 59. Monsieur Ouine, 156. — 60. Ursprung und Ziel der Geschichte, 273. — 274.

LIETUVIŲ MUZIKOS RAIDA

IR JUOZO ŽILĖVIČIAUS VAIDMUO

V. K. BANAITIS

Peržiūrint kurio nors nusipelnusio kultūros darbuotojo darbus, įdomu apžvelgti jo atstovaujamos srities nueitą kelią, atžymėti to asmens ryšius su tautos kultūra ir jo įnašą į tautos dvasinį lobyną. Kaip apskritai visa kultūra, taip ir meno kultūra neatsiranda pati savaime. Ji turi būti kuriama ir ugdoma. Bet meno kultūros kūrybines vertybes negali sukurti betkas — vien tik gerų norų vedamas. Jas gali kurti tik paskiros asmenybės, iškilusios iš tautos gelmių ir apdovanotos ryškesniais gabumais. Šalia įgimtų gabumų, arba talento, dar reikia ir didelio išmoksinimo vienoje ar kitoje srityje, kad lengviau sektųsi nugalėti techniškas kliūtis, vykdant savo kūrybinius užsimojimus. Gabumai be tinkamo išsimoksinimo veda į technišką nepajėgumą, o iš čia — tik vienas žingsnis į tamsų nemokšišką pigumą bei diletantizmą, kurio apraiškų ir mūsų kultūros įvairiose srityse galima net su kaupu pastebėti. Įdomu, kad ryškesnės asmenybės, apdovanotos gilesniu protu, jau pačioje jaunystėje jaučia būtiną platesnio išsimoksinimo reikalingumą. Būdami net nepalankiausiose gyvenimo aplinkybėse, jie veržiasi aukšty, nors dažniausiai jiems tenka nugalėti nepaprastai didesles kliūtis. Tik tuo būdu ir galima suprasti, kaip galėjo iškilti įvairios kultūros srityse visa eilė stiprių asmenybių dar Rusijos carų viešpatavimo laikais, kai lietuvių tauta dar buvo beveik beraštė, anot poeto vysk. Baranausko — ir tamsi ir juoda — ir kai apie Lietuvos valstybės atstatymą vos drąsesnieji, ir tai tik mintyse, teišdrįsdavo pasvajoti. Tais niūriais ir daugeliui atrodžiusiais, beviltiškais laikais iškilo ir pirmieji lietuvių muzikos kūrėjai kompozitoriai bei kiti šios srities darbuotojai. Užtenka prisiminti Juozą Naujalį, Česlovą Sasnauską, Miką Petrauską, M. K. Čiurlionį, kun. Teod. Brazį.

Po 1905 metų revoliucijos, sąlygoms palengvėjus, įsijungia eilė kitų mūsų muzikos veikėjų. Dar kiek vėliau, būtent, pirmojo pasaulinio karo metu, į šią garbingą mūsų muzikos meno pradininkų eilę stoja ir kompozitorius Juozas Žilėvičius.

Prieš kalbėdami apie komp. J. Žilėvičiaus įnašą į mūsų kultūros gyvenimą, bent trumpai perbėkime mintimi lietuvių muzikos bei dainos meno nueitą kelią.

Apie senosios Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės laikų kultūrą neturime pakankamai patikimų šaltinių, iš kurių galėtume susikurti bent apytikrą to meto kultūrinio gyvenimo vaizdą. Reikia manyti, kad ir anais laikais liaudis, kaimas turėjo savas dainas ir įvairius muzikos instrumentus, gi aukštuomenė, bajorija, kunigaikščių dvarai nebuvo aklinau atsitvėrę nuo kaimyninių svetimų kultūrinių įtakų. Mūsų Didžiosios Kunigaikštystės klestėjimo laikais Vakarų Europoje gimė naujos idėjos moksle, kūrėsi naujos kryptys įvairiose meno srityse. Muzikoje pribrendo ir išstobulėjo daugiabalsinis polifoniškas stilius, kuris savo viršūnės pasiekė vėliau didingoje Palestrinos ir Orlando di Lasso kūryboje. Netenka abejoti, kad, priėmus krikščionybę, atsidarė platesnis kelias į Lietuvą ir Vakarų Europos kultūrinėms įtakoms. Pirmon eilėn jos gal reikėsi architektūroje — ypač maldos namų, bažnyčių statyboje ir religinėje bei liturginėje muzikoje. Tenka apgailestauti, kad Lietuvos bažnytinio giedojimo dėstytojai bei tyrinėtojai Nepriklausomybės laikais nepasirausė seniausių bažnyčių archyvuose, kur būtų galima buvę gal atrasti vertingos istorinės medžiagos tam klausimui nuodugniau nušviesti. Antrasis pasaulinis karas su jo baisiomis pasekmėmis Lietuvai, be abejonės, skaudžiai apnaikino ir mūsų praeities dokumentus, bei šiaip įvairią archyvinę medžiagą.

Vieną kitą žinutę galima užtikti pas kaimyninių tautų kronikininkus (pvz., 16 amž. lenkų Strykowski) bei istorikus, kaip pvz., vokiečių prof. Mueller-Blattau veikale "Rytprūsių muzikos istorija". Įdomu yra prisiminti, kad kryžiuočių ordino magistras, siųsdamas Vytauto Didžiojo žmonai dovanų, nepamiršo įdėti ir muzikos instrumentą. Tai rodo, kad Trakų pilyje buvo pažįstama ir vakariečių muzikos kultūra.

Pati liaudis, žinoma,ėjo kitais keliais. Istorijos bėgyje kartų kartos kūrė dainas, kurios lydėjo mūsų tautą visose jos gyvenimo fazėse — nuo lopšio iki amžinosios kapų tylos. Dainos nešė pagūdą lietuviui sunkiais laikais, stiprino jo dvasią nelaimėse, o lygiai teikė džiaugsmą šviesiomis gyvenimo valandomis. Amžių eigoje susikaupė stačiai milžiniškos apimtys kultūrinis palikimas liaudies dainų pavidale. Jau vien melo-

JUOZAS ŽILEVIČIUS

dijų iki šiol įvairiais būdais yra užrašyta per dvidešimt tūkstančių! O dainų tekstų bent penkeriopa daugiau. Iš tų tūkstančių dainų mes girdime praėjusių šimtmečių balsą; dainose prakalba į mus senų laikų lietuvius su savo laimėjimais, džiaugsmiais, vargais ir rūpesčiais. Tai yra lyg savotiškas mūsų tautos metraštis ar istorinė kronika. Liaudies daina ir tenkino per eiles šimtmečių lietuvių tautos muzikinio grožio pasiilgimą bei jėškojimus.

Muzikiniu požiūriu mūsų liaudies melodijos slepia savyje daug įdomių savybių. Didelis dainų skaičius turi tą pačią tonų sistemą, kaip ir senosios Graikijos muzika. Tad mes lietuviai ne vien tik savo kalba, bet lygiai ir liaudies melodijų atžvilgiu priklausome seniausiai Europos kultūrai. Ne mažiau įdomios yra mūsų liaudies dainų melodijos ir savo ritmo bei metro įvairumu, o lygiai ir formos atžvilgiu. Gana daug dai-

nų turi keistą, bet įdomų ir pastovų takto kaitaliojimąsi iš 5/4 ir 3/4 arba iš 5/4 ir 4/4.

Atskirą tipą sudaro vadinamosios "sutartinės". Jų svarbiausia ypatybė — tai balsų vedimas disonuojančiomis paralelėmis sekundomis. Pačios melodijos turi dažniausiai sinkopuotą ritmą. "Sutartinės", deja, jau baigia nykti ir iki mūsų dienų yra išsilaikiusios tik šiaurės rytų aukštaičiuose. Tai, be abejonės, yra seniausiais ir įdomiausiais bei originaliausiais lietuvių folkloro turtas. Pas kitas tautas šio tipo dainų nepastebėta.

Lietuvių liaudies dainų poetinis, o lygiai ir muzikinis įdomumas jau seniai atkreipė žymių Vakarų Europos rašytojų, mokslininkų ir muzikų dėmesį. Užtenka prisiminti tokius vardus kaip didysis vokiečių poetas Goethe, Herderis, Lessingas, Nesselmannas, Tetzneris, Bezzenbergeris ir daugelis kitų. Apie mūsų dainas išaugo

didžiulė literatūra — ypač vokiečių kalba. Tas susidomėjimas mūsų folkloru Vokietijoje prasi-dėjo dar 17-jo šimtmečio pabaigoje, kai Theod. Lepneris išleido savo knygą „Der Preussche Li-tauer“ („Prūsų lietuviai“), ir tęsiasi per visą 18-ji ir 19 šimtmetį, ir siekia net iki mūsų die-nų. Toks aukštas mūsų dainų vertinimas turėjo didelės reikšmės anų laikų lietuvių šviesuome-ni, kuri tuo pačiu buvo skatinama didžiutis savo tautos kūryba ir rūpintis jos išlaikymu bei apsaugojimu nuo sunykimo. Vienas po kito pra-deda atsirasti ir iš lietuvių tarpo dainos mylė-tojų, kurie su nepaprastu uolumu ir kruopštu-mu pradeda rinkti liaudies dainų žodžius ir me-lodijas. Čia pirmiausia reikia paminėti L. Rėzą, kilusį iš Kuršių Neringos, išleidusį „Dainos oder litausche Volkslieder“ (Karaliaučius 1825 ir žė-maitį patriotą Sim. Stanevičių, kuris 1829 m. Vilniuje išleido „Daynas Žemaiczii“ (su melo-dijomis). Dainų tekstus yra užrašinėjęs ir mūsų senasis istorikas Simanas Daukantas, išleidęs „Daynes Žemaitiu“ (Petrapilie 1846 m.).

Antroje 19 amž. pusėje iškyla tikras milžinas mūsų dainų rinkimo srityje — kun. Antanas Juškevičius, kuris vien melodijų yra surinkęs apie du tūkstančius, o tekstų — dar žymiai dau-giau. Dainų žodžius atsidėjęs rinko ir mūsų tau-tinio atgimimo patriarkas Dr. Jonas Basanavi-čius, kurio įsteigtoji „Aušra“ pradėjo naują erą lietuvių tautos gyvenime.

19 amž. atsiranda jau ir keletas poetų, ku-rie patys savo eilėrašiams melodijas pritaiky-davo, kaip Vienažindys, Baranauskas ir ki-ti. Juos reikėtų gal pripažinti kaip ir pirmaisiais mūsų kompozitoriais-mėgėjais, kurie sudaro tar-tum priešaušrį žymiai vėliau atsiradusios indivi-dualinės arba rašytinės muzikinės kūrybos.

Tuo būdu turime padaryti išvadą, kad iki Basanavičiaus „Aušros“ ir Vinco Kudirkos Til-žėje leidžiamo „Varpo“ mes neturėjome savo muzikinės literatūros bei savito muzikinio gyve-nimo. Mūsų muzikos istorija, siauresne prasme, faktiškai prasideda tik 19 amžiaus pabaigoje, kai pasirodė pirmieji lietuvių kompozitorių sukurti veikalai. Kitais žodžiais tariant — nuo Lietuvos karaliaus Mindaugo laikų iki Basanavičiaus ir Kudirkos, t. y. virš šešis šimtus metų nuo Lietu-vos valstybės įsikūrimo — lietuvių tautos muzi-kos istoriją sudaro, galima sakyti, tik plačiai ai-dėjanti Lietuvos lygumomis, miškais ir kloniais liaudies daina.

Su „Aušros“ ir „Varpo“ gadyne pradėjo aušti nauji laikai lietuvių tautos kultūrai bei vi-sam jos dvasiniam gyvenimui. Tas laikotarpis buvo reikšmingas ir mūsų muzikos meno toli-mesnei raidai.

Pirmieji mūsų muzikinės kūrybos pradinin-kai — Kauno katedros vargonininkas Kalvaitis, Petrapilio Dvasinės Akademijos varg. Juozas Pranaitis, jo brolis kun. prof. Justinas Pranaitis ir didysis atgimimo veikėjas dr. Vincas Kudir-ka — tuo laiku išspausdino kai kuriuos savo mu-

zikos darbus. Kalvaičio yra išlikusios mišios cho-rui, broliai Pranaičiai leido lengvus dalykėlius fortepijonui (Petrapily 1893 m.), V. Kudirka „Varpe“ išspausdino savo paties sukurtą Lietu-vos Himną, leido liaudies dainas chorams ir smulkius fortepijoninius kūrinius. Iš jų tarpo tik Juozas Pranaitis buvo mokėsis Petrapilio kon-servatorijoje, gi likusieji buvo, berods, savamoks-liai.

Kiek vėliau pasirodo jau visa eilė muzikų profesionalų, išsimokslinusių žymesniuose Rusi-jos, Lenkijos ir Vokietijos kultūros centruose. Čia minėtini Juozas Naujalis, Č. Sasnauskas, M. Petrauskas, M. K. Čiurlionis, kun. Brazys.

Naujalis, studijavęs Varšuvoje ir Regens-burge, pasireiškė gausia religinės muzikos kūry-ba (vien mišių yra parašęs 15), o taip pat gana daug paliko ir pasaulietiškos muzikos: origina-lių ir harmonizuotų dainų chorams, eilę solo dainų su piano pritarimu. Nokturnas fortepijo-nui, „Ruduo“ simfon. orkestrui ir k.

Č. Sasnauskas pasireiškė daugiau vokalinės muzikos srityje (Requiem, kantata „Broliai“ ir smulkesni dalykai mišram chorui). Muzikos mokslą ėjo Petrapilio konservatorijoje ir vėliau Italijoje.

Mikas Petrauskas, mokėsis Petrapilio kon-servatorijoje (dainavimo skyriuje) ir privačiai Paryžiuje, žymiausią savo veiklos dalį atidavė Jungt. Amerikos Valstybių lietuvių išeivijai, keldamas, kiek leido ano meto sąlygos, mūsų senųjų emigrantų kultūrinį lygį. Jo kūryba labai gausi, apimanti vokalinius darbus chorams, so-listams, keliolika operėčių ir didelę operą „Eglė Žalčių Karalienė“. Nežiūrint gausumo, M. Pet-rausko kūryba neprilygsta nei Sasnausko nei Naujaliao darbams. M. Petrausko kūriniams trūksta techniško išbaigtumo, didesnio įsigilini-mo bei kūrybinio išradingumo. Jis visą savo gy-venimą paliko labai darbštus, daug rašantis di-letantas su aiškia savikritikos stoka. Nežiūrint to, jo vaidmuo ir reikšmė, kaip veikejo kultūri-ninko, mūsų tautos istorijoje visuomet bus su pagarba minima.

Iš to mūsų muzikos stambiojo penketuko neabejotinai kūrybingiausias ir giliausias yra M. K. Čiurlionis, mokėsis Varšuvos ir Leipzigo kon-servatorijose. Jo simfoninės poemos — „Miškas“ ir „Jūra“, o ypač fortepijoniniai kūriniai rodo jį esant giliomis mistinės nuotaikos kūrėją, gį muzi-kinių techninių priemonių atžvilgiu jis iškilo jau anuo metu iki europinio lygio. Pajutęs savyje dailininko tapytojo pašaukimą, deja, vėliau mu-zikos kūrybą apleido. Bet ir savo genialiuose paveiksluose jis paliko amžinai su muzika susi-jęs tiek kūrybinės nuotaikos, tiek kūrinių formos atžvilgiu. Nuostabiai gražiai charakterizavo jo paveikslus garsus rusų dailininkas Rerichas, sa-kydamas: „Ticho pojušėje kartiny Čiurlionisa“, t. y. „Tyliai dainuojantys Čiurlionio paveikslai“. Kas bent kiek jaučia muziką, turės pripažinti,

žiūrėdamos į Čiurlionio paveikslus, nepaprastai gilų šių Rericho žodžių prasmingumą.

Pažymėtinas M. K. Čiurlionio rašinys "Apie muziką", įėjęs kaip priedas Sof. Čiurlionienės knygoje "Lietuvoje" (Vilnius, 1908?). Neilgas tai raštas, bet įdomus savo mintimis apie mūsų liaudies dainas bei lietuvių muzikos meno ateities gaires.

Kun. Teod. Brazys, studijavęs Regensburge, darbavosi Vilniaus katedroje kaip choro vedėjas. Parašęs bažnytinių kompozicijų ir apščiiai suharmonizavęs liaudies dainų, vėliau pasižymėjo kaip uolus liaudies dainų užrašinėtojas ir mūsų liaudies melodijų bei jų ritmikos tyrinėtojas. Šiuo atžvilgiu jo nuopelnai mūsų tautinei kultūrai yra labai žymūs. Pažymėtinas jo veikalas vokiečių kalba: "Die Singweisen der litauischen Lains" (Stuttgart 1918).

Po spaudos atgavimo, 1904-1914 m. laikotarpyje, iškilo eilė naujų asmenybių, kurių veikla buvo reikšminga tolimesnei mūsų muzikinio gyvenimo raidai.

Iš jų minėtini Aleksandras Kačanauskas, Stasys Šimkus, Juozas Tallat Kelpša, Julius Starka.

Dinamiškiausia šios grupės asmenybė Stasys Šimkus jau prieš pirmąjį pasaulinį karą plačiai pasireiškė kaip kompozitorius, chorų organizatorius ir liaudies melodijų užrašinėtojas. Karo metu atvyko į J. A. Valstybes rinkti aukų nukentėjusiai nuo karo Lietuvai. Šalia to jis veikė kaip chorų organizatorius ir sukūrė apščiiai naujų kompozicijų.

Kačanauskas, Tallat-Kelpša ir Starka taip pat dar prieš 1914 m. karą išleido kai kurias savo kompozicijas, bet plačiau kaipo mūsų muzikos meno darbuotojai pasireiškė jau po karo, grįžę iš Rusijos gilumos į nepriklausomą Lietuvą.

Netikėtai užgriuvęs 1914 m. Rusijos ir Vokietijos karas sustabdė visą mūsų kultūrinį gyvenimą. Daug Lietuvos žmonių karo audros buvo nublokšti toli į rytus. Jų tarpe buvo ir du Lietuvos provincijos mažai kam žinomi vargonininkai, kurie vėliau pasireiškė, kaip pirmaeiliai darbuotojai mūsų muzikos meno srityje. Tai buvo du Juozai, abu kilę iš Lietuvos žaliojo kaimo. Vienas traukė į puošniąją Rusijos imperatorių sostinę, kitas gi į senąją carų sostinę. Tai buvo Juozas Žilevičius ir Juozas Gruodis. Žilevičius įstojo Petrapilio konservatorijon, Gruodis — Maskvos. Abu studijavo teoriją bei kompoziciją su visais šalutiniais privalomaisiais dalykais. Po dvejų metų J. Gruodis buvo mobilizuotas rusų kariuomenėn ir neturėjo galimybės išeiti viso konservatorijos kurso. Juozas Žilevičius buvo laimingesnis. Dundant anapus Vilniaus, Lietuvos rytuose, vokiečių ir rusų patrankoms, jam pavyko išeiti teoretinius muzikos dalykus Petrapilio konservatorijoje ir išgyti laisvojo menininko laipsnį (rus. — svobodnyj chudožnik). Be to,

jis dar lavinosi ir meno istorijos institute. Pergyvenę visą dviejų Rusijos revoliucijų sumaištį, abu mūsų Juozai — Žilevičius ir Gruodis — įvairiais keliais bei kryptimis, vienas iš šiaurietiškai niūraus Petrapilio, kitas iš saulėtojo Juodųjų marių supamo Krymo pusiausalio, grįžo į Nepriklausomą Lietuvą. J. Gruodis, pusantrų metų prieš tai išgulėjęs lietuvių sanatorijoje Jaltoje ir dėl karo meto sąlygų negalėjęs baigti Maskvos konservatorijoje kompozicijos klasės, nieko nelaukdamas patraukė Vakarų Europos link. Būdamas jau 36 metų amžiaus, gavo Lietuvos Švietimo Ministerijos stipendiją ir išvyko į Leipzigą toliau tęsti nutrauktų muzikos studijų, kurias po keverių metų sėkmingai baigė. Tuomet jis turėjo jau 40 metų amžiaus!

Juozui Žilevičiui gi, jau baigusiam studijas Petrapilio konservatorijoje, grįžus Lietuvon atsivėrė naujos perspektyvos ir nauji uždaviniai.

Kaune koncertuose suskambėjo visa eilė jo dar negirdėtų Lietuvoje kūrinių: didelė sonata fortepijonui (vėliau perdirbta į simfoniją), dainos solistams, dainos chorams ir t.t. Tie kūriniai žymiai praturtino ir atgaivino gana sušablonėjusį ir sustingusį mūsų tuometinį koncertinį repertuarą. Tai nebuvo kokie labai drąsūs nauji užsimojimai, kaip seniau M. K. Čiurlionio ar vėliau J. Gruodžio kūryba. J. Žilevičius tuomet kūrė petrapiliškėje mokykloje išgytomis muzikinės išraiškos priemonėmis; harmonija buvo gana paprasta, forma — tradicinė, bet viskas buvo, kaip sakoma, savo vietoje, tvarkingai, stilingai ir išbaigtai padaryta. Išsyk buvo jaučiama, kad turima reikalo ne tik su talentingu, bet ir išmoksintu muzikos menininku kūrėju. Iš senesnės lietuvių muzikos literatūros Juozo Žilevičiaus ano meto kūryba išsiskyrė palinkimu į kontrapunktinės priemonės, imitacijas bei vietomis gana ryškų dramatinį pakilimą ir dinamišką intensyvumą.

Plačiai teko Juozui Žilevičiui įsijungti į tuometinio Kauno visuomeninę bei kultūrinę veiklą. Meno Kūrėjų Draugija, operos ir dramos teatras, Švietimo Ministerijos meno departamentas — štai tie etapai, kuriuos jam teko praeiti, kaip darbuotojui, vadovui bei organizatoriui, visur paliekant ryškius ir vaisingus savo administracinio sugebėjimo pėdsakus.

Pirmą kartą man teko matyti Juozą Žilevičių, kai jis dar prieš 1914 m. karą Kauno rotušės salėje dalyvavo dramos artisto Juozo Vaičkaus ir jo žmonos solistės Mortos Vaičkienės koncerte kaip akompaniatorius. Aš tuo laiku Kaune lankiau rusų gimnaziją ir muzikos mokykloje fortepijono klasę. Mane, tuomet dar tik svajojusį apie platesnius kelius muzikos pasaulyje, naujų lietuviškų jėgų pasirodymas Kauno muzikos gyvenime labai sudomino. Tas koncertas, kuriame buvo išpildomi Č. Sasnausko ir J. Tallat-Kelpšos kūriniai, man dar ir šiandien prisimena, kaip vakar, rodos, tik buvęs, nors jau prabėgo gal 38 su viršum metų!

LIUDAS VILIAMAS

Pirmieji emigrantai (1760) (Dekoratyvinė tapyba)

Bet susipažinti mums teko jau Nepriklausomoje Lietuvoje, kai J. Žilevičius grįžo iš Rusijos. Aš tuomet tarnavau Lietuvos kariuomenėje ir buvau priskirtas į generalinio štabo literatūros skyrių, kuris leido kariuomenei „Kariškių Žodį“ ir specialią karinę literatūrą. Laisvu tarnybos laiku rašinėčiau koncertų recenzijas bei straipsnius iš muzikos srities tų laikų Kauno spaudai. Dalyvavau Lietuvių Meno Kūrėjų Draugijoje muzikos sekcijoje, kur ir teko susitikti pirmą kartą su naujai parvykusiu kompozitorium laisvuju menininku Juozu Žilevičium. Tuomet, 1920 m. pavasarį, Meno Kūrėjų draugija kaip tik organizavo pirmąją Meno Šventę, kurios pagrinde buvo didelė mūsų dailininkų paveikslų paroda ir koncertas miesto teatre. Koncerte žymią vietą užėmė Juozo Žilevičiaus kūriniai, išpildomi Vl. Grigaitienės, smuikininko Leškevičiaus ir kitų. Chorui vadovavo Jul. Starka.

Nors tarnybinės pareigos ir kliudė meno kūrybai, bet J. Žilevičius ir tuomet visiškai neužmetė kompozicijos. Jis praturtino mūsų muzikos literatūrą naujais efektingais kūriniais, iš kurių

gal populiariausias — „Anoj pusėj ežero“, parašytas pagal to paties vardo liaudies dainą.

Tuo pačiu laiku jis uoliai dalyvavo mūsų periodinėje spaudoje, vėliau leido žurnalą, keldamas įvairias mūsų muzikinio gyvenimo problemas bei aiškindamas jas plačiai visuomenei. Neliko nuošaliai ir nuo pedagoginio darbo.

Būdamas Švietimo Ministerijos meno reikalų tarėju, jis faktiškai vairavo visą tuometinį Lietuvos kultūros gyvenimą bei visas meno šakas, kiek tai surišta su administravimo pareigomis.

Iš to laikotarpio ypatingai du svarbūs įvykiai — M. K. Čiurlionio kūrinių išleidimas ir pirmosios dainų šventės suorganizavimas. Dėl Čiurlionio tenka truputį plačiau kalbėti.

Iniciatyva išleisti Čiurlionio kūrybą kilo 1923 m. Leipzige studijuojančių muzikų lietuvių būrelyje. 1921 m. rudenį atleistas iš Lietuvos kariuomenės, aš išvykau studijuoti į Čekoslovakijos sostinę Pragę, bet neradęs ten tinkamų sąlygų 1922 m. pavasarį persikėliau į Leipzigą, kur radau jau bestudijuojančius J. Gruodį, J. Bendorių, J. Kamiatį, Vl. Motekaitį, Jadvygą Čiurlio-

nytę, Gražina Matulaitytę, Aleksandrą Dirvenskaitę, Balį Dvarioną, Ant. Dvarioną. Vieną dieną didžiojo mūsų dailininko ir kompozitoriaus Čiurlionio sesuo pasikvietė pas save J. Gruodį ir mane. Nuvykę ten radome pianistą B. Dvarioną, kuris kartu su Čiurlionyte buvo sutarę pademonstruoti mums M. K. Čiurlionio fortepijoninius kūrinius, iš atsivežtų iš Lietuvos manuskriptų. Mes su Gruodžiu labai buvome sujaudinti gilia M. K. Čiurlionio kūryba, ir čia pat kilo sumanymas pradėti energingą akciją už Čiurlionio kūrybos išleidimą. Man tais laikais dažniausiai tekdavo, kaip ir "generalio literato muzikos klausimams" vaidmuo. Šį kartą turėjau parašyti labai ugingą bei įtikinantį memorandumą Lietuvos Švietimo ministeriui ir su Leipzige studijavusių lietuvių muzikų parašais pasiųsti jį į Kauną tuometiniam meno reikalų tarybai J. Žilevičiui. Po kiek laiko, grįžęs iš Leipzigo į Lietuvą vasaros atostogoms, sužinojau, kad memorandumui duota pilna eiga: jis tuoj būves pristatytas švietimo ministeriui dr. L. Bistrui, kuris buvo įtikintas to reikalo svarbumu ir patvarkė skubiai jį vykdyti. Komp. St. Šimkui buvo pavesta suredaguoti tam tikrą Čiurlionio kūrinių dalį spaudai, ir jie greitai laiku išvydo pasaulį. Aš esu įsitikinęs, kad jei nebūtų buvę meno departamente komp. J. Žilevičiaus, tai dar ilgai gal būtų tekę laukti Čiurlionio kūrybos pasirodant.

J. Žilevičius yra ir pirmosios mūsų dainų šventės iniciatorius bei organizatorius. Mūsų šiaurės kaimynai — latviai ir estai — jau 19 amž. ruošė didingas dainų šventes, nes juos mažiau slėgė carinės Rusijos priespauda. Lietuva, deja, tik sulaukus nepriklausomybės galėjo ryžtis suruošti dainų šventę. Su ta pirmąja švente buvo susiję begalės rūpesčių ir sunkumų, kurie daugiausia gulė ant J. Žilevičiaus pečių. Nežiūrint mūsų nepatyrimo šioje srityje, betgi "Dainų Diena" 1924 m. VIII 23-24 d. praėjo sklandžiai ir paliko gražų įspūdį, paskatindama mūsų visuomenę dar daugiau pamilti lietuvišką dainą, o tūkstantines choro dalyvių minias — dar uoliau atsidėti jos ugdymui ir klestėjimui. Dirigentai buvo: Naujalis, Šimkus ir Starka. Man teko tą dainų šventę recenzuoti oficioze "Lietuvoj", iškeliant ir kai kuriuos neigiamus momentus.

Reikšminga komp. J. Žilevičiaus veikla mūsų pajūrio uoste Klaipėdoje. Čia jis dirbo pedagogo darbą, profesoriodamas bei auklėdamas jaunąją muziką kartą St. Šimkaus suorganizuotoje muzikos mokykloje — konservatorijoje. Kurį laiką jam teko eiti ir šios įstaigos direktoriaus pareigas. Klaipėdoje būdamas rinko, kaip ir anksčiau, medžiagą Lietuvos muzikos istorijai ir senuosius lietuvių muzikos instrumentus. Iš jų ilgai jam teko būti rėda ir įdomi kolekcinė, apie kurios likimą šiuo tarpu nėra aiškių žinių.

1929 m. komp. Žilevičius išvyko, Švietimo Ministerijos komandiruojamas, į J. A. Valstybes ir iki šios dienos sėkmingai dirbuojasi mūsų

išeivijos tarpe. Čia jis toks pat šimtadarbis, kaip ir senojoje tėvynėje Lietuvoje: Elizabetos parapijos vargonininkas, dainų švenčių organizatorius, didžiulio lietuvių muzikos bei muzikologinės medžiagos archyvo įsteigėjas, publicistas ir jautrus bei sugebantis įsigilinti į kūrinio savybes muzikos kritikas. Salia to viso dar suranda laiko ir kūrybai. Apie tai liudija stambūs religinės muzikos kūriniai, didžiulė kantata Vytauto Didžiojo garbei ir eilė smulkesnių kompozicijų, kuriose jis naudoja jau žymiai sudėtingesnes, naujesnes harmonijos priemones, negu Lietuvoje rašytuose veikaluose.

Pažymėtina, kad mūsų išeivijoje daugumoje dar tebe mėgiamos visokios "dzimdzi drimdzi tralialiuškos," įvairios "Agnieskų ir storų bobų polkos", "mainierių" dainuškos bei Pupų Dėdės kupletai — nepaveikė komp. Žilevičiaus muzikinės kultūros neigiama prasme ir nepastūmėjo eiti mažiausio pasipriešinimo linkme. Jis nenuėjo pigaus pataikavimo keliu. Juo čia pasuko, deja, net ir daugelis naujai atvykusių iš tremties muzikų, kurių uždavinys kaip tik, man rodos, turėtų būti kelti mūsų išeivijos estetinį skonį, turtinti ir plėsti jos kultūrinius užsimojimus bei siekimus, o ne pataikauti vulgariškiems polinkiams. Tomis pigiomis balaganiškomis bei diletantiškomis įvairių parengimų programomis mes visiškai neparodome garbingos lietuvių tautos meno, o tik išsiduodame kaip be galo žemos kultūros tautelė, paskendusi, dažnai svetimos kilmės kabaretinių, lygiai ir savų karčiaminių nevertingų girtuokliškų dainuškų liūne. Klausant tokių programų koncertuose, radijo valandėlėse, niekas nepatikės, kad Lietuva kada nors buvo bei yra puikių originalių dainų šalis! Priešingai — tik pamanyš, kad mes be svetimų polkų ir tuščių trivialių dainuškų nieko vertingo neturime! Kai tauta visko nustojo, tai bent jos kultūros veido neterškime pigiu šlamštu!

Juozo Žilevičiaus išsilaikymas rimtos muzikos idealo aukštumoje turėtų būti puikiu pavyzdžiu kitiems mūsų muzikos veikėjams!

Liūdna gal, kai žmogus mato, kad jo gyvenimo saulė jau svyra į vakarus, bet kartu ir pasigėrėti tenka žmogaus nueitu keliu, jei jo gyvenimas užpildytas vertingais žygiais ir kilniais darbais. Mūsų maestro Juozo Žilevičiaus darbai iškelia jį į pirmąsias lietuvių kultūros darbuotojų ir kūrėjų eiles. Žinoma, ties juo nesustojo mūsų muzikos meno raida. Kol tauta gyva ir kūrybinga — ji nuolat kuria naujas vertybes ir ugdo naujus talentus. Tad ir Lietuvos meno pasaulin atėjo nauji vardai, naujos idėjos; gimė kiti kūriniai, vystėsi naujos išraiškos priemonės. Tik čia, deja, turiu statyti tašką, nes tolimesnio mūsų muzikos augimo aptarimas jau išeina už šios paskaitos ribų.

Šiuo ir baigiu trumpai suglaustą mūsų muzikos meno raidos apžvalgą iki Juozo Žilevičiaus imtinai. Palinkėkime jam dar ilgai darbuotis mūsų brangiosios Lietuvos ir jos kultūros garbei!

KAIP JONUKAS ANT AVINO JODINĖJO

A. VAIČIULAITIS

Vieną karštą vasaros dieną Jonukas stovėjo pūdyje prie kaiminės. Vyrai po pietų dar buvo neišėję į darbą. Kiek tik akys užmato, laukai buvo tušti ir nuobodūs. Niekur nei žmogus ke-liavo, nei vanagas skrido. Net ir avys, priėdusios, nebėgo į avižas. Tik javai, pūstelėti vėjelio, su-liūliuodavo. Tuomet visa miežių dirva sužvilgė-davo saulėje, lyg būtų sidabrinė. Paskui būdavo dar didesnė tyla, kurioje tarpaisiais girdėdavai iš toli atneštą dalgio plakimą.

Jonukas jau buvo visa ko prasimanęs: ir akmenėlius laidė, ir botagu pliauškinio, ir daina-vo "Garny, garny, ga-ga-ga — tavo pati ragana". Jis ir per griovį šoko, ir iš pienių bei sidabra-žolių vainiką pynė, ir žvalgėsi, ar kuris kaimy-nų berniukas neatbėgs su juo pažaisiti.

Niekas nepasirodė. Jis žiūrėjo į laukus, į tolumoje dunksančią girią, sukdamas galvelę, ko čia nusigriebus. Taip besirūpindamas, jis pasi-griozdė kišeniųje ir rado kriauklį, tokį kietą, kad jau nė pakrimsti negalėjai.

Jonukas atsigrėžė į kaiminę. Priekinė buvo išėjęs žebrius avinas ir, dėl drąsos atstatęs vie-ną koją, įdėmiai stebėjo vaiką. Drauge jis atra-jojo, tarpais krestelėdamas galvą ir sudrebinda-mas savo sruogas. Arba vėl jis palenkėdavo sto-rus, išrantytus ragus, lyg ketindamas muštis.

Ūmai piemeniuką nuplieskė mintis — o kad taip pasigavus aviną ir pajodinėjus!

Jis, pritūpęs, prašneko meilingu balseliu:

— Bure, bure, buriukas!

Avinas treptelėjo koją, bet bėgti nebėgo. Jis jau neatrajojo, tik atsargiai stebėjo vaiką. Šisai gi, kiek bevaliodamas, kišo kriauklį tolyn ir vi-lijo.

Žebriui duona, matyti, jau buvo pakvėpusi: jis apsilaižė ir sudrebino savo vilnas, lyg kam ryždamasis.

Ir kitos avys pakėlė nuo žemės snukius, nu-busdamos iš savo sapnų.

Jonukas net žadą prikando. Pritūpęs jis žirgčiojo į aviną, kuris štai jau prasišiepė — duonos laižyti! Jis tiek įsidrąsino, kad net ban-dė išplėsti kriauklį iš rankų.

Čia berniukas tik suvinguriavo, įsikirto žeb-riui į ragus ir užsiriti jam ant nugaros. Paskui, įsikibęs į tirštą vilną, jis, lyg pentiniais, suspau-dė avinui šonus, o šis, nusigandęs, metėsi į kai-minę. Avys spruko šalin. Raitelis lumpsėjo per pūdyką, krykštaudamas iš džiaugsmo. Jam bu-vo linksma ir gera — nerūpėjo nei kaitra, nei vieniši ir tylūs laukai, net nei jo tėtis, kuris di-deliais žingsniais ėjo per pievą ir kažką šaukė.

Pro savo lelionę mažytis visai negirdėjo to bal-so.

Tik nukrėstas nuo žebriaus ir atsitrenkęs į grumstą, jisai atitoko iš savo klykavimo ir išvy-do tėtį.

Jonukas pašoko ant kojų, iškaitęs nuo joji-mo ir gėdos: jis buvo geras bernelis, ir jam bu-vo labai kaktu, kad ėmė ir užklupo jį taip be-siaučiant.

Jisai stūksojo vidury pūdyje ir laukė.

Už jo susimetusios, stovėjo avys.

Staiga piemenėlį nusmelkė mintis: "Tai jau lups mane tėtūšis"...

Jo beveik niekad nekuldavo, nes jis buvo lipšnus ir klusnus. Tiesa, aną dieną mama jam užgrėžė ausį, kam jis į kišenių įsidėjo ką tik iš-perėtą viščiuką — tokį dailų, geltoną, visą pū-kuotą ir meiliai čipsintį. Žinoma, dabar jisai ga-lėtų pasprukti, nes jo kojytės buvo greitos. Jis net smiliausią kuilį prisivydavo ir botagu sušer-davo. Bet jis buvo geras vaikas, klausė tėčio ir mamos — ir kaip čia jam beskriejus per pūdy-mą! Jeigu jau duos kuprinę — tegul duoda... Ir jam buvo ne tiek baisu, kiek gėda, kad jį, ge-rą ir klusnų, turės vanoti, ir dar vidury laukų — juk ir kaimynai gali paregėti!

Kai jis taip graužėsi, nejudėdamas iš vietos, priėjo tėvas ir valandėlę žiūrėjo tylėdamas.

Berniukas net girdėjo, kaip plaka maža jo širdelė, vis greičiau ir greičiau tuksėdama. Ir jis dar girdėjo, kai viršum tos tylos skambėjo giedri giesmelė: kažkur padangėse plasdėdamas, čireno vyturėlis.

Galop iš aukšto, lyg iš pačių padebesių, at-siliepė kiek gailingas tėtūšio balsas:

— Vaikeli, ką darai...

Jonukas tylėjo, lyg žado netekęs. Ant kak-tos jam nutūpė musė — jis nedrįso pajudėti ir ją nuvyti.

Tėtis vėl prašneko:

— Ar nežinai, sūneli, kad tai nuodėmė...

Sulig tais žodžiais mažytis net knystelėjo.

Tėtūšis daugiau nieko nesakė. Dar kiek pa-stovėjęs, jisai lėtai apsisuko ir nugūrino pasi-žiūrėti avių, ar jau nemetas jas kirsti.

Jonukas vėl pasiliko vienas su savo kai-mine.

Jam buvo taip graudu ir negera, kad nors imk ir prasmek. Lyg įkalta stulpelis, jis ten sto-vėjo vienišas, mažas ir nelaimingas: taip sunku, taip sunku jam buvo, kad nė žodžiu neapsakysi.

Bernelis regėjo, kokia didelė nelaimė jį iš-tiko. Jei tėtis būtų jį apkūlęs, visa bėda būtų

taip ir pasibaigusi. O dabar pasakė, kad tai nuodėmė! Nūn Jonukas turės su savo nauja niekšybe eiti į bažnyčią ir kunigui pasisakyti, kad jodinėjo ant avino. Jis niekada nesitikėjo, kad tokia nelaimė jį ištiks...

Ir jam buvo taip liūdna, kad jis nieko nematė ir negirdėjo: nei kaip vyrai, užsidėję dalgius, išėjo ir stojo į barą prie kviečių, nei kaip putpelė savo vaikus šaukė, nei kaip toli, labai toli mėlyna giria niūksojo, tokia rami, lyg užmigusi popietės kaitroje ir savo slėpininguose sapnuose.

Jis, pūdyme pasisėdęs kojytės, mažas ir nusiminęs, galvojo apie savo nelaimę, o už jo tyliai rupšnojo avys, prisiglaudusios viena prie kitos.

—o—

Jonukas išėjo sekmadienį anksti rytą.

Ligi vartų jį palydėjo mama ir tarė:

— Neužmiršk, kad atvažiauvę sustosim Irškučio kieme.

— Ne.

— Ar turi rožančių ir maldaknyges?

— Turiu.

Jinai kiekvieną kartą, kai jis eidavo į bažnyčią, klausdavo tų pačių dalykų.

Štai berniukas jau kiepsi ežia pro miežių lauką. Švelniai čėžėdamas, jam lenkėsi varpos. Aure, stryktelėjo kiškis ir, varsną pabėgęs, atsitūpė, stebėdamas.

Aplinkui buvo linksma ir gražu. Ir saulė švietė tokia skaidri, ir pempės skraidė laukuose, ir grietinė nesiliovė šaukusi dobiluose.

Jonukas skubėjo, nuleidęs akis. Jo širdelė tukseno taip nerami. Ne, jam tikrai nerūpėjo nei tasai bulius, kuris ragu vertė kupstą, nei tos laukinės aguonos, kurios žydėjo tokios raudonos ir skaisčios.

Žydrios ir geltonos gėlės kėlė savo galvas, o jisai jų nei regėti neregėjo.

Pasiekęs bažnyčią, Jonukas stojo į eilę pas jaunuką kunigėlį. Klebono jisai vengė, nes tas buvo senas, ilgai kamantinėdavo ir paskui dar bardavosi.

Vaikiukas pateko tarp vyrų, drūtų kaip ažuolai. Prie klausyklos žmonių vis tirštėjo, galop ėmė ir spausti. Žiūrėk, žaliukai ima ir ištrina berniuką iš eilės. Tada jis vėl įsispraudžia atgal, sukdamas galvą, kodėl nusidėjėliai šiandien taip ilgai užkliūva pas vikarą. Kartais gal koks užkietėjęs ėmė ir įstrigo...

Tuo tarpu vienas bernas atsisuko ir pro berniuko galvą tarė nusmėliuosi balsu kitam:

— Klebonas!

— Ką?

— Jis vikaro klausykloj!

— Eik jau nešnekėjęs...

— Žinią perdavė Jurgis Gervelė, kuris jau visai arti...

Ir pirmas vyras numojo galva į klausyklos šoną.

Tuos žodžius išgirdus, Jonukui tik iškaito žandai, o širdelė, rodos, liovėsi tvaksėjusi.

Pirmas bernas vėl atsigrėžė su nauju gadu:

— Jurgis Gervelė sako, kad vikaras nupuo-
lė nuo motociklo ir atsitrenkė kepenis. Dabar ligoninėj.

Antrasis tylėjo.

Ir taip abu jie murksojo, lyg ką apmąstydami.

Po kiek laiko pirmasis klupstelėjo ir išskuo-
dė iš bažnyčios, dar spėjęs sukuždėti savo bičiuliui:

— Man reikia susitikti su pusbroliu... Pasaugok mano vietą...

Likęs be draugo, antras ėmė gniaužyti skrybėlę ir žvilgtioti pro langą — už jo dvelkė malonūs vasaros vėjai.

Staiga jis susitraukė į kuprą ir, lyg ką nedoro padaręs, movė pro duris.

Čia vienas, čia antras nusidėjėlis iškrito, ir virtinė praretėjo. Juo arčiau klausyklos, juo neramiau darėsi Jonukui. Pora kartų jo ausį jau pasiekė rūstūs klebono graudenimai.

Kai jau tik viena moterėlė buvo likusi prieš berniuką, klebonas ūmai subrazdėjo, atsistojo — ir išėjo, visas šlamėdamas. Jisai dingo zakristijoje, iš kur po valandžiukės pasirodė sumos giedoti. Po sumos jisai sakė pamokslą — ilgą ir graudų, net žmones pravirkdė. Paskui buvo mišparai — ir regėkite, visas tas šventas darbas gulė ant vieno klebono pečių.

Nutilus vargonų dūdoms, žmonės pradėjo skirstytis. Pirmieji išgarmėjo vyrai, paskui sklaidėsi ir moterys.

Aplinkui buvo tylu. Tylėjo vargonai, kurie taip dailiai grojo, tylėjo ir didysis varpas bokšte. Net ir kregždės nutilo, pirmiau čiauškėjusios už lango. Tylėjo ir Jonukas, alkanas ir mieguistas pasitursinęs prie klausyklos. Jis buvo vienas. Prieš jį laukusi moteriškė jau buvo išdūlinusi — dūšaudama ir kažką viena sau pasakodama.

Berneliui jau ir baimė kažkur žuvo. Jis tik jautė, kad akelės jam vis labiau ir labiau merkiasi.

Po kiek laiko štai kažkas jį pakrutino už pe-
ties. Prie jo buvo pasilenkęs žmogus ir kalbėjo ramiu balsu:

— Vos neuždariau tavęs. Bėk namo.

Buvo tai zakristijonas, kuris, išvaręs paskutinę bobulę, rengėsi užrakinti bažnyčią.

— O klebonas? Ar neateis? — paklausė vaikiukas.

— Gana jau, sūneli, gana! — sužvangino žmogus raktais. — Dvasiškas tėvelis jau seniai papietujęs ir arbatą išgėręs. O po arbatytės jisai visados snustelia. Na...

Tai bylodamas, jis atkišo ranką, norėdamas padėti berniukui. Šisai pats atsikėlė ir tyliai kiūtino laukan.

Eidamas jis girdėjo, kaip didelėje ir tuščioje bažnyčioje kaukši jo batai ir kaip skamba sunkūs zakristijono raktai.

O lauke vaikiukui susyk pasidarė šviesu ir gera: juk jisai kantriai išlaukė ligi galo, ir vis dėlto buvo lengva širdyje, kad klebonas, pagėręs arbatos, jau negrižo.

—o—

Jonukas sėdėjo už stalo, tarp berno Petro ir davatkėlės Barboros, kuri vaikščiodavo po žmones ir dabar gyveno Vabaluose.

Jinai ir užvedė šneką, pamaldžiai tardama:

— Tik pagalvok — tokia nuodėmė!

Tai buvo taikoma ne bernui Petru, ne tarnaitėi Tekliutei, o mažam ir geram vaikelui Jonukui.

Jisai jautė, kad prasidės ilga, kebli ir pamokanti kalba. Jei būtų galėjęs, jisai būtų šmukstelėjęs į sodą — ir tegul jie sau stygavoja, kiek tinkamai. Nūn jis buvo paspėstas tarp didelių žmonių, ir nieko nepadarysi.

Taip jis kiurksojo už stalo, lyg nudiėgtas, o Barborėlė išvedžiojo:

— Ar bulius užpuolęs tave užtrintų, ar pasiutęs šuva aprietų, ar bėris išpirtų į smilkinį — kur tu eitum, tokis nedoras miręs?

Pirkioj buvo didelė tyla. Tik musės zurzė po tuščius dubenis. Lauke kudakino višta.

Jonukui buvo negera. Jis nenorėjo mirti, ir dar taip baisiai — jaučių subadytas! Jis bemaž regėjo save, ragu pervertą ir paskui seklyčioje ant lentos begulintį, kaip jo mažytė seserėlė Katriutė, kuri aną pavasarį ėmė ir išėjo pas Dievulį.

Atsiminęs Katriutę, jis staiga, nė patsai to nesitikėdamas, pravirko ant visos pirkios.

Visi sužiuro į jį.

Petras apglėbė berniuką, prisispaudė jį prie savęs drūta ranka ir pagrasino:

— Nebijok, svambaliuk! Aš tave apginsiu — ir nuo buliaus, ir nuo šunų, ir nuo Barborėlės.

Bernas jį visados pravardžiodavo svambaliuku.

Vaikas nusišnirpštė nosytę — ir nūn, Petro glėbyje, jam jau buvo ne taip baisu.

Čia sučirškė Barborėlė:

— Tai ką! Šiuose namuose jau negalėsiu nė bernelio pamokyti, šventos priedermės priminti... O maža kas gali ištikti! Jei ne bulius ar šuva, tai juk gali ar iš obelies išsiristi, ar po vežimu patekti. Neatsiminate, kaip Skelčio Levardas nukrito nuo šalinės ant grendimo — ir po vaikino...

Barborėlė gebėdavo vis naujų pavojų išrasti, juos paremdama apylinkės pavyzdžiais.

Atsiliepė Tekliutė:

— Negi su botagu šmigodama ginsi pas kleboną, jeigu Jonukas jo bijosi.

— Teisingai, — prabilo ir tėtis. — O Jonukas dar l'goninė. Šneka, jog turės jam ir aklają žarną pjauti.

Tekliutė nebuvo baigusi savo dvylekio. Ji vėl įsiterpė:

— Ir aš pernai buvau nuėjusi pas klebonėlį. Nieko svarbaus aš ten jam tada neturėjau pasakyti, bet aure — kad ims jis mane iš panagių kedenti: ar tu šio nepadarei, ar tu ano nepadarei... Man net sarmata apie tai jums prasitarė...

Bernas Petras čia nuskvatojo iš visos gerklės ir paleido Jonuką.

Išgirdusi juoką, Barborėlė supyko.

Ji barėsi:

— Zvengs čia, kaip koks erzilas. Palauk, kai ims tave gelti sukatos, tai žinosi, kad nereikėjo trintis aplink klėčių sąsparas.

Petras pakilo, pasiražė, kad net kaulai subraškėjo — ir paskui išstrigino pro duris.

Dabar kalbėjo tėtis:

— Žinai, mama! Sekmadienį Žvirgždaičiuose dideli švento Rokaus atleidai. Kunigų ten privažiuoja marios. Duokim vaikui kumelę — tegul nujoja.

Jonukas pažinojo šventą Roką. Seklyčioje buvo jo paveikslas: su ąsočiais, kuriuose skliunduravo vaistai, ir su šunimi, kuris laižė jo kojų žaizdas.

— Gerai sakai, tėvai, — pritarė motina. — Jonukas ir kelią žino. Pavasarį buvom nuvažiaavę su juo pas dėdę, o gyvena jis anapus Žvirgždaičių, tiesiai ant Šešupės kranto.

Tai pasakius, ji plačiai persižegnojo ir pakilo nuo stalo.

Skirstėsi ir kiti.

—o—

Atlaidų dieną Jonukas sėdo ant bėrosios ir išjojo.

Kumelė buvo sena, šleiva ir prijunkusi prie vaikų: tu galėjai karstyti ant jos, ar po pilvu lįsti, ar į karčius įsikirsti — ji nei tau spyrė, nei kando, net nepykė. Bernelis, stipriai įsikibęs į pavadi, visą kelią, kaip koks žirnis, pūpojo ant savo žirgo. Taip jis vartaliojosi į šonus, kol pasiekė Žvirgždaičius.

Čia jis kumelę pririšo prie tvoros ir nuėjo į šventorių, kur buvo pilna žmonių ir ubagų. Nusišėdėliai, kaip bitės šutrią dieną prie avilio, buvo aplipę klausyklos. Bet ir kunigėlių privažiuavo — senų ir jaunų, drūtų ir visai laibų, nei kokia lendrelė. Prie vieno jų prisistūmė ir Jonukas su savo ožiais. Dvasiškas tėvelis buvo toks malonus, kad sykį net pasakė "gerai, gerai, sūneli", o bartis visai nesibarė.

Po sumos berniukas išsigrūdo iš bažnyčios.

Visą vakarų šoną buvo užėmę juodi audros debesys.

Niekur negaišdamas, jis nuskubėjo prie kumelės. Jau iš tolo jį nusmelkė: mato jis — pavadis nugrauztas, o pačios bėrės — nė dvasios. Ji buvo gudri ir suka, ir dabar viena sau šleivojo namo, pakelėse pasiskabydama dobių. Nesykį ji buvo jau taip ištrūkusi ir grįžusi.

Ką bedarysi: vargšelis nusiavė hatus ir patraukė takeliu palei vieškelį. Debesys drumstėti vis didesni ir juodesni. Dundeno iš visų pusių, bet dar toli ir taip oriai, bemaž iškilingai.

Pakilo vėjas. Kregždės klykaudamos narstė į padanges. Galop, per javų laukus šnioksdama, atėjo audra.

Prapliupus lyti, Jonukas įlindo į rikę, žegnodamasis ties kiekvienu žaibu, kurie plieskė ir plieskė. Jam buvo baisu, kad jo nenumuštų perkūnas, spyręs į gubą. Kartais vaidenas, kad visas vakarų dangus liepsnoja.

Kai jis taip kiūtojo, klausydamasis lietaus čiurkšlių ir trenksmų, rikėje kažkas lyg suunkštė ir sukrebždėjo. Vaikiukas pastatė ausis ir ėmė klausytis. Ne, nieko nebuvo girdėti, vien tik liūtys taškės į šiaudus ir į žemę... Vėl lyg sudejavo ir tylutėliai cyptelėjo. Nūn vaikelui pasidingojo, kad ar koks žmogus, ar žvėris krapstosi po šiaudus, slinkdamasis artyn. Jonukui net plaukai pasišiaušė: jis atsiminė visus pasakojimus apie plėšikus ir žmogžudžius, kurie dieną slapstosi šieno kupetose, o sutemus išlenda ir eina vogti, subado žmones... Jam šmestelėjo tarp dviejų žaibų: guboj tupi toks burliokas — su peiliu saujoj, su žeriniomis akimis...

Vėl sučežėjo... Berniukas būtų šokęs į liūtų ir audrą, bet buvo lyg apkerėtas: nepajėgė nė krustelėti. Jis tik tupėjo ir laukė, ar štai nepuls ant jo plėšikas. O gal ten šliaužė gyvatė, rangydamosi ir šnarėdama per šiaudus. Jau arti, taip arti kažkas sucipo — ir šaltas daiktas, lyg angies snukis, palietė Jonuko ranką. Nesavu balsu suspigęs, jis išlėkė iš rikės.

Pro antrą jos galą, uraruodamas ir ketėrą pašiaušęs, išnirio šuva, kuris, matyt, taip pat žaibų nugąsdintas, buvo bemėginas prisimeiltyti prie vaikelio.

Abu jie čia buvo sulindę nuo audros.

— o —

Praėjus lietuvi, berniukas vėl maknojo keliu. Jį ėmė rūpestis: jautė, kad mama nerimauja, jam taip ilgai negrįžtant. Drauge jis krimtos ir dėl kumelės — o gal ją vagys pagavo ir nujojo kur į girias! Ar gal koks ūkininkas ją rado savo dobiuose ir laikys uždaręs, ligi kas atsišauks.

Taip bekuilniuojant, Jonukui jau ir kojas parkirto, jei pažįstamų vietų kaip nematyti, taip nematyti.

Po geros valandos jį prisivijo kito kaimo ūkininkas, vardu Simanas Tarabočius.

Jis pristabdė arklius ir tarė:

— Lipk į ratus — pavėžinsiu!

Berniukas tuoj įsiritė į šiaudus, kur jau pūsojo dvi moterys.

Simanas Tarabočius buvo kauštelėjęs ir visą laiką šnekino ką nors: čia moteris, čia Jonukas, čia arklius. Jis šnekino net ir medžius pakelėse, tardamas jiems: "Va, gluosneli, ėmė vėjas ir nu-laužė tau šaką".

Ir jis liūdnamai kinkuodavo galva.

Namus Jonukas pasiekė tik vakarop. Bėroji snaudė pūdyje, jau prižišta, išsipūtusiais šonais ir dar su vienu dobiu lūpose. Pajutusi berniuką, ji draugiškai sužvingo, sumataškavo uodega ir vėl nukorė galvą.

Ižengęs į priemenę, jisai išgirdo pirkioje kalbant.

Snekėjo mama:

— Ir paleisk tu man, tėvai, vieną vaiką. Negalėjai patsai važiuoti. Būtum dar ir mane į atlaidus paėmęs.

Niekas jai neatsakė.

Mama vėl kalbėjo:

— Neduok, Dieve, ar kumelė galėjo įspirti, ar perkūnas nutrenkti, ar šunes aprieti. Atsimeni, kaip pernai uždraskė Siaurusaičių Klemensėlį...

Dabar prabilo tėvas, ramindamas:

— Nemažas gi jau bernelis ir nekvailas — nepražus kaip adata. Ir kelią gi žino... Neverk, motin...

— Tu nė širdies neturi. Mažytis gal kur negyvas, tu gi — neverk. O vaikelis buvo toks geras — nei jis tau kada skersą žodį atvertė, nei su kitais mušėsi, nei landžiojo po svetimus sodus obuolių vogti. Dievulėliau tu mano!...

Ir mama balsu pravirkto.

Graudu pasidarė ir Jonukui. Sykiu jam buvo gera, kad jinais tokiais meilingais žodžiais jį garbstė.

Kad pats nepražliumbtų, jisai, pasidrašindamas, nusikrenkštė ir atsargiai sugirgždino duirs į pirkį.

— Ogi va! — tėtis parodė savo sūnų, bežergiantį per aukštą slenkstį. — Ar nesakiau, kad nepražus!

Mama nieko netarė, tik paglostė savo pupūnėlio galvą ir sušnabždėjo:

— Tu mano vabaliukas...

Jonukui buvo taip šilta ir gera.

Apsikuopęs ir pavalgęs, jisai krito į patalą ir užmigo, kaip akmenukas.

Miegojo ilgai ir kietai. Visą naktį sapnavo, kad jis stovi dideliame pūdyje, kurio nei galo, nei krašto neužmato akis. Visa dirva buvo pilna bėrų kumelių, kurios vienok buvo ne kumelės, o toki stambūs avinai. Visi jie lenkė nugaras, lyg prašydami, kad berniukas sėstų ant jų ir jodinėtų. Jisai betgi nesėdo, nes anapus lauko buvo klebonas ir pirštu grumėjo. Tada vienas avinas supyko, ir paskui jį supyko visa avinų dirva. Tas pirmasis avinas pribėgo prie Jonuko, sukando jį dantimis už pakarpos ir ėmė purtyti, kaip koki maišą. Jis kratė vis smarkiau ir smarkiau, kad vaikas pagaliau ėmė spurdėti kojomis ir rėkti, šaukdamasis pagalbos.

Nubudo jis nuo savo šauksmo. Prie lovos buvo pasilenkusi mama ir žadino jį, švelniai tardama:

— Kelkis, Jonuk. Jau saulutė ties ažuolo viršūne, o tu vis miegi ir miegi.

Jis pašoko iš patalo. Diena švietė giedri ir linksma. Aplinkui čia nieko nebuvo, ko jisai bijotų: nei anų didelių avinų, nei grasinančio klebono, nei perkūnijos, — visiškai nieko.

Guviai jis užsimovė kelnaites ir išbėgo į naują dieną.

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

LIETUVIŲ POEZIJOS KELIAS PER
400 METŲ

Lietuvių poezijos antologija

Lietuvių poezijos antologija, sudaryta poeto Jono Aisčio ir beletristo A. Vaičiuliaičio, yra istorinis lietuvių poezijos rinkinys nuo lietuvių literatūros pradžios iki šių dienų. Jis apima 400 metų laikotarpį individualinės poezijos, pradedant autorium, mirusiu 1545 m., ir baigiant gimusiu 1924. Niekad anksčiau jokia antologija ne-reprezentavo tiek amžių, tokio autorių skaičiaus ir tiek kūrinių. Lietuvių poezijos antologija apima 169 poetus su 828 eilėraščių ir didesnių veikalų ištraukomis. Iš gyvųjų antologijos poetų šiuo metu JAV-se gyvena 40, kituose kraštuose šiaurės geležinės už-dangos — 12. Daugiausia kūrybos pa-vydzdžių duota Donelaičio, Baranausko, Maironio (iki 30 psl.). Mažiausias eilėraščių yra J. Chądzinskio — ištrauka iš *Ver Luciscanum* (1648) — tik dviejų eilučių. Antologija pradedama parinktų liaudies dainų skyriumi, o baigiama naujausiais liaudies kūriniais — partizanų dainomis. Senosios liaudies dainos pratęsia lietuvių poezijos amžių į rašto nesiekiamus laikus, kada gimė ir reikėsi nežinomas lietuvių tautos genijaus poetas, o partizanų dainos užtikrina jį esant nemirusį ir sunkiausiose naujosios vergijos dienose.

Savųjų tarpe nėra reikalo kalbėti apie lietuvių kalbos kultūrą ir grožį, kuris žėri iš liaudies poezijos lobyno, gal tūkstančių, gal ir daugiau metų senumo. Gaila, kad į jas atkreiptas Europos romantikų dėmesys 18 šimt-metyje buvo tik kaip atdūsus už mi-rusiją. Valstybės nepriklausomybės netekimas ilgiems metams prispaudė ir lietuvių kūrybinį augimą. Rusų pa-jungta, Lietuva merdėjo ne tik mate-

riališkai, bet ir dvasiškai. Lietuvių tauta norėta paversti vergu, bau-džiauninku, geriausiu atveju — žem-dirbių tauta, kuriai nereikia nei rašto, nei meno, nei kultūros. Šviesa atė-jo iš vakarų. Pirmoji knyga, parašyta Martyno Mažvydo, buvo ne tik pir-mas katekizmas, tikėjimo pagrindų vadovas, bet ir pirmasis elementorius, rašto vadovėlis, ir pirmoji spausdintų eilių knyga, kurios įžanginiai žodžiai „Broliai ir seserys, imkit mane ir skaitykit“ šiltu jausmu nuteikia skaitytoją ir šiandieną.

Kaip kitų tautų, taip ir lietuvių pirmieji knygos amžiai yra bažnyti-nės knygos amžiai. Beveik du am-žius ir lietuvių rašytinė poezija buvo „bažnytinė“, pradedant Rapagelioniu ir baigiant Šimelfenigiu. Vienintelės to meto „poezijos antologijos“ buvo metai iš metų pakartojami, panaui-nami, papildomi giesmynai, kol 1818 metais išleidžiami Donelaičio „Metai“, o 1825 m. — pirmasis lietuvių liau-dies dainų rinkinys.

Jieškodami pirmojo išspausdinto in-dividualaus rinkinio, turėtume nuo šių dviejų datų grįžti atgal į 1814 metus, kada išėjo Antano Drazdausko-Straz-do „Giesmės svietiškos ir šventos“. Vėliau užtiksimė ir daugiau „pasau-lietiško“ turinio poezijos. 1823 m. be autoriaus vardo išspausdinta D. Poškos „Mužikėlio giesmės“ (knygoje Jo-nas iš Svisločės), 1829 m. — S. Sta-nevičiaus pasakėčios, o 1861 m. — K. Aleknavičiaus „Pasakos, pritiki-mai, veselos ir giesmės“.

Daugiausia anais laikais individua-linės poezijos išspausdino tas vienin-telis periodinis leidinys — L. Ivinskio 1846 m. išleistas kalendorius, vadina-

mas „Metų skaitlius“, kuris kasmet ėjo iki 1864 m. (Sekančiais metais kalendorius nebepasirodė; 1865 metais uždrausta spauda.) Ivinskio metskait-liai buvo pirmieji almanachai, kur su savo poezijos dalykais pasirodė Karo-lina Praniauskaitė, A. Baranauskas („Anykščių šilelis“ ir kt.), kun. Kai-rys ir dar kiti. Antano Vienažindžio poezijos rinkinėlis (viso 27 dainos) iš-leista tik 1894 m., už dvejų metų po autoriaus mirties. Tais pat metais išėjo A. Jakšto „Dainų skrynelė“, o kitais, 1895 metais, pasirodė Mairo-nio „Pavasario Balsai“, žymiausia ir populiariausia iki šių dienų lyrinės lie-tuvių poezijos knyga, per nepilnus 60 metų sulaukusi 17 laidų, viso apie 50,000 egzempliorių.

Donelaitis, kaip švyturys iškilęs 18 a. pabaigoje, ir Maironis, 19 a. pabai-gos ir 20 a. pradžios didžiausias poe-tas, yra du mūsų poezijos pagrindiniai stulpai, kurių vienas žymi individua-linės lietuvių literatūros pradžią, o kitas — duoda pagrindą klasiškinei lie-tuvių poezijai.

Donelaičio „Metai“, parašyti hegza-metru, pradėti 1740 metais, t. y. 8 me-tais anksčiau negu pasirodė Klops-tocko „Mesijas“, Vokietijoje pradėjęs naują literatūros epochą. Daugiau ne-gu pusę amžiaus „Metų“ poema išbu-vo rankraštyje, o išleista romantizmo suklestėjime, ji bebuvo traktuojama kaip rasta žėrinti seniena. Bet tikro-ji kūryba niekad nesensta. Per atei-nantį 100 metų Donelaičio „Metai“, iš-versti į vokiečių, lenkų, rusų, latvių, o paskutiniu metu ir anglų kalbas, vis labiau buvo įvertinti ir pripažinti kaip lietuvių genijaus meno kūriny.

Vėlesnioji lietuvių poezija, pergyve-nusi vergijos ir spaudos gadinės me-tus, nors kartais ir su dideliais liesų metų tarpais, eina lygiagrečiai su vi-sos tautos gyvenimu, yra tikras tau-tos sielos atspindys, išreiškias gyvy-bingiausias aspiracijas ir subtiliausias širdies jausmus. Jos tematika nepa-sitenkina skundais ir elegijomis. Da-žnai ji esti didvyriškų tautos žygių ir naujos laisvės kovos kėlėja ir kursty-toja. Jos autoriai — mokslo vyrai, kunigai, vyskupai. Jos motyvuose vy-

rauja tautiškai visuomeninis, politinis elementas.

Pirmasis ne tik visuomeninių nuotakų reiškėjas, bet ir meninės formos kūrėjas. 19–20 a. sąvartoje iškyla jau minėtas vardas — Maironis, visuotinai, dar gyvam esant, pripažintas laisvės pranašu ir Tautos Dainiumi. Šiandieną, po 20 metų nuo jo mirties, į Maironio kūrybą žiūrėdami iš perspektyvos, galime kalbėti nebe tik kaip apie laiko poetą, nebe kaip gadynės kūrėją, bet ir kaip lietuvių klasikinės toninės poezijos pagrindų davėją.

Rašinyje "Mūsų poezijos formų raida" J. Aistis pažymi, kad jau Donelaičius, rašydamas hegzametru, kūrė ritmą toniniu principu, kuris išeina iš lietuvių liaudies dainų ritmo. Gi pirmasis tobuliausiu toniniu ritmu, pėdine eilėdara, gryna kalba, skambia forma, puikiai valdoma technika, klasikiniiais rimais, be abejo, yra Maironis.

Jo laimėjimais naudojosi ir sekančios poezijos kartos, kurių pirmoji, vadinama vainikų karta, formos atžvilgiu ir neišsivadavo. Jos aukščiausią laimėjimų viršūnę pasiekė Putinas. Iš jos išsiveržti revoliucingiausiai ėmėsi Binkis, smarkiai paveiktas futurizmo ir ekspresionizmo. Mažiausia tos kartos poetų Maironiui skolingas Sruoga, formavęsis simbolistų ir ekspresionistų įtakoje. Iš jo mokėsi ir naująją lietuvių simbolizmą praturtino St. Santvaras.

Didelis jo ir vėlesnės kartos poetų skalčius jau visu kūrybingumu ir platumu įsilieja į bendrą vakarų kultūros lobyną. Jų poezijoje gyvas ir aktyvus 20 amžiaus srovių ir srovelių poezijos pulsas, su visais jo charakteringais niuansais. Jų europiškiausiui reikėtų laikyti Joną Aistį. Bet šia, pačiame amžiaus viduryje, karta mūsų naujoji poezija nesibaigia. Už jos stovi tvirta Bradūno—Nagio—Niliūno karta, išaugusi paskutiniaisiais Nepriklausomybės metais ir dabar esanti pačiame kūrybiniame pajėgume. Naujoji, pomaironinė lietuvių poezija, modifikuota šių dienų moderniosios vakarų pasaulio poezijos laimėjimais, pasauliniam forumui gali rodytis lygiomis su kitų tautų poezija, nė kiek neatsilikdama nei formos, nei turinio atžvilgiu nuo žymiųjų vokiečių, prancūzų, anglų poetų. Jeigu kas ją skiria nuo pasaulio, tai tik tas kalbos barjeras, kuris visada buvo aukštas slenkstis mažųjų tautų poetams išeiti į pasaulį.

Sudarydami šią antologiją, redaktoriai turėjo nepaprastai sunkų uždavinį. Tremtyje, kur teprieinamas vos vienas kitas ankstesnis antologinis lietuvių poezijos leidinys, kur stinga be

MAIRONIS

galo daug visų laikotarpių individualių rinkinių (o ką jau bekalbėti apie periodiką), iš pirmo žvilgsnio darbas atrodo neįmanomas. Ir vis dėlto darbas, palyginti, per trumpą laiką atliktas ir, reikia pripažinti, atliktas patyrdingai. Jeigu yra trūkumų, juos mato ir patys redaktoriai. Darbo ir sąlygų sunkumus prisipažindamas, A. Vaičiulaitis pastebi, kad ne tik ne viską ištesėję, kas turėjo būti duota, leidžiant istorinę antologiją; esą, ir dėl paties parinkimo gali būti įvairių nuomonių; jis prisipažįsta, kad vieno kito autoriaus dėje ne tai, kas gražiausia, bet ką po ranka turėję.

Redaktoriai, pateikdami šį lietuviškos poezijos lobyną, vienas šiltais ir jautriais žodžiais apžvelgia lietuvių poezijos kelią, paminėdamas jos ryškesnius visų amžių ir generacijų atstovus (Vaičiulaitis); antrasis — bando aptarti lietuvių poezijos formų raidą, prieidamas išvados, kad lietuvių poezija yra laikiusis trijų eilėdaros taisyklių: silabinės, pėdinės ir liaudies dainų, arba grynai lietuviš-

kos. Šalia to jis apibūdina lietuviškąją strofiką ir rimavimą.

Autoriai antologijoje eina chronologine tvarka. Tai vienas patogiausių metodų, leidžiant istorinę antologiją. Jis visiškai tinka aniems laikams, kai šimtmetį tebuvo vienas ar keli poetai. Bet į paskutiniuosius metus toks metodas įneša savotiškos dislokacijos: ne tik išskirstomi generacijų ar grupių atstovai, bet ir paskleidžiama tam tikros anarchijos. Laikantis gimimo metų, ne vienas autorius "pasendinamas" ir nukeliamas į visai svetimą draugystę, arba, kaip Vaičiulaitis sako, "romantikas tampa kaimynu futuristo", o kažkuris modernistas nušoka beveik į "Aušros" gadinę. Keturvėjininkas Binkis atsiduria Vinco Stonio kaimynystėje, St. Laucius — Šemerio ir Žlabio, o šių bendradarbis Rimydis nubėga į priekį už Aisčio, Nėries, Borutos, nors šie tik tada "gimė", kai anas buvo "miręs". Neorganiška ne savo gadynės nugrimsta Jurgis Baltrušaitis, į lietuvių poeziją atėjęs po Keturių Vėjų ir po Aisčio

kartos, o antologijoje gavęs vietą tuoj po Ks. Vanagėlo, po Jono Jonilos, prieš Kmitą, Dagilėlį, Vaičaitį, Margalį, Jovara. Susipažįstanciam su lietuvių poezija tik iš šios antologijos, Baltrušaičio anachronizmas būtų sunkiai sprendžiama mįslė. Išimtimi jis teks laikyti ir tada, kai po 100 metų naujieji literatūros istorikai apie Nepriklausomybės metus kalbės kaip apie vieną lietuvių literatūros aukštinio amžiaus, galbūt, klasikinį laikotarpį, kai Keturi Vėjai jame bus tik savotiškas Sturm u. Drang, vidury didžiųjų klasikų epochos gimimo. Savo amžiumi J. Baltrušaitis bus „apžvalgininkas“ ir „varpininkas“, o jo poezija į tą laikotarpį tebus atėjusi tik po 40 metų.

Kaip ir tinka istorinei antologijai, redaktoriai surinko į ją beveik visus poetus, kurie tik vienu ar kitu metu, daugiau ar mažiau reikšėsi spaudoje, pasirodė su atskirais rinkiniais ar savo darbus paliko rankraščiuose. Daugelis senųjų eliuotųjų teko rinkti iš anoniminų giesmynų, laišku, archyvų, bibliotekose rastų su lietuviškais rankraščiais knygų. Jeigu Poška, Valiūnas, Strazdas, Stanevičius mums jau labai gerai žinomi ir garsūs vardai, tai Srubauskis, H. Budrius, Savickis, Žemaitis, Zagurskis-Ažukainis, Anusavičius, J. Želvys, Kairys yra beveik naujagimiai. Antologijoje iš naujo susipažįstame ir su tokiais autoriais, kaip Pabrėža, Aleknavičius, Vištelis ar Jonas Mačys Kėkštas.

Laikantis proporcijos, kuria rinkti ir dėti pirmieji autoriai, paaštrinėje ir pomaironinėje gadyne, atrodo, būtų tekę daug daugiau poetų rasti, kurie ne tik po dvi įmanomas, kaip Chadžinskis, eilutes, bet ir po porą rinkinių yra išleidę. Antologijos „appendixas“ rodo, kad tik knygą bespausdinant tokių atsilikėlių dar suspėta bent šešetas pridėti: J. Stanislauskas (Žvainys), Julius Savickis (Lendrė), Aleks. Dičpetris, Antanas Rūkas, Jokūbas Liauda (Liaudanskis) ir Alf. Keliuotis. Novatorius Liauda yra vienas artimiausių Aisčio—Miškino „Pjūvio“ bendradarbių, tat reikia manyti, kad laiku į antologiją jis nepateko tik dėl to, kad neįrėta nei jo biografinių žinių, nei jo poezijos.

Bet be šių antologijoje pasigendama ir daugiau. Vyresniųjų tarpe nėra S. Dagilio, aušrininko, iš kurio Binkis mokėsi rašyti „Tamošių“, nėra J. Turčinškiečio (Zubricko), tiesa, daugiausia proginų eilių rašytojo, bet vis dėlto savo laiku populiariaus: trūksta J. Rainio (Papeckio), „Gairių“ žurnalo bendradarbio, išleidusio atskirą rinkinį (Amerikoje); A. Giedrius (Krislelis), tiesa, daugiau vaikų literatūros kūrėjas, bet savo laiku jo

liaudies motyvais dainelių rinkiniai yra buvę populiarūs; V. Krėvė pirmuose „Vainikuose“ dedamas kaip poetas, o čia jo nėra; šiaip ar taip Krėvės liaudies dainų imitacijos turi originalios vertės; iš vėlesnių autorių pasigendama Prano Morkaus, „Gairėse“ ir „Krivulėje“ davusio modernių eilių, turėjusių įtakos ir vėlesniems (šis praėjusio karo sūkurys žuvęs poetas iš viso vertas platesnio dėmesio); šalia visos eilės moterų poezij trūksta Alės Sidabraitės ir vilnietės Onos Miciūtės; antrųjų „Vainikų“ laikotarpyje yra likusių ir daugiau poetų, kurie iš literatūros lyg ir pasitraukė ar nuosliau stovėjo, bet savo pėdsakus yra iš viso palikę: A. Vilutis, K. Žvaigždulis (Snarskis), H. Lukauskaitė, proletariato poezijos autoriai, Virgo Ferrea (K. Janionis), satyrininkas ir politinių sakinių rašytojas, Antanas Jastas... Jeigu yra tokie autoriai, kaip išeivių buities vaizduotojas J. Naruševičius, ar tokių, kurie sau dėmesį ir vietą poezijos istorijoje nusipelnė vienu kitu eilėraščiu, (Židžiūnas: „Supinsiu dainužę“; J. Biliūnas: „Kad numirsiu“; J. Yluvis: „Kaminas“), tuo pačiu principu B. Gaidžiūnas galėjo papildyti kacetinę poeziją, o populiariausias dainas — Pr. Lembergas, kurio „Tau, sesute“ įėjo į karių ir jaunimo dainų repertuarą, Pr. Gudaitis — su daina „Neišėik, neišeik tu iš sodžiaus“, kuri lygiai populiari, kaip ir „Leiskit į tėvynę“ ar „Aš atsimenu namelį“...

Būdami dosnūs visiems laikams, redaktoriai tačiau dosniausi pasirodė dabarties poetams. Jų bent keliolika įdėta vos pradėjusių rašyti ir neišleidusių nė vieno rinkinio. Tokią atranką tedarant, papildant ne tik minėtais, bet ir neminėtais praleistais vardais, antologija galėjo dar gerokai papildinėti. Suprantame sąlygas, kuriose reikiama ir kuria jauniausieji, pripažįstame, jog visokiais būdais reikia skatinti ir remti jų geros pastangos, tačiau reikia abejoti, ar toks dar tebegimstančių jamžinimas nereikšia ir jų per ankstyvos mirties nulėmimo? Matant antologijoje autorius, periodinėje spaudoje tepaskelbusius vos po keletą eilėraščių, kyla klausimas, kuo jie išskirti iš kitų bendralikių — ir produktyvesnių ir gal nemažiau talentingų, — kaip A. Baronas, B. Pukelevičiūtė, V. Butėnas, A. Karvelytė, S. Prapuolenytė, J. Mikštas, L. Lėtas, Al. Pagėgis ir dar vienas kitas.

Atrankos atžvilgiu antologijų praktikoje paprastai daromi tokie skirtumai: į apžvalges, istorines, sumuojančias antologijas, dedama visi mirusieji autoriai ir ryškų, neabejotiną kūrybinį veidą turintieji gyvi; į laiko, generacijų, srovių, grupių antologijas visi iki mažiausių, į dabar-

ties — ką tik redaktorius randa iškeltina iki jauniausių. Šiuo atveju redaktorių kurtuazija istorinės antologijos tipan leido įdėti ir savo dosnių sentimentų bei simpatijų, kai tuo tarpu dabarties poezijos almanacho „Žemės“ redakcija buvo nepalyginamai kietesnė.

Antologijoje randame lygiai metropolijos, lygiai senų išeivių, lygiai naujųjų poetus. Iš dabar Lietuvoje likusių, kurių labai mažas skaičius tėra, šalia tokių vardų kaip Putinas, Valčiūnas, Inčiūra, Miškinis, Buivydaite, randame pora tokių, kurie pirmiaisiais komunistų okupacijos metais atsiribojo nuo lietuvių tautos.

Trūksta antologijoje, išskyrus Borutą, Butkų Juzę, Jakubėną, dar keletos „senųjų“ socialistinės krypties poetų, buvusių aušrininkų, trečiafrontininkų, prosvaitininkų, raketininkų, darbininkų (almanacho „Darbas“), audrininkų (almanacho „Audra“), kurie, deja, visu savo gyvenimu ir visa kūryba įsijungė į socialistinę statybą ir kovą prieš visa, kas lietuviška ir kas meniška. Vienas kitas Bradūno amžininkas, likęs ir už gerklės paimtas, rodos, galėjo tos generacijos eiles papildyti. Tos generacijos atstovais antologija galėjo būti ir baigta.

Būtų labai įdomus dalykas, turint vienoje vietoje visus lietuvių poetus, pažvelgti į jų poetinę kūrybą ir palyginti, pavyzdžiui, su kaimyninių tautų poetais ir poezija, turėjusia ar neturėjusia kokios nors įtakos mūsų autoriams ir mūsų poezijos augimui, charakteriui, formai, tematikai. Rusų klasikais ir naujosios srovės, lenkų klasikais ir romantikais, su kuriais neišvengiamai teko susidurti mūsų visuomenė, lankiusiai rusų ir lenkų mokyklas, skaičiusiai jų knygas, gyvenusiai ten kilusiomis ir plitusiomis idėjomis, be abejo, negalėjo palikti be įtakos ir 17-19 a. lietuvių rašytojams. Per rusų ir lenkų literatūras buvo progos susisiekti ir su pasaulinės literatūros veikalais, kurie vertimais atėjo iš Vokietijos, Prancūzijos ar Anglijos. Tačiau, nors Vienažindys buvo vienmetis su Mallarmė ir Liliencronu, o mirė tais pačiais metais, kaip Tennysonas, jis visa siela ir visais jausmais liko savo tautoje, anų autorių nė juste nejutęs; gi Vaičaitis, vienmetis su Rilke, Valery ar angliu John Masefieldu, buvo visiškai artimiausių kaimynų lenkų ir realistų poetų rusų Maikovo, Kolcovo mokinys. Pasaulinė literatūra gyvenit, ja kūrybiškai domėtis pradėta labai vėlai, tik 20 amžiaus antrajame dešimtmetyje, kurio poetams teko jau tiesiogiai susidurti su tuo pasauliu, su vakarais.

Europoje kilusių ir, pagaliau, žlugusių srovių (impresionizmo, ekspre-

sionizmo, surrealizmo, dadaizmo, futurizmo) atgarsiai lietuvių poeziją pasiekė jau tik Nepriklausomybės laikais. Kai kūrė jos gyveno dešimtmečiais, čia, pas mus jomis persirgta keliais metais, sutrumpintai, dažnai ne tiesiogiai jomis, bet jų skiepais apsikrėtus. Didžiausią sąjūdį sudarė futurizmas, sukeltas keturvėjininkų, kuriems vadovavo Kazys Binkis, talentingas, pilnas kūrybinių jėgų, niekad su savo generacijos žmonėmis neišsitenkęs poetas. Kai į Binkio poeziją žiūrime šiandieną, jau iš poros dešimčių metų nuotolio, ji savo forma būdama labai nevienoda, pirmuoju rinkiniu skamba kaip nemo-kyta liaudies lyrika, antruoju atsisaukia kaip poetiškai rafinuota, bet neišbaigta programinė proklamacija.

Kitose literatūrose yra pastebima "mada" ilgai atradinti: po kiek laiko, nebežinomi, nugrimzdę į praeitį ar visai nauji vardai iškeliami į dienos šviesą ir parodomi nauji tur- tai. Tokių atradimų netrūksta ir pas- kutiniais laikais. Amerikoniškai at- kasė Emily Dickinson, anglai — G. M. Hopkins, vokiečiai atgaivino Hol- derlino kultą, italai — vieną Vatikano valstybės vienuolį.

Iš toliau žiūrint, iškyla prieš mūsų akis naujoje šviesoje ir ne vienas ki- tas lietuvių poetas, bendralaikį nu- stelbtas, kritikos kitaip vertintas, ar visuomenės "nepastebėtas". "Jei jis būtų miręs 25 metų, jis būtų buvęs didžiausias vokiečių poetas", taip bu- vo kalbama Vienos kavinėse apie Hu- go von Hofmannstahl; panašiai norė- čiau pasakyti ir apie mūsų Adomą Lastą-Adomą Juodį, kuris dar prieš Putiną, prieš Binkį, Sruogą ir Kiršą jau "Aušrinėje" pasireiškė gražiausiais savo talento žiedais. Niekas ano meto jaunųjų poetų negalėjo lygintis jausmo ir formos stiprumu su Lastu, kuris ir šioje antologijoje maldomis ir kitais dalykais pasirodo kaip gilaus jausmo lyrikas. Tvirtai prakalba ge- rai parinktas Vaicaitis; pro daugelį prazimušą savo laiku norėtas nuneig- ti Margalis. Skyrium paminėtinas se- niai iš lietuvių poezijos emigravęs, bet nepaprastai skambių ir spontaniš- kai išsiveržusių eilių autorius J. Tys- liava, laukias savo "atgimimo" ir nau- jo įvertinimo.

Gerai antologijoj reprezentuojami mūsų poezijos šulai Maironis, Puti- nas, Aistis. Žymiai subrendę ir beveik visai savo veidą pakeitę išeina Vait- kus ir Kirša, kurie pirmuose "Vaini- kuose" buvo dar gana jaunuoliški. Gerai atrinkti ir stipriu kūrybiniu veidu parodyti St. Santvaras, J. Tys- liava, A. Miškinis, Gr. Tulauskaitė, H. Radauskas, Bradūnas, Mačernis, Niliūnas, Nagys, Šlaitas.

Kalbant apie tekstų atrinkimą, pri- ėjus prie kai kurių autorių, norėtusi, kad redaktoriai vėlesnėse laidose pa- darytų papildymų bei korektūrų. Pil- nesni ir ryškesni galėjo būti Jurgelio- nis, Paparonis, Janonis, Budvytis, Laucius, Buivydaite, Zalvarnis, Šilelis, Stonis, Aukštaitė, Jakubėnas, Krumi- nas, nekalbant jau apie pačius jau- niausius. Paparonis išėjo verksmin- gas ašarotas; geresnis jis yra buvęs "Sūduvos" antologijoj, ogi ir iš jo rinkinio buvo galima rasti stipresnių dalykų, kaip "Neklausk, tautiet, ma- no vardo", ar "Finis coronat opus". Šalia populiariųjų Vaiciūno "Nurimk, sesut", Binkio "Geležinio vilko mar- šo", galėjo eiti ir Paparonio "Gau- džia trimitai". Buivydaite, paimta's tik iš pirmojo rinkinio pavyzdžiais, išėjo ištisai "tyrų dukteriška", o vė- lesniuose rinkiniuose būta ir bran- desnių dalykų. Per daugelį autorių jaučiama lyg ir tam tikra tendencija jų kūryboje surasti nors po vieną liaudies dainų forma eilėraščių. Taip atsitiko su Stoniu, Rutkūnu, Jakubė- nu, Orintaite, Laucium. Pastarasis daug stipresnis ir įdomesnis savo sa- tyrose, parodijose (šalia Alijošiaus, Jul Bokso žinomas vardu Stella). Rei- kia pastebėti, kad naujojoje poezijoje be A. Gustaičio nei satyros, nei hu- more nesutinkame. Jul Bokso tuo tarpu išskyrus, nereikėjo užmiršti Leonardo Žitkaus, aštraus "dainų vie- tinių ir sovietinių" autoriaus, to pa- ties Židžiūno, kuris Amerikos lietuvių spaudoje yra plačiai reiškėsis humo- reskomis ir išleidęs rinkinį "Daug la- bų dienų".

Redaktorių Vaiciulaitis, tarp kito ko, užsimena, jog antologijoj trūksta pulkių J. Rallo Homero bei Šakenio Mickevičiaus ("Pono Tado") vertimų, sakydamas, jog taip išversti Homerą galėtų būti kiekvienos literatūros lai- mėjimas. Norėtusi pridurti, jog Ado- mas Mickevičius antologijoj užsiel- no vietos iš viso kaip lietuvis poetas, ne tik "Pono Tado" ištraukomis, bet ir "Krymo sonetais", kur kelias at- vejais minima Lietuva, jo tėvynė, ir kitais kūriniiais. Tuo pačiu principu vadovaujantis, į antologiją vertėjo įdėti ir Milašiaus, rašiusio prancūziš- kai, bet save laikiusio lietuviškos kil- mės; ypač, kad pats Vaiciulaitis yra davęs aukšto meninio lygio jo vertimų. Šie du autoriai, — Micke- vičius, daugiausia įtakos turėjęs se- najai kartai, ir Milašius, savo įtaka pavėgęs jauniausius lietuvių poe- tus, ne tik būtų antologiją praturtinę, bet ir oficialiai įsipilietinę į tą tėvynę, iš kurios jie yra kilę. Kalbant dėl ver- timų įterpimo į originalios poezijos antologiją, tenka prisiminti, jog tokie dalykai yra praktikuojami ir angų, vokiečių ir kitose literatūrose. Pav.,

Vytautas Mačernis

į savo poezijos antologijas anglai- amerikiečiai deda Fitzgeraldo vers- tąjį Omar Chajamą, o vokiečiai — Liuterio Šventojo Rašto vertimų iš- traukas.

Baigiant, norėtusi pridurti porą techniškų pastabų. Gale antologijos pridėtas abėcėlinis autorių sąrašas su trumpomis biografinėmis ir bibliogra- finėmis žiniomis. Tai platus leksiko- ninių žinių rinkinys, su daugeliu au- torių foto nuotraukų (ar piešinių). Ateityje maža kas beteks papildyti. Reiktų tik pavardžių ir slapyvardžių žymėjimą sulyginti bei papildyti. Pav., jei rašoma: VENANCIJUS ALISAS, Aleksandras Arminas; O. B. AUDRONĖ, Ona Balčiūnienė, BALYS AUGINAS, Augustinavičius... reiktų rašyti ir KOTRYNA GRIGAITYTĖ, Graudušienė, JONAS JONILA, Žilius; SALOMĖJA NĖRIS, Bačinskaitė; ŽALIA RŪTA, Adolfas Sabaliauskas; SALYS SEMERYS, Šmerauskas ir pan. Prie pavardžių JULIUS JANO- NIS, JUOZAS STANISKAUSKAS, JU- LIUS SAVICKIS, KLEOPAS JURGE- LIONIS ir kt. trūksta slapyvardžių, kuriais jie daugiausia pasirašinėjo: Vaidilos Ainis, Žvainys, Lendrė, Kalė- dų Kaukė... A. Šmulkštys pasiraši- nėjo tik Paparoniu, tat geriau būtų tikę rašius: PAPARONIS, Antanas Šmulkštys; taip pat ir A. Zalvarnis, Jurgis Tilvytis... Prie KSAVERAS VANACĖLIŠ trūksta pavardės Saka- lauskas; trūksta jos ir prie JOKŪBO LIAUDOS (Liaudanskis), KAZIO ZUPKOS (Kecioris). Daugumas mote-

rų poečių kažkodėl paliktos tik su mergautinėmis pavardėmis, nepridedant jų, iškėjęs, pavadėję: GRIGAITYTĖ, Graudušienė, NAKAITĖ, Arbačiauskienė, ORINTAITĖ, Janušenė, TULAUŠKAITĖ, Babrauskienė.

Po kiekvieno autoriaus žinių ir foto pasigendama pėginos skaičiaus, rodančio, kuriame antologijos puslapyje yra to autoriaus kūryba. Dabar, "susipažinus" su autorium, reikia jo įieškoti turinyje, o ten jis eina nebe abėcėline, bet chronologine eile, dėl to skaitytojui sunku susigaudyti.

Gerais laikais antologiją leidžiant, gali būti, kad teks ją praplėsti iki poros tomų. Nesitenkinant bendra žžanga, reikėtų pridėti straipsnius, skyrių nagrinėjančius ir apibūdinančius tą ar kitą laikotarpį, vieną bei kitą srovę ir panašiai. Tai būtų studijinio, mokyklinio, pilna to žodžio prasme istorinio pobūdžio antologija. Gėl eilinio skaitytojo rinkai tekstą gakti duoti daugiau atrinkus, nežymius autorius praleidus, labiau sukoncentravus, žodžiu, kritiškai parengtą mūsų geriausios ir gražiausios poezijos vaizdą.

Šios kelios pastabos anaipol nemažina antologijos vertę iš viso. Tai yra veikalas, kurio pasigedome jau nepriklausomybės metais. Jis nusipelnė to, kad būtų kiekvieno kultūringo lietuvių pačių rinktiniausių knygų skaičiuje. Suredagavimu jis prilygsta geriausiems tos srities kitų tautų veikalams. Džiugu pastebėti, kad "Lietuvių poezijos antologija" šiandien yra daugiausia perkama knyga.

Bern. Brazdžionis

Jurgis Gliuda: NAMAI ANT SMĖLIO. Romanas. Draugo Bendradarbių Klubo leidinys. Chicago, 1952. 221 p. Kaina \$2.00.

Kartojama be galo, kad šiuo metu skaitančioji masė iš visų literatūros vagų labiausiai adoruoja romaną, kuris lietuvių literatūrai yra toks retas ir dažnai netvirtas, jog žodžiais "romano belaukiant" galima apibūdinti paskutiniųjų dešimtmečių opiausių mūsų literatūros klausimą. Nepriklausomasis metas romanui būdingas tik keliais kūrinių, kurių tarpe dominuoja Putinas "Alturių šešėliai" ir Grušas "Karjeristais". Tremtis iki šiol atnešė tik vieną didesnę laimėjimą visaprasmiškai lietuviškam romanui — "Kryžius". Kiti, beveik be išimties, tremties produkcijos romanai yra tik nedidelės prošvaistės, nepajėgiantios užlieti platesnį beletristikos lauką. Todėl su ypatingu smalsumu ir nedrąsa buvo žiūrima į "Draugo" konkurso brandumą ir rezultatą. Štai ir turime to konkurso "Namus ant smėlio".

Galima pilnai sutikti su J. W. Aldridge, kad beletristikos knygą padaro didelę dramatišką gilią ir originalios tematikos išnaudojimas. Originali tema neprivalo būtinai būti specifinė laiko arba vietos atžvilgiu, nes paprastai išlieka tosios knygos, kurių gyvenimas yra gyvenamas žmogaus bet kur ir bet kada. Aktualusis dienos momentas yra pavojinga injekcija literatūros kūriniui. Tik dėl šios priežasties tokio masto rašytojas kaip Hemingway savo kūriniams, parašytais po laiko ženklų, neįrodė, kad visą save būtų išsąkęs. Panašus galimumas dvikla ir iš "Namu ant smėlio" autoriaus, kurio knygos tema yra sunkiai apipavidalinama, nes ji dar karšta ir deganti, kaip iš kaitinamosios krosnies ištrauktas sunkus metalo gabalas. Rašymas pirmuoju asmeniu dalinai palengvina įforminimą ir savaime suteikia lygumą, tačiau, reikia pasakyti, kad iš tuo būdu rašomų knygų reikalaujama neeilinės gilumos bei minties. Ir modernieji autoriai to nepaieško, nes, pavyzdžiui, Maugham savo viršūnę pasiekė ne vien "Of humane bondage", bet ir pirmasmeninėmis knygomis "The Razor's Edge" ir "The Moon and Sixpence". Marcel Proust savo didįjį kūrinių "Nustotojo laiko beieškant" irgi parašė pirmuoju asmeniu. "Namai ant smėlio" tuo neeiliniu gilumu nepasižymi. Veiksmo stūmimas iki aukščiausios įtampos, Hedvygos nusižudymo, primena senos geometrinės teoremos įrodinėjimą, stengiantis tai atlikti kuo paprasčiau, nes autoriui norint atskleisti didesnę gilumą, bent Otono pomirtinio laiško gavimas neturėjo būti supintas su Molendruz tėvo atvykimu ir nukeltas atomazginės romano dalin. Pagaliau, ir pats taliono (keršto teisės) principo vykdytojas Messkirchas jau prieš nužudymą turėjo būti išvestas ne tik kaip tėvas ir vokieitis, bet ir kaip žmogus su baimės, svyravimo ir prieštaravimo jausmais.

Teigiamybe nelaikytina ir besąlyginis veiksmo varymas mirtimi (Otono, Molendruz ir Hedvygos). Tai yra tik autoriaus pasilengvinimas, einant užsibrėžtos atomazgos link. Šie sakiniai rašomi ne pasakyti, kad šio romano veiksmingumas yra tik kokios psichologinės klaidos, (ko faktiškai literatūroje būti negali), bet tam, kad būtų parodytas autoriaus nenorėjimas temą spręsti giliai ir originaliai. Pasisakoma prieš patį pasirinktą kelią esmėje, bet ne prieš ėjimą pasirinktuju, nes kompoziciniu atžvilgiu "Namus ant smėlio" beveik nieko negalima prikišti. Net ir pats romano išmatavimas yra klasiškas vienas-šeši-vienas proporcijos. Taip pat negalima nepastebėti, kad akcija veda-

ma lūžin dramatinio veikalo tikslumu. Norint tai eksperimentaliai įrodyti, nesunku būtų "Namus ant smėlio" suskaldyti į penkis draminius veiksmus, laipsniškai einančius kilimą ir po kulminacijos laipsniškai krentančius atoslūgin. Gal šitas tikslumas nebuvo sunkiai autoriui pasiekiamas prisimenant, kad šio romano veiksmas yra tik vieno Messkircho žingsniai keliu, kurį žymi vienintelė krypties rodyklė—taliono principas. Nėra paralelinio veiksmo, suteikiančio kūriniui dinamiškumą.

Sakoma, kad kiekviena moteris romane skiriama veiksmo vežėjo pareigoms. Šiuo atžvilgiu "Namai ant smėlio" yra išimtis, nes Hedvyga veiksmo nestumia, nors jau nuo 24 puslapio skaitytojui aišku, kas dar nėra aišku pačiam Hedvygos tėvui — nepaviršutiniška dukters simpatija prancūzui. Atrodo, kad šis nežinojimas Messkirchui yra autoriaus sąmoningai paliktas, nes žinojimą išdalinant tarp skaitytojo ir Hedvygos tėvo, autorius būtų buvęs priverstas Messkircho asmenyje prieš taliono principą pastatyti meilę ir žmoniškumą dukteriai. Autorius būtų buvęs priverstas atskleisti Messkirchą giliai ir tragiškai besiblaškantį ir besipainiojantį žmogaus meilės ir tariamo keršto teisingumo teorijose. Tačiau ši galimybė rašytojas aplenkė, nors tai būtų buvusi puiki dirva kūrybiškumui bei gilumai pasireikšti. Ir šioji aplenkimo negerovė "Namus ant smėlio" nuvedė iki neblogai parašyto, bet vistiek kriminalinių romanų. Molendruz nužudymas taipgi nėra labai stiprus ar neišvengiamai beieštinis, nes, nors vieną savarankų veiksmą (Hedvygos nusižudymą ir Molendruz tėvo atvykimą nėra savarankų) nukeliant užuomazgon, atrodytų, kad tik labai stipria argumentacija autoriui būtų buvę įmanoma literatūriškai tikroviškai padaryti Messkirchą žmogžudžiu. Žinoma, rašytojui negalima nustatinėti situacijų eilės, bet gera yra, kada situacijų eilės tvarka paties laukiamo įvykio nepasuka visai priešinga kryptimi.

Šalutiniai knygos veikėjai, neišskiriant nė taliono principą Messkirchui priminusį Wachmaną, yra negyvi ir perdėm pilni patos ar deklamacinio sentimentų. (Pvz. daktaras Eberlė.) Tik vienas viršila Jonas autoriui neblogai pavykęs, gi Messkircho sesuo yra nereikalingas pasilengvinimas padėti Messkirchui atsiversti. Taip pat nevertėjo knygos pabaigoje misteriskai įvesti Hedvygos, kada pats Messkirchas visa savo būtybę nemeluotai kalbėjo, kad ateina "nauji žmonės naujan gyveniman".

Skaitytojui kiek keistai akysna krenta dažnokas senjo dvarininko

pabrėžimas, kad toks ar kitoks jude-sys ar veiksmas yra tipingai vokiškas. "Ilgintas vokiečiui noras valyti, šluoti, šveisti čia rado savo ryškiausią iš-vaizdą." (58 psl.) "Kumečių veidai, kaip įprasta vokiečio prigimčiai gir-dint būgno dundesį ir matant kariš-ką rikiuotę, buvo pakiliai įkvėpti". (193 psl.). Atrodytų, kad net šluojant arba stovint rikiuotėje vokiečiui ne-ateitų mintis apie minėtų veiksmų neatplėšiamą jaugimą jo būdan, nes tokias savybes paprastai išskiria ir pabrėžia tik svetimtaučio akis, žodis ar plunksna, bet ne vokiečių žemės ir tautos žmogus, kokiu ir yra Mess-kirchas. Tokios, nors nedidelės, nelo-giškos smulkmenos silpnina romano knyginę tikrovę.

Atskirai minėtinas ir įdomus "Na-mų ant smėlio" stilius, glaudžiai savo nuotaika sulietas su knygos nuotaika bei tipingu lygumų upokšniui roma-no tekėjimu. Lygumas prozoje yra dorybė, tačiau nereikia suprasti, kad ramiam lygiame knygos tekėjime niekuomet negali būti slaptingos jė-gos — didelio kūrybinio tryškimo. Lygumas ir drauge kūrybinis tryški-mas yra prozos idealas, siektinas kiekvienos tautos beletristo. "Namų ant smėlio" autoriaus stilius yra ryš-kiškai individualus ir techniškai apgal-votas, bet necharakteringas nei lietu-viui rašytojui apamai, nei lietuvių kalbai. Knygoje dažnokai pasitaikę vokiškumai, kaip pavyzdžiui "radosi skardžių statusos" arba: "Čia skam-bėjo klyksmai, kuriuos turbūt negreit išgirs pasaulis dar" — skaitytoją nuteikia keistai ir nemaloniai, nors kartais ir iš šalto rašytojo sakinio iš-kykla netikėtas kraujas ir tikrai ne-menkas kūrybiškumas: "Ištisi kalnai pilksvai violetinių, tirštų debesų ma-sių užvertė dangų. Šios gigantiškos masės stumdydamosios skubėjo ka-žinkur ties bailiai prigulusia po jomis žeme." Ir šitas sakinyss gali būti mi-nėto lygumo ir tryškimo idealo įro-dymu. Jeigu tokių vietų knygoje bū-tų daugiau, didžia dalimi svariau bū-tų galima kalbėti apie "Namuose ant smėlio" kūrybiškumą. Dabartinių at-veju autoriaus stilius, nors ir būda-mas mūsų mastu individualus, palin-kęs amatininkumui. Intelektualumas, kurio romane apstu, neatpalaiduoja rašytojo nuo kūrybinio įsėjimo.

Romano konkurso jury bei auto-riui buvo ne pavienių lūpų daromi priekaištai spaudoje ir žodyje, kad buvo premijuotas veikalas, neturįs nieko bendro su lietuvišku pasauliu ir lietuvių kamieno žmogumi. Šis prie-kaištas, būdamas tik dalinai teisin-gas, neatremia argumento, kad lite-ratūra ir menas nėra ir negali būti vėlavos kėlimas Gedimino bokstas, nes kūryba yra didelė ir amžina me-

no ir žmogaus tikrovė. Šia proga pri-simena ir tam tikros žmonių grupės pikti ir naivūs puolimai, nukreipti prieš tikro teatro prošvaistę lietuviuo-se — J. Blekaičio statytą "Anna Christie". Todėl, šia prasme, tenka džiaugtis "Draugo" komisijos platu-mi ir neapsiribojimu rūtų ir lelijų darželiu.

Šioje recenzijoje buvo nurodyta da-lis daugiau principinio pobūdžio nei-giamumų, pasisakančių prieš auto-riaus nenorėjimą eiti keliu, kuriame būtų tiek progų gilumai ir kūrybai suspinduliuoti. Ir dar norėtusi pasa-kyti, kad yra priežasčių, dėl kurių "Namų ant smėlio" turį mūsų litera-tūrai išspręst tik artimesnis ar toli-mesnis laiko nuotolis.

A. Audrius

* * *

LIETUVA, politikos žurnalas, lei-džiamas Patariamiosios Lietuvių Gru-pės, bendradarbiaujant su Laisvosios Europos Komitetu, redaguojamas ko-legijos — Juozo Audėno, Broniaus Ne-micko, Vinco Rasteno, Vytauto Vai-tiekūno. Išeina kas trys mėnesiai, kaina metams 2 dol., atskiro nr. 50 c. Šio nr. — liepos-rugsėjo — 96 pusl.

Visa metrika surašyta. Pridėkim dar turinį — redakcinės kolegijos žo-dis, V. Sidzikausko: Ties lietuviško-mis problemomis, V. Manelio: Žemės valdymas išlaisvintoje Lietuvoje, J. Paplėno: Lietuvos socialinės politikos bruožai, J. Lanskoronskio: Taikos ir karo prielaidos, J. Puzino: Kalbotyra apie lietuvių protėvyne, Pavergtosios Europos išlaisvinimo deklaracijos, laisvinimo veiksnų veiklos apžvalga, dokumentai ir knygos. Turinį — tokį, koks jis yra — galima priimti teigia-mai tik su viltimi, kad čia tėra pra-džia ir kad kituose nr. žurnalas įsi-bėgės ir ims spręsti problemas, aktua-lias laisvinamos ir išlaisvintos Lietu-vos reikalams. Šiame nr. prie tokių klausimų, nors ir nedrąsiai, tėra pr-ėjęs V. Manelis. Straipsniai kaip Lie-tuvos socialinės politikos bruožai ir Kalbotyra apie lietuvių protėvyne šia-me žurnale be nuostolių galėtų būti ir praleisti. Su dideliu užsimojimu J. Lanskoronskio straipsnis savo turiniu dubliuojasi su V. Sudimanto nors ir trumpa tarptautinės politikos apžval-ga. Naudingi yra idėtieji praeities dokumentai.

Žurnalą perskaičius pirmas įspū-dis — ar nebūtų galėjus ta pati me-džiaga būti skelbiama kituose jau esančiuose žurnaluose ir laikraščiuo-se; ar buvo reikalingas specialus po-litikos žurnalas, jei net nepriklauso-moj Lietuvoj politikai specialaus žurnalo neturėjom; ar nepasitvirtina

humoristų charakteristika apie lietu-vius: kur susirenka trys lietuviai, ten leidžiamas ir laikraštis. Bet šitiems ar-ar išblaškyti yra rimtas argumen-tas: jeigu tam reikalui yra nelietuviš-ko pinigų, tegul sau gyvuoja ir švie-čia. O į ranką paimti malonus — skoningai sutaisytas, ir formatas pa-togus.

J. B.

ATSIŪSTA PAMINĖTI

Mykolas Vaitkus: Vienatvėje. Ei-lėraščiai. 1944-1945. Išleido Nek. Pr. Sėserų spaustuvė. Putnam, 1952. 182 p. Kaina 1,50 dol.

Balys Rukša: Ugnies Pardavėjas. Poezija. Išleido Baltija. Toronto, 1952. 95 p.

K. Cirtautas: Skausmo pergalė. Worcester, Mass., 1952. 186 p.

Vytautas Kastytis: Kolektyvinė Prausykla. Išleido "Žiburiai". Toron-tas, 1952. 95 p.

Mykolas Biržiška: Lietuvių tautos kelias. Išleido "Lietuvių Dienų" lei-dykla. Kaina 3 dol. Įsigyti galima LD leidykloje — 9204 S. Broadway, Los Angeles 3, Calif.

Literatūros Lankai. Neperiodinis poezijos, prozos ir kritikos žodis. Nr. 1, Buenos Aires, 32 p. Redakcinio Kolektyvo nariai: Kazys Bradūnas, Juozas Girnius, Juozas Kėkštas, Hen-riks Nagys, Alfonsas Nyka - Niliū-nas.

Lietuva. Politikos žurnalas. 1952 m., Liepos-rugsėjo mėnuo. Nr. 1. Lei-džia Patariamoji Lietuvių Grupė, bendradarbiaudama su Laisvosios Europos Komitetu. Redakcinės Kole-gijos nariai — J. Audėnas, Dr. B. Nemickas, V. Rastenis, V. Vaitiekū-nas.

Knygų Lentyna. Vyriausiojo Lietu-vos Išlaisvinimo Komiteto leidžia-mas Lietuvių Bibliografinės Tarybos biuletenis. Nr. 5 - 6, Danville, Ill. Su-darė A. Ružancovas, B. Kviklys ir A. Mažiulis. 8 p.

Lietuvių Dienos. Jau išėjo iš spau-dos spalio mėn. numeris. Kaip visi, taip ir šis, gausiai iliustruotas įdo-miomis ir aktualiomis nuotraukomis iš lietuvių gyvenimo Amerikoje ir kituose kontinentuose. Randama įdo-mių pasiskaitymų, straipsnių ir bele-tristikos lietuvių ir anglų kalbomis. Šiame numeryje idėta 40 puikių vaiz-dų iš lietuvių gyvenimo pasaulyje. Vienas numeris siunčiamas susipaži-nimui nemokamai, davus savo adresą. Metinė prenumeratos kaina 3 dol. Administracijos adresas: "Lietuvių Dienos", 9204 S. Broadway, Los Angeles 3, Calif.

RELIGINIS GYVENIMAS

TITULAI IR ORDINAI BAŽNYČIOJE

Prieš kiek laiko pasaulį aplėkė trumpa žinutė, kad popiežius Pijus XII uždraudė vyskupams prie savo pavardžių dėti pasaulinius titulus: grafus, markyzus, kunigaikščius.

Mūsų krašte šis dalykas iš viso nebuvo žinomas, nes mūsų konstitucija jokių kilmės titulų nepripažino. Tačiau Vakaruose titulai ilgus amžius turėjo didelės reikšmės. Žmogus be titulo buvo žmogus be vertės.

Nenuostabu todėl, kad anais laikais nevienas ir vyskupas kokį titulą nešiojo. Nevienas buvo grafas, markyzas, hercogas ar kunigaikštis. Pasauliui demokratėjant, titulų reikšmė nyko. Buvo pradėta vis labiau žiūrėti ne kaip žmogus vadinasi, bet kas jis yra. Tačiau papročiai yra stiprūs. Jie yra stiprūs ne tik pasaulyje, bet ir Bažnyčioje. Todėl ligi pat paskutiniųjų metų pasauliniai titulai prie dvasiškųjų pavardžių buvo išlikę. Net toki šviesūs vokiečių kardinolai, kaip Preysing ir Graf von Galen. Salzburgo vyskupas vadinosi erchercogas. Savo dekretu popiežius visus šiuos titulus galop nubraukė. Nuo dabar vyskupai nebėra tituluoti pasaulio prasme. Ateidami į Bažnyčią, jie turi palikti pasaulio blizgučius už durų.

Šis popiežiaus dekretas praėjo beveik negirdomis. Mes tiek jau esame nuo titulų atpratę, kad jie mums atrodo net juokingi. O vis dėlto popiežiaus žingsnis turi gilios prasmės. Tai yra viena iš tų nuolatinių Kristaus Vietininko pastangų padaryti, kad Bažnyčia būtų pasaulyje, bet kad ji būtų ne iš pasaulio. Verta tad ties šiuo nuostatu truputį susimąstyti.

Kas yra Bažnyčioje titulai, ordinai ir medaliai?

Kai Kristus pasiryžo pradėti viešąjį savo gyvenimą bei veikimą ir išėjo į tyrus pasninku savo žygiui pasiruošti, tuoj velnias pristėjo prie jo ir ėmė jį gundyti. Jis gundė jį duona, kad patenkintų savo kūno alkį ir nustotų alkęs bei troškęs teisybės; jis gundė jį stebuklu, kad

juo parodytų savo galią ir apreikstų savo pasiuntinybę; jis gundė jį galop valdžia, kad į ją atsiremęs kurtų savo karalystę.

Šiuose trijose gundymuose yra įimta visa, kuo velnias apskritai žmogiškąją prigimtį gundo ir nesykį ją sugundo. Kristus, be abejo, atstūmė visus šiuos gundymus. Tačiau Evangelija prasmingai pastebi, kad "velnias atstojo nuo Jo iki laikui" (Luk. 4, 13). Kitaip sakant, pavarėtas velnias tikėjosi prie Kristaus vėl grįžti ir vėl jį gundyti. Žinoma, jis niekadose negrįžo prie Kristaus, kuris įžengė į dangų ir sėdi Tėvo dešinėje. Prisiikėlimas iš mirusiųjų perkeitė žmogiškąją Kristaus prigimtį, o įžengimas į garbę išvadavo ją nuo betkokių velnio užmačių.

Todėl ne patį Kristų asmeniškai turi Evangelija galvoje, sakydama, kad velnias atstojo nuo Jo iki laikui. Prie Kristaus Tėvo sosto velnias grįžti negali. Tačiau jis grįžta prie Kristaus, kuris gyvena ir sklaidžiasi istorijoje. Jis artinasi prie mistinio Jo Kūno, prie atpirktosios ir su Dievu sujungtosios žmonijos: jis ateina prie Bažnyčios ir ją gundo iš naujo. Bažnyčia, kaip regimas dievažmogiškumo sklaidimasis istorijoje, yra pagrindinis velnio puolimų taikiny. Istorija po Kristaus ir yra tasai Luko minimas laikas, kada velnias grįžta ir vėl kartoja tuos pačius pasiūlymus, kuriuos jis darė Kristui dykumose. Jis gundo Bažnyčią duona, jis gundo ją stebuklu, jis gundo ją galop valdžia. Be abejo, Bažnyčia savo visumoje niekad nebuvo ir negali būti sugundyta, nes ji juk yra Kristus istorijoje. Tačiau atskiri Bažnyčios nariai, atskiros jos gyvenimo sritys ar atskiri jos apimties kraštai gali būti sugundyti ir nevieną sykį buvo sugundyti. Nevieną sykį apsirūpinimas duona buvo pastatytas aukščiau už pasitikėjimą Dievo Apvaizda, kuri peni dangaus sparnuočius ir apvelka lauko lelijas. Nevieną sykį atsiremimas į sakramentinę galią buvo pasidaręs vienintelis, tarsi Dievas žmogų galėtų išganyti be jo valios ir be jo noro. Nevieną

sykį buvo paimtos pasaulio karalystės ir jų valdžios, tarsi Kristus būtų pamiršęs paprašyti savo dangiškąjį Tėvą dvylikos legijonų karingų angelų.

Šis pastarasis gundymas istorijoje yra buvęs pats sėkmingiausias, nes paviršium žiūrint jis atrodo pats nekalčiausias. "Velnias užvedė jį į aukštą kalną, parodė Jam vienu žvilgiu visas pasaulio karalystes ir Jam tarė: 'Aš Tau duosiu visą šitą valdžią ir jų garbę, nes tai man atiduota, ir aš tai duodu, kam noriu'" (Luk. 4, 5-6). Kristus nepriėmė šios pasiūlos. Tačiau ją priėmė nevienas Bažnyčios narys. Nevienas susikūrė savas karalystes, įsisteigė savas kariuomenes, savas valdžias ir jų garbę, papuoštą uniformomis, ordinais ir titulais. Nevienur Bažnyčios medis, išaugęs iš mažučio garstyčios grūdėlio, buvo apipainiotas pasaulio vijokliais. Bet laikas bėgo, ir pati Dieviškoji Apvaizda leido antikristinėms jėgoms šį medį apvalyti nuo jam svetimų priekibų. Žlugo bažnytinės karalystės ir jų garbė bei valdžia. Išnyko bažnytinės kariuomenės ir žemės. Uniformos buvo sukabintos muziejų spintose, rūmai pavertti ekskursantų stebalais. Beliko tik beprasmiški titulai, kuriuos pats Kristaus Vietininkas galop uždraudė, kaip uždrausta dvasiškiams nešioti ginklus ar kuriuos kitus pasaulio ženklus. Cezaris pasiėmė tai, kas buvo cezario.

Minėtasis tad popiežiaus dekretas, draudžias pasaulinius titulus, yra žingsnis išvaduoti Bažnyčią iš trečiojo gundymo pinklių. Iš sykio atrodo, kad pasaulio karalysčių, jų valdžios bei garbės prisiėmimas yra nekaltais dalykas. Kas gi čia blogo, jeigu vyskupas yra kunigaikštis ar grafas, turi savo dvarus, savo baudžiauninkus, savo žirgus ir medžioklės šunis? Juk visi šie dalykai yra savyje nekalti. Taip, savyje! Tačiau argi ir pagonyš to neturi? Kuo tad skirsis Kristaus apaštalas — vyskupas juk ir yra apaštalas — nuo pasaulio kunigaikščio, jeigu jis prisiims šių pastarųjų gyvenimo būdą? Šįsądamas apaštalus skelbti Izraeliui Dievo karalystės, Kristus liepė jiems neturėti "nei aukso, nei sidabro, nei pinigų savo juostose, nei delmono kelyje, nei dviejų jupų, nei kurpių, nei lazdos" (Mat. 10, 10). Tuo išganytojas norėjo pasakyti, kad Jo mokiniai turi daryti pasauliui įspūdžio neturtu ir ne prabangiu gyvenimo būdu, bet savo dvasios ir malonės stiprybe: tąja stiprybe, kuri gydo ligočius, prikelia mirusius, apkuopia raupsuotuosius, išvaro velnius. Todėl kiekvienas pasaulio karalysčių prisi-

MOKSLAS

AUKSTOSIOS MOKYKLOS AMERIKOJE

Kai keletas Europos universitetų savo pradžią gavo dar vidurinių amžių kultūros žydėjimo laikotarpį (Paryžiaus Sorbona, garsiosios viduriniais amžiais Bolonijos ir Paduvos mokyklos), o didelė dalis jų išgyveno jau kelis amžius, tai Amerikoje, kur viskas nauja, seniausios aukštosios mokyklos — kolegijos — įsikūrė vidutiniškai prieš šimtą metų ar truputį seniau.

Nepaisant vėliau susidariusio rasių ir tautų mišinio, Amerika vis dėlto buvo ir pasiliko angliškos kultūros atžala, todėl ir aukštojo mokslo tvarka, programos ir tradicijos buvo paveldėtos iš anglų. Dabar, žinoma, jau einama savu keliu.

Pats aukštojo mokslo supratimas ir mokyklų paskirstymas kitoks negu

Europos kontinento kraštuose. Tenai aukštasis mokslas išskirtas į universitetus ir tolygaus laipsnio ir pobūdžio aukštąsias mokyklas. Čia gi po vidurinio mokslo yra dar keli mokyklų laipsniai: junior kolegijos, kurios maždaug atitinka dvejus pasukutinius europietiškos gimnazijos metus; kolegijos, kurios dažniausiai yra undergraduate, t. y. teikia žemesnį mokslo laipsnį (B. A. — Bachelor of Arts, B. S. — Bachelor of Sciences, t. y. humanistinių ir tikslųjų mokslų bakalauro); kolegijos — graduate, kurios gal tik pavadinimu skiriasi nuo universitetų, ir pagaliau universitetai. Yra taip pat įvairių specialybių aukštųjų mokyklų universiteto lygio — medicinos kolegijos, agrikultūros kolegijos, technologijos institutai (žinomiausi — Mas-

sachusetts Technikos Institutas ir Kalifornijos Technikos Institutas).

Kas pažymėtina Amerikos mokykloms? Naujumas, turtas, atsiskyrimas nuo senųjų universitetų tradicijų. Kai maždaug prieš šimtą metų kūrėsi kolegijos, jos buvo skirtos vidutiniam išmokslinimui. Dar palyginti neseniai — prieš pora dešimčių metų — visi, kurie siekdavo daugiau mokslo, ypač gamtos, filozofijos srity, važiuodavo į Europos universitetus. Didelė dalis senesnių universitetų profesorių, ypač fizikų ir chemikų, yra baigę Goettingeno, Heidelbergo arba kitus Europos universitetus. Daugelis jų neseniai imigravę, o toks Kolumbijos universitetas tiesiog knibždėte knibžda svetimšaliais — europiečiais.

Per trumpą laiką, kartu su Amerikos miestais, išaugo ir mokslo įstaigos su savo profesūra, studentų, pastatų ir įrengimų skaičium. Pirmais pokariniais metais sugužėjus į mokyklas veteranams, New York City College turėjo sutalpinti iki 52 000 studentų (tas skaičius vėliau krito ligi 40 000), New Yorko Universitetas apie 45 000 (vėliau 35 000), arti tiek Kolumbija. O iš milijonierių fundacijų sudarytas kai kurių tokių įstaigų turtas vertinamas dešimtimis milijonų dolerių. Todėl daugelis iš jų turi brangius mokslo reikalus įrengimus, ypač fizikos ir chemijos laboratorijas. Kolumbijos, Harvardo, kelių minėtų technologijos institutų laboratorijose buvo laimėta daug žymių mokslinių atradimų, su kai kuriomis iš jų atominės energijos komisija sudarė atominų tyrinėjimų sutartis.

Mokslas su pragyvenimu, vidutiniškai imant, studentui atsieina 1200 — 1400 dolerių per metus, mokestis už mokslą — 500—600 dolerių. Bet yra įstaigų, kur mokslas bent daliai studentų (pav., New York City College New Yorko gyventojams) teikiamas veltui. Tačiau į jas patekti tada galima tik per konkursinius egzaminus. Nepaisant visko, reikia pasakyti, kad aukštasis mokslas Amerikoje nesunkiai prieinamas, bent daugumai tų, kurie jo siekia. Milijonai baigę mokyklas Veteranų administracijos lėšomis. Svarbiausia priemonė mokslui siekti — pinigai — čia palyginti lengviau pagautamas, negu bet kur kitus. Be to, gelbsti ir tai, kad visur pilna visokių vakarinių mokyklų, o universitetuose daugiausia veikia vakariniai kursai dirbantiems. Įprasta daryti net vasarinius semestrus, nes tokių vasaros atostogų, kaip pas mus buvo mado, čia mažai kas gali turėti. Taip ir naujai atvykusių lietuvių jau apie

ėmimas, kiekvienas pasipuošimas auksu ar sidabru, kiekvienas prašmatnumas jupomis ir rūmais, kiekvienas pasitikėjimas savo delmonu yra nutolinamas nuo minėto Kristaus paliepimo ir tuo pačiu nutolinamas nuo savos pasiuntinybės. Žmonės, kurie atsideda Viešpaties tarnybai, kaip tik turi turėti aštrią šio skirtumo sąmonę ir todėl vengti viso, kas šį aštrumą dildytų.

Savo metu psalmininkas rašė: „Vieni kariškais vežimais, kiti žirgais, mes gi esame stiprūs Viešpaties, mūsų Dievo vardu“ (Ps. 19, 8). Tai yra išraiška ne tik Izraelio religinės sąmonės, bet sykiu ir kiekvieno Viešpaties apaštalo. Todėl kai popiežius uždraudė pasaulinius titulus, jis norėjo šią sąmonę sustiprinti ir parodyti, kad vyskupas, kaip Kristaus apaštalas, yra stiprus ne vežimais ir žirgais, ne titulais ar ordiniais, bet savo pašaukimu, savo Dievo vardu, kuris jį pakvietė į savo karalystės kūrėjų eiles. Ir ne tik vyskupas! Kiekvienas tikintysis yra stiprus ne tuo, kas yra pasauliška, bet tuo, kas yra dieviška. Popiežiaus tad dekretas turi ne tik grynai

drausminio pobūdžio, bet ir gilios simbolinės prasmės. Jis yra išraiška pastangų apvalyti Bažnyčią nuo pasaulio vijoklių.

A. Maceina

* * *

Popiežius Pijus XII rugpjūčio 2 d. išleista konstitucija Exul Familia pertvarkė pastoracinę darbų tarp emigrantų, į kurių skaičių įeina ir tremtiniai. Pagal naująjį raštą visa ši sritis pavedama Konsistorinei Kongregacijai. Darbui sėkmingai vesti jos viduje sudarytos naujos sekcijos, būtent Aukščiausio Emigracijos Taryba ir Apaštalo Jūrose Tarpautinis Sekretariatas. Konstitucija panaikina visus tautinius delegatus, o jų vietoje pastato vieną apaštališką delegatą, kuris emigrantų pastoriatoje dirbančius kunigus tvarkys per atskirų tautybių direktorius. Rašte paskelbti potvarkiai labiausiai bus reikšmingi ten, kur emigrantai gyvena išsimėtę. Praktiškos reikšmės iš jų nepatirs šiečiai, jau įsijungę į savo tautybės parapijas.

pora šimtų (spėjama, nes tikresnio skaičiaus nežinau) jau rado galimybės mokytis Amerikos kolegijose ir universitetuose. Žymi jų dalis turi būti dėkingi už stipendijas National Catholic Welfare Conference ir įvairioms stipendijoms suteikusioms, daugiausia vienuolių laikomoms institucijoms. Šitas niekieno neprilygiamas ir nepaprastai didelis Amerikos katalikų pasitarinėjimas naujai atvykusiems lietuviams turėtų būti pilnai suprantas ir įvertintas.

Neseniai Europoj su nepasitikėjimu buvo žiūrima į Amerikos universitetų mokslo lygį. Savi įspūdžiai ir surinktos žinios duoda priešingų išvadų: mokslo lygis čia toks, koks turi būti universitete, ir toks, koks yra Europoj. Taip pat netikėčiau ir pasigyrimu, kad čia viskas aukščiau, nes tai iš viso nėra galima. Tikrai, kad Amerikos universitetai yra sau tinkamą aukštumą. Ypač gamtos mokslų ir technikos šandien Amerikos studentai nėra reikalo važiuoti į Europą studijuoti, nors ir tai kartais gali pasirodyti naudinga bekylančiai nacionalinei puikybės išblaškyti. Humanistiniai mokslai, ypač filosofija, čia atrodo kiek nustelbti. Mat, Amerikoj į mokslą žiūrima beveik išimtinai praktiškai: jis daugiausia yra kelias į profesiją ir tuo būdu į pinigą ir pragyvenimą (šitaip galvoja daugumas vyrų ir merginų), arba jis yra priemonė tam tikrai socialinei padėčiai susidaryti ir reputacijai pasiekti (mažesnei daliai ypač turtingų merginų). Todėl kartu su industrijos augimu ir atskiros studijų šakos pergyveno tam tikrą pašokimą. Pavyzdžiui, toki skaičiai iš paskutinio dešimtmečio prieš karą: doktoratų skaičius per 10 metų pagal mokslo šakas: Kolumbijos universitetas, iš filosofijos — 73, fizikos — 48, chemijos — 254; N. Y. Universitetas, filosofijos — 7, fizikos — 40, chemijos — 112; Chicagos universitetas, filosofijos — 30, fizikos — 71, chemijos — 228. Panašiai ir kitur chemija vyrauja, nes daugiausia žada ir ne per sunku. Po karo šiek tiek daugiau buvo mestasi ir į humanistinių studijų pusę. Labai žymi dalis, daugiau negu pusė visų studentų, eina grynai praktinius, gerokai lengvesnius mokslus: komercijos, verslo, sąskaitų, kurie dėstomi kiekvienam universitete ir kolegijoje.

Daugybė savo kursų kurselių Amerikos universitetai irgi žymiai skiriasi nuo atitinkamų mokyklų Europoj. Visi iš jų būdami labai suinteresuoti grynai finansine arba komercine savo veikimo puse, visais būdais stengiasi pritraukti studentus, koki jie bebūtų. Pagal Europos

tradicijas universitetas yra Universitas literarum et artium — mokslų ir meno visuma, čia gi jis apima ne tik mokslus, meną, bet ir amatus, sportą ir dar nežinia ką. Europoj universitetas ruošia aukštųjų mokslų paremtų profesijų žmones, čia, be jų, — dar slauges, karininkus, sportininkus, komercijos tarnautojus. Viena iš daugiausia lankomų mokslo šakų yra biznio administracija. Kai kuriose pietinių valstybių kolegijose įvesti kaubojų amato kursai (reikia manyti, kaip tam tikra tautinio sporto šaka). Mums atrodo labai neįprasta ir priešinga tradicijoms, kai apie aukštąsias mokyklas suspiestuose kursuose bei mokyklose čia mokoma ligonių slaugymo, rankdarbių, šokių (taip yra ne vienam universitete). Bet pavartę atitinkamas programas pamatysime, kad ir aukštosios mokslo ir meno studijos stovi universiteto vardui tinkamą aukštumą. Nors šita sistema tradicinį universiteto vardą kiek nuvertina, užtat suartina jį su visomis masėmis ir tuo ji padaro lyg ir "liaudies universitetu" gerąja, bet sykiu ir blogąja prasme.

Prieš metus su viršum laiko viename rinkiniame pedagoginiame leidiny buvo nusiskūsta dideliu mokslinio idealizmo trūkumu, nes mokslo esą siekiama tik dėl tarnybų, kurios per jį įgyjamos; net rinkiniai mokslo kandidatai — doktorantai mokslo laipsnio siekia tik dėl už jį numatomos gauti tarnybos ir algos, o jį įgiję, daugumas mokslu visai nustoja rūpintis. Tai atrodo pritaikoma daugeliui studentų. Žymi dalis iš jų eina į mokyklas tik dėl to, kad tėvai taip liepia. Čia, kur taip vertinamas pinigas ir patogus gyvenimas, ta idealizmo stoka lengvai suprantama, ypač kad aukštąsias mokyklas lanko tokios masės studentų, kurie, kaip ir visas šio krašto jaunimas, pasidavę nuolatinio pramogų jėškosimo nuotalkai. Tačiau mokslo lygis dėl aukštųjų programinių reikalavimų vistiek gali būti išlaikytas, o baigusiems iškyla dar griežtesni — profesiniai reikalavimai. Techninei kultūrai palaikyti ir plėsti nebūtinai reikalinga daug talentingų žmonių ir idealistų, užtenka didelio skaičiaus gerai paruoštų mokslo amatininkų, jei tik jie gerai panaudojami organizuotam darbe. Ideologija, kuri išugdė šio krašto kultūrą, sykiu ir gero gyvenimo siekimą, ištiesai persunkia ir akademinį jaunimą. Pramogų vaikymasis ir sek-

sualizmas dažnai užpildo idealinių vertybių ir religijos vietą. Manoma, kad mažiausiai 55% visų studijuojančių visai nesidomi religija. Statistikos konstatuota, kad tas skaičius dar didėja.

Idealistinei kultūrai ir religijai palaikyti ypatingai didelės reikšmės turi konfesinės mokyklos, tarp jų katalikų kolegijos ir universitetai; iš bendro skaičiaus (apie 1100 kolegijų ir universitetų) katalikų institucijų yra apie 200 su 175 000 studentų. New Yorko valstybėje iš bendro skaičiaus 75 mokslo įstaigų apie 20 yra katalikų kolegijos ir universitetai, kurių žymesnis visoj Amerikoj — Fordham universitetas su apie 10 000 studentų. Šios įstaigos daugiausia apsiriboje humanistiniais ir gamtos mokslais, kurie katalikiškai kultūrai išlaikyti kaip tik svarbesni, nors kai kurios žymios medicina, gamtos mokslais. Jų dėka tie 27 milijonai katalikų sugeba eiti kartu su gyvenimu ir neleidžia visai masei nuklimpti materializmo ir pramogavimo baloj.

Baigusieji aukštąsias katalikų mokyklas iš tikrųjų išsiskiria iš pilkos masės pasaulėžiūros sąmoningumu, platesniais išsilavinimo horizontais ir noru išeiti už siaurų savo specialybės ribų. Tų daugumoj vienuolių vedamų mokyklų studentai kartu yra ir auklėtiniai. Nors mūsų akimis žiūrint ir tame katalikiškame auklėjime pasitaiko kai kurių mums nepriimtinių ir gal keistų bruožų, bet vistiek pozityvi reikšmė visam kraštui labai didelė. Atminkime, kad daugumas kitų mokyklų persunktos praktinio materializmo mintimi.

Atsiranda vis daugiau įvairių pasaulėžiūrų žmonių, kurie supranta, kad negana vien profesinio akademinio paruošimo, kad daug daugiau reikšmės žmogui turi bendroji dvasios kultūra. Ir universitetai imami atitinkamai perorganizuoti. Neseniai didelės reformos pradėtos su Harvardo universitetu, kur įvesta ir tominės filosofijos dėstymas. Toki žinomi mokslo žmonės, kaip Robert Hutchins, jau seniai skelbia reikalingą grįžti prie humanistinės ir idealistinės kultūros. Amerika turi dar daug atvirų kelių. Vyksta didelės permainos, nors ir lėtai, o aukštosios mokyklos lieka svarbiausia gyvenimo reformų priemonė.

Br. St.

VISUOMENINIS GYVENIMAS

ZEMAIČIŲ KULTŪRINIS GYVENIMAS PRAEITOJO KARO METU

Antrajam pasauliniam karui pradedus, Lietuva dar devynis mėnesius gyveno nepriklausomą gyvenimą. Nors politinė situacija nebuvo normali, tačiau kultūrinis gyvenimas vyko įprastu keliu.

Pirmaisiais bolševikinės okupacijos metais viskas skubiai buvo verčiama aukštyn kojomis ir todėl sunku būtų kalbėti apie to meto normalesnį darbą betkurioje gyvenimo srityje. 1941 metais bolševikų okupaciją pakeitusi vokiečių okupacija truko trejus su viršum metų, ir kultūrinėje srityje tame laikotarpy būta regimų laimėjimų. Okupantai vokiečiai savo konkretnių planų platesnį vykdymą buvo atidėję pokario metams, o karo metu rūpinosi pirmoj eilėj išnaudoti mūsų kraštą ūkiniu bei kariniu atžvilgiais, o kultūrinėje srityje ne iš karto uždėjo ant mūsų krašto visu sveriu savo okupacinį režimą. Kadangi patys lietuviai labai vykusiai šį momentą išnaudojo, todėl kaikuriuose gyvenimo srityse galime iš to meto fiksuoti ir regimus laimėjimus, kultūrinę ypač. Sakysime, mokyklų tinklas, ne tik nesumažėjo, bet kurį laiką buvo net ir smarkiai pakilęs. Nežinrint to, kad daug kur mokyklų patalpos buvo paimtos karo reikalams, sugebėta susispausti ir darbas nebuvo nutraukiamas.

Tik 1943 m. dėl atsisakymo organizuoti karinį legijoną vokiečių karo mašinos reikalams ir stiproakai padidėjus įtempimui tarp vokiečių okupacinės administracijos ir mūsų visuomenės, dalis mokyklų, pirmoj eilėj aukštosios mokyklos, pateko į sunkesnę padėtį — viešas jų veikimas buvo uždraustas. Centralizuotas lietuvių visuomeninis veikimas viso krašto mastu galėjo reikštis tik per Savitarpinę Pagalbą, o kultūriniam gyvenimui dar turėjo didelės reikšmės oficialios savivaldos įstaigos — švietimo Vadyba ir švietimo skyrius prie Vid. Reik. Vadybos. Šiaip kokių kitų platesnių viešų kultūrinių organizacijų nebuvo. Tik bažnytinė hierarchinė administracija funkcionavo gana gyvai ir, be abejo, turėjo teigia-

mos įtakos to meto kultūriniam bei visuomeniniam gyvenimui.

Tačiau visame krašte vyravo tos pačios patriotinės nuotaikos ir didelių kultūrinių centrų turėjimas nebuvo jau toks esminis dalykas. Kiekvienoje vietoje savarankiškai organizavosi įvairūs kultūriniai kolektyvai ir labai sėkmingai laikėsi. Krašte vyravo pakili patrijotinė nuotaika ir kultūrininkai puikiai derino savo pastangas su to meto krašto politiniais interesais. Buvo svarbu išlaikyti tvirtą tautinio savarankiškumo pajautimą ir jis buvo išlaikytas.

Šių eilučių autoriui teko vadovauti lietuvių kultūriniam sąjūdžiui žemaičių krašte. Nuo to sąjūdžio pradžios šiemet sueina dešimt metų. Ta proga norisi atsiminti ano meto žygius, kurie turės savo vietą mūsų kovos už tautinę kultūrą istorijoje.

Gana gyvas kultūrinis gyvenimas pradėjo reikštis nuo pirmos dienos, bolševikus išvijus. Pradžioje, kol naujojo okupanto civilinė administracija nebuvo įsitvirtinusi, jis vyko visai laisvai. Vėliau teko skaitytis su okupanto reikalavimais ir siekti teisinio pripažinimo. Visas žemaičių kraštas buvo šiaulių sritinio vokiečių komisaro Gewecke žinioje. Šis komisaras, palyginant, buvo vienas labiau prasišlavinusių nacių pareigūnų, lyginant jį su kitų sričių komisarais, jis nebuvo jau toks kietas — buvo galima dažnai rasti kelių prie jo prieiti ir šio to laimėti.

Pirmieji paties šiaulių miesto kultūrininkai gavo teisę toje srityje organizuoti kultūrinį gyvenimą. Lietuvių Meno ir Mokslo Centro vardu. Šis centras turėjo teisę steigti skyrius. Tokių skyrių greitai buvo prisieigta daugely vietų.

Žemaičių sostinės Telšių kultūrininkai panorėjo prie to paties Meno ir Mokslo Centro vardo prijungti dar ir žemaičių vardą. Tokiu būdu 1942 m. jau minėto komisaro įstaigoje buvo oficialiai įregistruotas ir pripažintas Liet. žemaičių Meno ir Mokslo Centras su būstine Telšiuose ir su teise turėti skyrius įvairiose vietose. Tų

skyrių įsisteigė nemažai. Praktiškai šiaulių, Raseinių ir Tauragės apskritys buvo patogiau palaikyti ryšį su šiauliuose buvusiu centru, o Telšių, Mažeikių ir Kretingos — su Telšių centru. Atskirose kultūrinio gyvenimo srityse pasiekta labai konkrečių rezultatų, kuriuos šia proga ir norisi trumpai atsiminti. Smulkesnis vardų skaičiavimas dėl savaime suprantamų priežasčių dar nėra galimas.

Nuotaikos ir asmenys

Visą vokiečių okupacijos metų iai-mingu būdu žemaičių kultūriniam centre Telšiuose vyravo realios vienybės nuotaikos. Tokias nuotaikas, naudingas lietuvių visais atžvilgiais, įgalino vadovybėje buvusių žmonių vengimas grupinės diferenciacijos ir asmeninis taktas bei gera valia.

Centro stiprių šulų tarpe pirmoj eilėj tenka minėti dvi Ramanauskų pavardes. Vienas jų to laikotarpio pradžioje buvo prelatas ir kunigų seminarijos rektorius, vėliau įšventintas į vyskupus. Visokių pasaulėžiūrų žmonių pelnyta pagarba naudodamasis, šis aukštas Katalikų Bažnyčios dignitorius savo aktyviu dalyvavimu teikė didesnio svorio pačiai organizacijai ir užtikrino vyskupijos dvasinių aktyvų bendradarbiavimą. Kitas Ramanauskas buvo atsakingose administracijos pareigose pirma Telšiuose, paskui Kaune. Jo sugebėjimas palankiai nuteikti vokiečių administraciją iš vienos pusės ir jo nuosirdus domėjimasis bei reali parama lietuvių kultūriniam gyvenimui iš kitos pusės darė patį darbą lengviau įmanomą okupacinėse sąlygose.

Tame darbe reikšmingą vietą dar turėjo žemaitis ekonomistas Domas Jurkus, klaidpėdiškis lietuvių darbuotojas Martynas Purvinas, prelatas R. Kuodis ir eilė kitų.

Patį kultūrinį darbą lengvino ir toji aplinkybė, kad karo meto sąlygos iškėlė iš Kauno bei Vilniaus į periferiją daug rimtų kultūrininkų. Šitokių būdu Telšiuose atsirado dailininkai P. Augius ir T. Valius, tada dar visai jauni vos universitetą baigę rašytojai P. Jurkus ir V. Mačernis, keletas profesionalų žinomų dramos aktorių bei režisierių ir t. t.

Spauda

Vos tik bolševikus išvijus, buvo skubus reikalas išleisti laikraštį. Nepriklausomybės laikais čia buvo spausdinami du laikraščiai — vyskupijos "žemaičių Prietelius" ir dabartinio bolševikinio ministerio pirmininko Mečio Gedvilo "žemaitis".

Bolševikai visas rastąsias spausdintas suvežė į vieną vietą ir ten spausdino "Tarybų Žemaitiją" bei įvairius jiems charakteringus pamfletus. Pati spausdintuvė nebuvo tobula, neturėjo linotipų, buvo renkama rankomis. Tačiau ir tokiose sąlygose Rainių kankinių laidojimo dieną buvo išspausdintas pirmas naujo lietuviško laikraščio "Žemaičių Žemės" numeris. Apie porą mėnesių ėję be jokios cenzūros, šis laikraštis vėliau gavo pripažinimą iš vokiečių administracijos, buvo jų cenzūruojamas, turėjo įvairių sunkumų, tačiau ėjo ligi 1944 m. liepos mėn. ir atliko žemaičių kultūrinio bei visuomeninio centro organo pareigas, nes centro pirmininkas buvo ir savaitraščio redaktorius.

Teko rūpintis ir kitų leidinių spausdinimu. Kol atsirado įvairios cenzūros bei leidimai, spėta išspausdinti vieno poeto patriotinių eilėraščių rinkinį. Vėliau kasmet leisti kalendoriai "Žemaičių Kalendoriaus" vardu. Parengta ir išleista dideliu tiražu knygelė "Žemaičių Kankiniai" ir atiduota kaip auka komitetui, kuris rengėsi statyti Rainių kankiniams paminklą Telšių kapuose. Buvo surinktos didelės sumos ir pradėti darbai, kuriuos nutraukė antroji bolševikų okupacija. Toji knygelė yra naujai atspausdinta Amerikoje "Telšių kankinių" vardu. Padarius mažų pakeitimų, po ją yra pasirašęs kitas autorius. Visi minėti leidiniai buvo redaguoti ten ėjusio savaitraščio redaktoriaus ir jo bendradarbių. Buvo pradėta rengti medžiaga žemaičių literatūros almanachui, tačiau nebespėta jį išleisti, ir medžiaga liko krašte.

Šalia kitų dalykų "Žemaičių Žemėje" ir jos leiduose kalendoriuose būdavo duodama šiek tiek kūrybos ar tautosakos žemaičių tarme. Kai kuriems aukštačiams tai nepatiko ir norėjo tame įžiūrėti nesamą separatizmą.

Literatūros vakarai

Žemaičių rašytojų literatūros vakarai buvo labai populiari. Juose dalyvaudavo daug iš žemaičių krašto kilusių rašytojų. Tokių vakarų buvo surengta apie 30; didesnė jų dalis įvyko kaip tik minimu laikotarpiu ir įvairiose vietose sutraukė pilnutėlės sales žmonių. Telšiai, Plungė, Šiauliai, Palanga, Mažeikiai ir eilė kitų dar mažesnių vietovių yra tuo metu turėjusios savo literatūros šventę. Anuo laiko teko nugalėti nemažus susisiekimo sunkumus ir neteko laukti efektingesnio honoraro, tačiau tai neklidė vykdyti šią svarbią kultūrinę misiją. Rašytojai savo gyva jų pačių perduodama kūryba jungėsi su tautos masėmis tautinei gyvybei bei

vienybei išlaikyti. Iš tų vakarų dalyvių emigracijoje turime St. Santvarą, St. Būdavą, P. Jurkų. Nors skaitydavo sunkokai parašytus dalykus, tačiau audras ovacijų sukeldavo a. a. Vyt. Mačernis.

Rašytojų kolektyvas buvo mišrus pasaulėžiūrų atžvilgiu. Jų tarpe buvo ir prieš penkerius metus, 1947 m. balandžio 22 d. Telšiuose miręs Butkų Juzė (Juozas Butkus). Dėl suardytos sveikatos šis rašytojas nebeįstengė reikiamai pareikšti savo talento, tačiau turėjo savo vietą mūsų literatūroje ir buvo originalus žemaitis, dalį kūrinių visada skaitydavęs žemaičių tarme. Dėl savo ne visada deramai kontroliuojamos laikysenos, iš šalies žiūrint daug kam jis atrodė esąs komunistas. Todėl kartais daryta priekaištų dėl jo dalyvavimo patriotinių rašytojų tarpe. Kas jį arčiau pažino, tas matė, kad jo būta bolševikams visai svetimio, tiesa, kairesnio sparno, bet ne bolševiko. Atrodė jis kairesnis, negu iš tikrųjų buvo.

Teatras

Iš seno Telšiuose veikė gana stipri teatro mėgėjų grupė, turėjusi savo tarpe tikrą scenos talentų, tik neturėjusių progos išeiti reikiamą mokyklą. Okupacinėse sąlygose sunkiau begalėjo nuošalesnius miestus aplankyti ligi tol veikę trys profesiniai teatrai. Todėl savaime gyvenimas ugde naujus. Tokiu būdu atsirado profesinio teatro kolektyvai Panevėžy, Marijampolėje, Ukmergėje. Gana pajėgus susidarė dramos kolektyvas ir Telšiuose, atvykus dėl karo sąlygų eilei pastiprinimų iš didesnių centrų. Žem. Meno ir Mokslo Centro pastangomis buvo įkurtas pastovus žemaičių Teatras, įregistruotas Vid. Reik. Vadyboj ir gavęs savus etatus.

Teatras pastatė eilę tikrai meniškų vaidinimų, kaip Binkio "Atžalyną", "Pūkio pinigų", "Brandos Atestatą", "Svetimas plunksnas" (dekoracijos—A. Galdikio) ir kt. Buvo visai paruoštas "Žmogus po tiltu", tik premjera įvyko bolševikų II okupacijos metu. Teatras tebeveikia ir dabar bolševikinėje tarnyboje. Jo buvęs direktorius dail. T. Valius, pats piešęs dekoracijas visiems pastatymams, dabar yra Kanadoje. Teatras aptarnavo artimesnės apylinkės miestus bei miestelius ir turėjo daug publikos. Nesinori abejoti, kad jis gyvens ir atgimusiame nepriklausomoje Lietuvoje.

Muzika

Žem. Meno ir Mokslo Centras turėjo savo žinioje energingo ir gausaus muziko Jasenauskio vedamą "Šatrijos" chorą. Šis choras ne tik vietoje

rengė koncertus, bet yra aplankęs daugybę kaimyninių ir tolimesnių vietų. Veikė dar kanklių studija, tačiau didesnių laimėjimų bei platesnio garso nespėjo pasiekti.

Muziejus ir dailė

Vienas didžiųjų Žem. Meno ir Mokslo Centro rūpesčių buvo išlaikyti Pr. Genio rūpestingai organizuotą, didžiulį, labai turtingą žemaičių "Alkos" muziejų Telšiuose. Buvo gauti atitinkami etatai ir muziejus galėjo veikti.

To muziejaus patalpose 1943 m. buvo suorganizuota didelė žemaičių dailininkų paroda. Žem. Meno ir Mokslo Centro kviečiami, šiai parodai eksponatus surinko mūsų žinomieji dailininkai T. Valius ir P. Augius, tada ten pat gyvenę. Paroda buvo tikrai vertinga ir sutraukė daug lankytojų iš tolimų apylinkių. Parodos atidarymui dėmesio Kauno radijofonas. To meto radijofono pranešėjas J. Stonys, pats žemaitis, buvo atvykęs su reikiama aparatais ir vėliau perdavė per radiją atidarymo programą.

Švietimas

Anksčiau Telšiuose ilgą laiką buvo veikusi šalia normalios gimnazijos ir suaugusiųjų gimnazija, tačiau bolševikams išėjus, ji nebuvo atgaivinta. 1942 m. Žem. Meno ir Mokslo Centras, matydamas, kad esama daugiau kaip šimto žmonių, norinčių vakarais siekti mokslo, išrūpino leidimą veikti suaugusiųjų gimnazijai ir pats tą gimnaziją išlaikė, nes šv. Vadyba jai neskyrė lėšų. Po metų laiko vokiečių administracija, uždarinėdama daugelį kitų mokyklų, uždarė ir šią gimnaziją.

Būta ir smulkesnių organizacinių reikalų, tačiau bent šie stambieji tegu atžymi ne taip seniai buvusį savame krašte gyvą gyvenimą ir tegu atnaujina mūsų pasiryžimą grįžti ir tęsti jį toliau.

K. Mockus

ARISTOKRATIJOS ŽLUGIMAS

Jau N. Berdejavas savo knygoje "Naujieji viduramžiai" pranašavo senųjų luomų išnykimą. Aristokratija, kaip luomas, rusų revoliucijos buvo sunaikinta. Tas pat anksčiau atsitiko ir su prancūzų aristokratija, kurios likučiai gelbėjosi, pabėgdami į Angliją, ir veltui vėliau stengėsi atgauti pirmąją vietą socialiniame gyvenime. Tačiau ne tik šie viršiniai sluoksniai aristokratiją žudė ir pradžė. Pats gyvenimas ją vedė prie išnykimo. Senoji aristokratija kaip socialinis luomas neteko reikšmės to-

dėl, kad žmonija atsistojo ant kito-kio principo, būtent: gimimo aristokratiškumas? ateinąs savaime, buvo pakeistas dvasios aristokratiškumu, ateinančiu iš paties asmens veiklos. Aristokratinis principas pasaulyje pasiliks amžinai, nes juo laikosi visos dvasinės vertybės, kurias minia trypia ir niekina. Tačiau šis principas yra ir bus reikšmingas ne uždaro luomo, bet atskirų galingos dvasios asmenybių. Aristokratija kaip luomas atgyveno savo dienas.

Tai labai aiškiai pasakė pop. Pijus XII 1952 m. sausio 14 d., primdamas Romos aristokratijos linkėjimus naujesiems metams. Atsakymas į kunigaikščio Colonnos kalbą, popiežius tarė: "Naujoji Italijos konstitucija neteikia jums kaip socialiniam luomui jokio ypatingesnio uždavinio, jokių savybių, jokių privilegijų. Vienas istorijos lapas užsivertė. Vienas skyrius yra baigtas. Socialinei ir ūkinei praečiai yra pastatytas taškas. Prasidėjo naujas tarpasnis su visiškai kitokia gyvenimo forma. Galima apie tai mąstyti, kaip patinka, bet faktas yra aiškus. Tai yra likiminis istorijos žingsnis. Kai kas su panieka žiūrės į šitokį gilų pasikeitimą. Bet ką padės nešiotis kartelio širdyje? Galop visi juk turi nusilenkti tikrovei..."

Toliau popiežius kaip tik atskleidė, kad aristokratiškumas glūdi ne luome, bet krikščioniškojo idealo įkūnijime. "Pakelkite savo žvilgį į krikščioniškąjį idealą! Visokios pakaitos — evoliucijos ir revoliucijos — jo nepalietė. Jos negalėjo nieko padaryti tikrojo aristokratiškumo esmei, kuri glūdi krikščioniškojo tobulumo siekime, kaip tai nurodė Išganytojas Kalno pamoksle, ir apsiėmė krikščioniška ištikimybė katalikiškajam mokslui, Kristui ir Jo Bažnyčiai, galia bei noru ir kitiems čia šviesti pavyzdžiu. Ar reikalinga jums išskaičiuoti tas praktinio pritaikymo galimybes, kurios iš viso to plaukia? Duokite pasauliui — net ir tikinčiųjų bei praktikuojančių katalikų pasauliui — nesutęptą moterystės gyvenimo pavyzdį. Pastatykite pylimą aplinkui jūsų namų židinį ir aplinkui jūsų ratelius, kad jis gintų juos nuo pavojingų principų, nuo pražūtingo atlaidumo ir laksizmo, suteršančio šeimos skaitybę ir sudrumstiančio šeimos gyvenimą. Tai yra iš tikro kilnus ir šventas darbas, labai tinkamas nušviesti mūsų laikams romėniškosios ir krikščioniškosios aristokratijos veiklą". Reikia manyti, kad šeimos pareigų pabrėžimas aristokratams nebuvo veltui pasakytas, nes šis luomas pats pirmutinis ėmė laužyti mote-

rystės moralę, duodamas papiktinančių pavyzdžių žemesniesiems. Todėl popiežius ir priminė jiems dabartinę pareigą parodyti aristokratiškumą, grąžinant savo šeimoms krikščioniškąjį skaitumą.

Tačiau ir kitus praktinės veiklos būdus pop. Pijus XII aristokratams nurodė. "Laukas, kuriame jūsų veikla gali būti naudinga, yra dar pakankamai platus: Bažnyčia ir valstybė, parlamentas ir administracija, kultūra, mokslas, menas ir įvairūs pašaukimai. Tik viena laikysena jums yra draudžiama; laikysena, kuri yra priešinga visai jūsų luomo dvasiai, būtent: numoti ranka. Tai būtų nebe emigracija, bet dezertyravimas... Galimas daiktas, kad vienas ar kitas dabartinės padėties punktas jums nepatiks. Tačiau iš meilės bendram reikalui, norėdami apginti krikščioniškąją kultūrą, stovėkite stipriai dabartinėje krizėje ir sudarykite patį priešakinį gynimosi frontą".

Šituose žodžiuose kaip tik ir apsiėmė popiežiaus raginimas į asmeninę veiklą, iš kurios mūsų dienos laukia kylant naujos aristokratijos. Jau nebe gimimo faktas pastato žmogų aukštumoje, bet jo paties dvasiniai laimėjimai įvairiose gyvenimo srityse. Kas iš senosios luominės aristokratijos šį dėsni supras ir savo titulus dvasine veikla pateisins, tas ir toliau pasiliks aristokratas. Tačiau kas užsisklęs savose suakmenėjusiose tradicijose ir gardžiuosis praeitimi, niekindamas dabartį, tas bus panašus į Guliverą, kuris nykštukų šalyje, įpratęs būti milžinu, jautėsi juo esąs ir Londono gatvėse. (Pop. kalba yra atpasakota pagal "Herder-Korrespondenz", 1952 metais kovo mėn. nr. 255-56 p.).

A. J.

Lietuvių pranciškonų šv. Kazimiero provincijai jų ordino vadovybė trejiems metams paskyrė provinciolu T. Jurgį Gailiūšį, patarėjais — T. Justiną Vaškį, T. Bernardiną Grauslį, T. Leonardą Andriekų ir T. Prancišką Gledgaudą.

Rugs. 3-4 d.d. jie, suvažiavę į Kennebunk Portą posėdžiui, vadovaujant vizitatoriui T. Motiejui Faustui iš New Yorko, išrinko vienuolyno viršininkus ir paskirtė kitas pareigas. T. Jonas Dyburys buvo parinktas "Aidų" administratoriumi. Kitais žurnalo reikalais leidėjų vardu pavesta rūpintis T. Leonardui Andriekui.

Naujos vadovybės paskyrimo proga lietuviai pranciškonai iš savo or-

dino centro per jo specialiai pasiųstą vizitatorių gavo nuosirdžių linkėjimų sėkmingai tęsti pradėtą religinę bei kultūrinę veiklą Amerikoje.

* * *

Rugsėjo 26 - 28 dd. Detrote įvyko Amerikos Lietuvių Katalikų Federacijos metinis suvažiavimas. Paskaitas laikė: prof. Balys Vitkus — šių dienų uždaviniai, Ed. Krause — Krauciūnas — šių dienų jaunimo problemos, prof. Antanas Kučas — Vysk. M. Valančius — Lietuvių tautos gelbėtojas ir prel. Jonas Balkūnas — Vysk. Valančius ir šių laikų mūsų problemos. Suvažiavimas pasižymėjo dalyvių gausumu ir svarstyty klausimų aktualumu.

* * *

Dail. Adomas Galdikas, šią vasarą iš Paryžiaus atvykęs į Jungtines Amerikos Valstybes, apsigyveno New Yorke ir, kiek sąlygos leidžia, atsidėjo kūrybai. Jo dabartinis adresas: 125-41 82nd Ave., Kew Garden, L. I., N. Y. Telef.: BO 3-1198.

* * *

Smuikininkas Iz. Vasilūnas profesoriauja Popayano konservatorijoje Kolumbijoje. Neseniai jis pasirašė naują sutartį, įpareigojančią pusantų metų.

* * *

Prasidėjus mokslo metams, Diepholzo lietuvių gimnazijos mokinių šelpimas pasidarė dar aktualesnis. Vieno mokinio išlaikymas mėnesiui kainuoja mažiausia 20 dol. Mokykla laukia daugiau paramos iš Amerikos lietuvių.

* * *

Neseniai pasirodė brošiūra, pavadinta "Stebuklingi Apreiškimai Girkalnyje." Kadangi ji neturi bažnytinės vyriausybės aprobatos, pagal kanonų teisę katalikams draudžiama ja naudotis. Apie tai vysk. V. Brizgys spaudoj perspėjo visuomenę.

* * *

Karo muziejaus aikštė komunistų pavadinta J. Janionio vardu. Joje pastatytas Dzeržinskii paminklas ir supilti K. Požėlai ir Sal. Neriui kapai.

* * *

"Aidų" administracija nuosirdžiai prašo žurnalo skaitytojus, pakeitus gyvenamą vietą, tuojau pranešti savo naująjį adresą. To nepadarius, sunku išvengti nesklaidumų, kurie yra nemalonūs ir administracijai ir skaitytojams.

AIDAI SKIRIA PREMIJĄ UŽ MOKSLO VEIKALĄ

1. Kultūros žurnalas "Aidai", leidžiamas TT. Pranciškonų, skiria premiją už lietuvių mokslo veikalą, išspausdintą atskira knyga ar periodinėje spaudoje 1951 ir 1952 metais.
2. Premija, \$500 sumoje, skiriama už humanistinių mokslų veikalą (teologijos, filosofijos, literatūros mokslų ir meno mokslo, istorijos, kalbotyros, geografijos, archeologijos, folkloro, visuomeninių mokslų, ir k.).
3. Premija nebus skaldoma tarp atskirų autorių.
4. Autoriai arba leidėjai veikalus komisijai atsiunčia ligi 1953 metų vasario 1 dienos "Aidų" redakcijos adresu: A. Vaičiulaitis, 85-64 144 St., Jamaica 35, N. Y. Pažymėti, kad tai siunčiama premijos komisijai. Neatsiųsti veikalai nebus svarstomi.
5. Premijos komisija bus paskelbta vėliau.
6. Premijai galima siųsti ir suminėtų mokslų srities rankraščius.

P R A N E Š I M A S

Naujai pertvarkyta "Aidų" administracija iš Kennebunk Porto persikėlė į Brooklyną. Dabar visais administraciniais žurnalo reikalais prašoma kreiptis šiuo adresu: Aidai, 680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.

Redaguoja — Antanas Vaičiulaitis

Redakcijos nariai — T. Leonardas Andriekus,
O. F. M., Juozas Girnius, Alfonsas Nyka-Niliūnas

Meninė priežiūra — Telesforas Valius

Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Redakcijos adresas — Antanas Vaičiulaitis,
85-64 144th St., Jamaica 35, N. Y.

Dailininko adresas — Telesforas Valius,
84 Pine Crest Rd., Toronto, Ont., Canada

Administracijos adresas — Aidai,
680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.

88.309.69